

WODC

1 | 23

Justitiële verkenningen

Sport en integriteit

verschijnt 4 maal per jaar • jaargang 49 • april

JV

1 | 23

Justitiële verkenningen

Sport en integriteit

Verschijnt 4 maal per jaar • jaargang 49 • april

Justitiële verkenningen is een gezamenlijke uitgave van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van Justitie en Veiligheid en Boom juridisch.

Redactie

R. Bleumink MA
prof. mr. dr. M.M. Boone
dr. A.G. Donker
M. van der Meer MSc
dr. J. van Onna
mr. drs. M.P.C. Scheepmaker
dr. B. van der Vecht
dr. J.A. van Wilsem
dr. S. Zebregs

Redactiesecretariaat

drs. A.T.H. van der Schee
e-mail jv@boom.nl

Redactieadres

Ministerie van Justitie en Veiligheid,
WODC
Redactie Justitiële verkenningen
Postbus 20301
2500 EH Den Haag

WODC-documentatie

Voor inlichtingen: Infodesk WODC,
e-mail: wodc-informatiedesk@wodc.nl, internet: www.wodc.nl

Abonnementen

Justitiële verkenningen verschijnt vier keer per jaar. In digitale vorm is het tijdschrift beschikbaar op de website van het WODC, zie www.wodc.nl/publicaties/justitiële-verkenningen/index.aspx.

De abonnementsprijs bedraagt in 2023 € 183 (excl. btw) voor een online abonnement en € 244 (excl. btw, incl. verzendkosten) voor papier & online. Met een online abonnement heeft u toegang tot het volledige online archief en ontvangt u een e-mailattending. Met papier & online ontvangt u tevens de gedrukte exemplaren.

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan en worden stilzwijgend verlengd, tenzij het abonnement schriftelijk wordt opgezegd. Na afloop van het eerste abonnementsjaar dient u rekening te houden met een opzegtermijn van één maand. Kijk op

www.tijdschriften.boomjuridisch.nl voor meer informatie.

Wilt u een abonnement afsluiten of heeft u vragen? Neem dan contact op via klantenservice@boomdenhaag.nl of via telefoonnummer 070-330 70 33.

Uitgever

Boom juridisch
Postbus 85576
2508 CG Den Haag
tel. 070-330 70 33
e-mail info@boomjuridisch.nl
website www.boomjuridisch.nl

Ontwerp

Tappan, Den Haag

Coverfoto

© IJzersterk.nu

Voor zover het maken van verveelvoudingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet of de repressie-regeling van Stichting Reprorecht dient daarvoor een billijke vergoeding te worden voldaan aan Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het verveelvoudigen en openbaar maken van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave als toelichting bij het onderwijs, bijvoorbeeld in een (digitale) leeromgeving of een reader (art. 16 Auteurswet), dient een regeling te worden getroffen met Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichtinguvo.nl).

ISSN: 0167-5850

Opname van een artikel in dit tijdschrift betekent niet dat de inhoud ervan het standpunt van de Minister van Justitie en Veiligheid weergeeft.

Inhoud

Inleiding	5
<i>Sandra Meeuwssen</i> Het integriteitsvraagstuk in de moderne sport als 'learning journey'	10
<i>Hans Nelen</i> De kop nog een stukje dieper in het zand? Financiële wanpraktijken in het professionele voetbal en hoe daarvan systematisch wordt weggekeken	22
<i>Niels Appermont en William Bull</i> Compliance en witwassen in het betaald voetbal: (g)een Belgisch wondermiddel?	36
<i>Lucie Vanwersch en Wim Hardyns</i> De gevolgen van het 'Ye-systeem'. Een wetenschappelijke analyse van de schade veroorzaakt door een van de grootste fraudeschandalen in de voetbalgeschiedenis	54
<i>Marjan Olfers en Jacinta Lieuwes</i> Er verandert niets als je 't niet recht in de ogen kijkt. Enkele overwegingen van leden van de Commissie Mijnsals op het gebied van de bestrijding van racisme en discriminatie in de (voetbal)sport	68
<i>Judith van Heems en Nick Romeijn</i> Buit en spel. Handel in voetbaldromen	82
<i>Frank van Gemert</i> Kickboksen 2.0. Over de positieve doorstart van een vechtsport	97
Summaries	113

Inleiding

Sport roept in de regel positieve gevoelens op bij de meeste mensen. Menigeen houdt ervan om na een drukke werkdag of in het weekend rond te rennen op een voetbal- of hockeyveld, de tennisbaan – al is padel tegenwoordig populairder – of op een andere manier de spieren los te maken. Het bezoek aan sportscholen en *gyms* neemt alleen maar toe, zo ook het aantal mensen dat op de racefiets zichzelf in het zweet werkt. Maar behalve het zelf te beoefenen, zijn we er ook dol op naar sport te kijken. Sport is amusement en dat vertaalt zich in hoge kijkcijfers van sportevenementen die in de huiskamer tot ons komen. We leven mee met sporthelden als Max Verstappen, Mathieu van der Poel, Suzanne Schulting en Sifan Hassan – om er willekeurig een paar te noemen – en hullen ons in oranje of de clubkleuren van ons favoriete team als er een belangrijke interland op stapel staat. De sterke identificatie en verbondenheid van supporters met hun club – en soms hun land – weerspiegelen een aantal belangrijke functies die sport in de hedendaagse samenleving vervult.

Allereerst biedt het verstrooiing. We genieten immens als sporters boven zichzelf uitstijgen en op het oog bovenmenselijke prestaties leveren. Daarnaast zorgt sport voor de broodnodige afleiding van de beslommeringen van alledag. De Grieken en Romeinen wisten al dat het volk rustig kon worden gehouden met brood en spelen, en op die variant wordt nog steeds voortgeborduurd. Dat de meeste professionele voetbalclubs in Europa bestaan uit volledig bij elkaar gekochte elftallen deert de fans allerminst, zolang hun elftal maar aan de verwachtingen voldoet. De tifosi in Zuid-Italië zijn bereid op water en brood te leven als Napoli maar wint en in Rotterdam-Zuid doen de supporters van de spanning nu al geen oog meer dicht nu hun club Feyenoord de titel van het seizoen 2022-2023 voor het grijpen heeft. De laatste belangrijke functie die sport vervult, hangt hiermee samen: het meeleven met sporters en de identificatie met een team dragen bij aan de behoefte om bij een groep te horen en aan de vorm van een identiteit, iets waaraan in de gefragmenteerde en geïndividualiseerde samenleving meer behoefte bestaat dan ooit.

Juist vanwege de bovengenoemde functies hebben we lang de neiging gehad om de rafelrandjes van de sport te negeren. Meegesleurd door onze behoefte aan verstrooiing, afleiding, groepsvorming en identiteit hebben velen van ons zich lange tijd in slaap laten sussen door het

romantische waanidee dat topsport altijd gebaseerd is op de pijlers van sportiviteit, *fair play* en eerlijk *sportmanship*. Het is verleidelijk om met een biertje in de hand te kijken naar en mee te leven met wielrenners die op één dag vier hoge Alpengolfs moeten zien te bedwingen en dan te blijven geloven dat zo'n bijna onmenselijke prestatie te leveren valt op basis van uitsluitend een goede voorbereiding en een uitgekiend voedingsprogramma. Of te geloven dat die gouden medaille in het turnen of in de roeisport is behaald met de hulp van een coach die zijn of haar pupil altijd empathisch heeft bejegend en nooit heeft afgebeeld, afgeblafd of vernederd. Toch lijkt de tijd van al te grote naïviteit voorbij, zeker sinds we de afgelopen decennia zijn geconfronteerd met een groot aantal serieuze misstanden in de sport, variërend van groot-schalige dopingprogramma's in de wielrennerij, krachtsporten en atletiek, omkoping, fraude en witwassen in het voetbal tot aan racisme, seksuele intimidatie en andersoortige ernstige integriteitsschendingen in tal van sportdisciplines. Alle reden dus om ook in dit tijdschrift aandacht te besteden aan enkele schaduwzijden van de hedendaagse sport. In dit themanummer is geprobeerd om actuele onderzoeken en ontwikkelingen rond het thema 'sport & integriteit' vanuit verschillende perspectieven te belichten. De bijdragen komen vanuit diverse (wetenschappelijke) disciplines en ook de abstractieniveaus verschillen, van algemene fenomeenanalyses tot sportspecifieke dynamieken en inzoomen op casuïstiek. Qua inhoud is er ruimte gecreëerd voor zowel specifieke criminaliteits- en integriteitsvraagstukken – in Nederland en daarbuiten – als de sociale factoren die daarop van invloed zijn. Het themanummer is niet representatief voor de sport in de brede zin van het woord – de voetballerij domineert in diverse bijdragen –, maar laat wel een aantal relevante facetten zien van integriteitsschendingen in de sport en de maatschappelijke reactie daarop (dan wel het uitblijven daarvan).

Het themanummer wordt geopend met een bijdrage van **Sandra Meeuwse**n. In dit filosofisch ingestoken artikel staat de evolutie van de sportethiek centraal en wordt vanuit een systemische invalshoek het integriteitsvraagstuk in de sport geduid. Meeuwse n constateert dat momenteel een juridische aanpak domineert om het integriteitsvraagstuk in de sport te lijf te gaan. Ze pleit voor een complementaire strategie om die benadering te verrijken, die bestaat uit het initiëren van een

proces om de bestaande cultuur in de sport van binnenuit te veranderen, waardoor het morele weerstandsvermogen toeneemt.

Het volgende artikel sluit goed aan bij dit pleidooi van Meeuwssen, want ook hierin wordt primair gezocht naar mogelijkheden voor cultuurverandering. In de bijdrage van **Hans Nelen** staat de nasleep centraal van een boek dat de auteur in 2022 publiceerde onder de titel *Ostrageous*, naar de misstanden in relatie tot de financiering van professionele voetbalclubs en de transfer van spelers. Het boek is in de academische wereld goed ontvangen, maar in de voetbalwereld zelf heeft het nog weinig losgemaakt en is het zelfs angstvallig stil gebleven. Voor de auteur vormde dat aanleiding om juist dat stilzwijgen en wegstijven tot centrale thema's van dit artikel te maken. Na een kort overzicht van de belangrijkste criminologische problemen die de voetballerij in relatie tot de financiering van clubs en de transfer van spelers teisteren, worden enkele strategieën besproken die het beoogde debat met participanten uit de voetbalwereld wellicht wel op gang kunnen brengen. Meer externe druk op de sector zal nodig zijn om de voetbalwereld beter te doordringen van de noodzaak om de misstanden in de sector te onderkennen en meer inspanningen aan de dag te leggen om die misstanden tegen te gaan.

Ook de vier hiernavolgende artikelen zoomen in op problemen in de voetbalsector. Aansluitend op de problematiek van niet-transparante financiële constructies en witwassen in het voetbal gaat de bijdrage van **Niels Appermont en William Bull** in op de stappen die België heeft gezet in de preventie en bestrijding hiervan. Als reactie op een omvangrijk fraude- en witwasschandaal in het profvoetbal heeft België als eerste land in Europa de voetbalsector laten vallen onder een juridisch antiwitwaskader, in lijn met de richtlijnen van de Europese Unie die al wel gelden voor andere risicosectoren, zoals de bankensector. Dat houdt bijvoorbeeld in dat clubs verplicht zijn tot het onderzoeken van witwasrisico's bij zichzelf en zakelijke partners en tot het melden van ongebruikelijke transacties. Appermont en Bull schetsen de juridische context van deze nieuwe maatregelen en maken anderhalf jaar na de invoering ervan de eerste, voorlopige balans op. Hun analyse suggereert dat van de uitbreiding van de antiwitwaswetgeving tot de voetbalsector geen wonderen moeten worden verwacht.

De volgende bijdrage gaat ook over Belgisch voetbal. **Lucie Vanwersch en Wim Hardyns** beschrijven een goed gedocumenteerd omkopingschandaal in het Belgische betaald voetbal uit de periode 2004-2006.

Het betreft de zaak Zheyun Ye, waarin coaches en spelers werden omgekocht om uitslagen te beïnvloeden. Naast dat de auteurs de *modus operandi* van de criminele organisatie beschrijven, passen ze het *Harm Assessment Framework* toe op de casus. Dit is een criminologische methode om de gevolgen van een criminaliteitsfenomeen voor alle benadeelde partijen in kaart te brengen. De analyse van Vanwersch en Hardyns onderstreept dat matchfixing niet alleen het eerlijke verloop van een wedstrijd of competitie verstoort, maar ook grote nadelige gevolgen – in functioneel, financieel, fysiek en/of psychologisch opzicht – heeft voor tal van organisaties en personen.

Naast criminaliteitsproblemen wordt de sport – het voetbal in het bijzonder – geplaagd door diverse andersoortige integriteitsvraagstukken. De auteurs van het vijfde artikel, *Marjan Olfers en Jacinta Lieuwes*, richten zich in hun bijdrage op het omgaan met racisme en discriminatie in de praktijk en de maatschappelijke reactie op racisme in de voetbalsport. Tevens reflecteren zij op de instelling en inzet van de Commissie Mijnals (waarvan beide auteurs deel uitmaken). Deze onafhankelijke commissie onder leiding van Humberto Tan is medio 2020 opgezet om de Koninklijke Nederlandse Voetbalbond (KNVB) gevraagd en ongevraagd te adviseren op het thema racisme en discriminatie. Olfers en Lieuwes bespreken een aantal dilemma's waarmee de Commissie Mijnals is geconfronteerd en hoe daarmee wordt omgegaan. Ondanks het feit dat de commissie regelmatig op weerstand stuit en zelf soms ook onderwerp is van de discussie, is het geen optie om het bijltje erbij neer te gooien. Integendeel, volgens de auteurs is het cruciaal om de onbewuste stereotypering die in de voetballerij bestaat, te benoemen en zichtbaar te maken.

Judith van Heems en Nick Romeijn gaan in op een ander integriteitsprobleem, namelijk de exploitatie van jonge kinderen bij het vervullen van hun kinderdroom om profvoetballer te worden. Ze schetsen hoe de drang naar geld en roem van het profvoetbal heeft geleid tot een proces van scouting, begeleiding en belangenbehartiging, waarbij de belangen van jonge spelers ondergeschikt kunnen raken aan die van alle andere betrokkenen. Veel partijen hebben hier een rol in: voetbalscholen en spelersmakelaars, de voetbalbond en de clubs, alsook de ouders van de spelers. Uiteindelijk gaan volgens de auteurs te vroeg (door)selecteren en slechte begeleiding ten koste van plezier en talent en brengen deze ook schadelijke gevolgen met zich voor de persoonlijke ontwikkeling van jonge spelers. Het is daarom een gezamenlijk

belang om aandacht te hebben voor het belang van het kind in dit systeem.

De laatste bijdrage van *Frank van Gemert* gaat over een geheel andere sporttak, te weten het kickboksen. Het bijzondere aan dit artikel is dat het niet zozeer vertrekt vanuit een zorg over de ontwikkelingen in deze discipline, maar juist vanuit een positieve insteek. De auteur laat zien hoe een tot voor kort verguisde full-contact vechtsport met links naar het criminele milieu de afgelopen jaren is veranderd in een mainstream bezigheid die een ruime markt bedient. Het artikel schetst tegen welke achtergrond deze veranderingen zich hebben voltrokken.

Na lezing van dit themanummer zal de lezer zeker niet alles weten over integriteitsschendingen in de sport en de wijze waarop daarmee wordt omgesprongen. Er ligt wat dat betreft nog een groot terrein braak voor verdere exploratie. Niettemin hopen en verwachten wij dat de verschillende artikelen kunnen bijdragen aan een bredere maatschappelijke discussie over de schaduwzijden van de sport. Sportbeoefening is in een aantal opzichten zeker geen onschuldig tijdverdrijf meer, maar is – in het bijzonder op het niveau van de topsport – in de ban geraakt van professionalisering en commercialisering. Dat heeft de sport veel gebracht. Het niveau van de meeste sporten is de afgelopen decennia onmiskenbaar gegroeid en de geïnteresseerde kijker kan als gevolg van de aantrekkelijkheid van sport in de media op elk gewenst moment genieten van hoogwaardige topsport. Dit themanummer van *Justitiële verkenningen* laat zien dat de keerzijde van deze ontwikkelingen echter niet moet worden onderschat en dat de integriteit van de sport in meer dan één opzicht ernstig onder druk staat. Een panacee voor de aanpak van de geschetste problemen is er niet, maar één ding is in ieder geval duidelijk: ervan blijven wegstijgen is geen optie.

Hans Nelen

Bob van der Vecht*

* Prof. dr. mr. J.M. Nelen is als hoogleraar criminologie verbonden aan de faculteit der rechtsgeleerdheid van de Universiteit Maastricht. Dr. B van der Vecht is gepromoveerd in de kunstmatige intelligentie, werkzaam als analist bij de Nederlandse Arbeidsinspectie en redactielid van *Justitiële verkenningen*.

Het integriteitsvraagstuk in de moderne sport als ‘learning journey’

*Sandra Meeuwsen**

Afgelopen periode klonk het pleidooi om Marc Overmars, de gevallen technisch directeur van Ajax, weer terug te halen naar Amsterdam. Overmars moest vorig jaar vertrekken na aanhoudend grensoverschrijdend gedrag richting vrouwelijke collega's. Zij zagen uiteindelijk toch af van aangifte doen. Is daarmee de kous af? Welke dynamiek maakt dat deze vrouwen het erbij hebben laten zitten, terwijl de bewijslast er gewoon is, in de vorm van ongewenste foto's? Ook in andere Nederlandse sporten, zoals turnen, hockey en triatlon, heeft het lang geduurd voordat soortgelijke misstanden aan het licht kwamen.¹ Vervolgens tuijt men een tuchtrechtelijk traject op, dat lang niet altijd de genoegdoening biedt waar slachtoffers naar hunkeren. Deze situatie roept in algemene zin de vraag op of integriteitskwesaties in de sport adequaat beslecht kunnen worden via het recht. Om antwoord te geven op deze vraag bevat dit artikel een systemische duiding van het integriteitsvraagstuk in de sport. Vanuit deze analyse volgt een aanvullend recept voor duurzame oplossingen.

Van sportethiek naar ‘sport integrity’

Om dat recept te positioneren volgt hier eerst een weergave van de evolutie van de sportethiek in internationaal verband. Deze toegepaste vorm van ethiek is eind jaren negentig van de vorige eeuw ontstaan. Enerzijds om de jonge vakdiscipline Sportfilosofie te legitimeren – sportethiek zou het nut hiervan moeten bewijzen – en anderzijds

* Dr. S.M. Meeuwsen is Scientific Director van het Erasmus Center for Sport Integrity & Transition aan de Erasmus School of Philosophy van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

1 Voor een chronologisch overzicht van prevalentieonderzoek naar de diverse integriteitskwesaties in de sport wordt verwezen naar www.kenniscentrumsportenbewegen.nl/kennisbank/.

als antwoord op de eerste grootschalige misstanden in de sport: supportersgeweld en het gebruik van doping. De eerste sportethici waren van Angelsaksische afkomst² en als zodanig een exponent van een formalistische, normatieve traditie in de ethiek; men formuleerde morele principes en een normatief kader, die de sport zouden beschermen tegen kwalijke invloeden. De olympische waarden waren hierin leidend, als het onbetwistbare aambeeld van de moderne sport en daarmee ook van de sportethiek. Deze eerste generatie sportethici is schatplichtig aan de Canadese sportfilosoof Bernard Suits, die een definitie geeft van de moderne sport als 'regelgeleide praktijk' (Suits 1978). Sport is een vorm van spel – 'a formalised game' – binnen een vooraf expliciet vastgestelde set van spelregels, gecombineerd met een impliciet leidende reeks moreel getinte geboden (zoals 'fair play' en 'sportsmanship'). Deze startfase van de sportethiek is gekleurd door een typisch Angelsaksische, veelal analytisch en pragmatisch georiënteerde filosofische voedingsbodem. De zogenaamde 'continentale filosofie', met stromingen als de kritische theorie,³ de hermeneutiek,⁴ de fenomenologie,⁵ de psychoanalytische filosofie,⁶ het structuralisme en het postmodernisme,⁷ was nog niet geabsorbeerd binnen de sportethiek.

- 2 Hiermee wordt bedoeld: uit de VS, Canada en het Verenigd Koninkrijk. Bekende namen uit deze beginperiode zijn William ('Bill') Morgan, Scott Kretchmar en Jim Parry.
- 3 Het voert te ver elk van deze stromingen hier uitputtend te beschrijven, wel volgt per continentale filosofische stroming een aantal bepalende denkers. Bij de kritische theorie, ook wel 'Frankfurter Schule' genoemd, zijn dit Theodor Adorno, Max Horkheimer, Herbert Marcuse, Erich Fromm en – op afstand – Walter Benjamin. Deze Duitse denkers hebben hun kritische gedachtegoed ontwikkeld in de aanloop naar en nasleep van de Tweede Wereldoorlog. De nog levende Duitse politiek filosoof Jürgen Habermas behoort bij de tweede generatie binnen de kritische theorie. De bekende Duitse filosoof Peter Sloterdijk is in de verte ook een exponent van de kritische theorie, maar daarnaast ook een neomarxist en postmoderne denker.
- 4 Binnen de hermeneutiek wordt gepleit voor een 'verstehende' (begrijpende) onderzoeksmethode in plaats van een klinische natuurwetenschappelijke benadering. Bekende namen zijn Wilhelm Dilthey, Friedrich Schleiermacher, Martin Heidegger en Hans Georg Gadamer.
- 5 In deze stroming staat de persoonlijke ervaring centraal als bron van kennis. De grote namen in de fenomenologie zijn Edmund Husserl, opnieuw Martin Heidegger, Maurice Merleau-Ponty, Emmanuel Levinas, Gabriël Marcel, Jean-Paul Sartre en Simone de Beauvoir.
- 6 We verwijzen hier naar de *filosofische* toepassing van de psychoanalyse. Bekende namen zijn natuurlijk Sigmund Freud (en dan vooral diens latere werk), Jacques Lacan, Julia Kristeva en Slavoj Žižek.
- 7 In één adem genoemd, met toch duidelijke accentverschillen, vallen de volgende denkers onder deze noemer: Friedrich Nietzsche, Georges Bataille, Michel Foucault, Gilles Deleuze en Giorgio Agamben.

Mede hierdoor bestond in deze startfase nog weinig kritisch vermogen ten opzichte van de moderne sport als inmiddels sterk geïstitutionaliseerde, gecommmercialiseerde vorm van spel. Vanaf het begin van deze eeuw ontstond een toenemend besef dat de constitutie van de moderne sport zelf ook van invloed is op het toenemend aantal integriteitsvraagstukken. Men begon zich bijvoorbeeld te realiseren dat corruptie gemakkelijk kan ontstaan binnen de afgeschermd, in zichzelf gekeerde organisatiestructuur, waarop geen extern, politiek gesanctioneerd toezicht plaatsvindt. Sindsdien zijn ook andere invalshoeken toegevoegd aan de sportethiek, zoals het werk van Alasdair MacIntyre, die sociale praktijken onderscheidt van hun corrumperende instituties (MacIntyre 1981). Sindsdien wordt sport binnen de internationale sportfilosofie en -ethiek, in lijn met MacIntyre, een 'sociale praktijk' genoemd. Maar ook de deugdethiek van Aristoteles werd geïntegreerd, vooral om het persoonlijke aspect van moraliteit en leiderschap sterker aan te zetten. Een derde pijler werd de plichtsethiek van Immanuel Kant; het keren van misstanden zou een morele plicht moeten zijn, waar sportbestuurders en sportwetenschappers gehoor aan dienen te geven. Dit alles vanuit een diep in de moderniteit geworteld kantiaans besef dat de menselijke rede ons de vrijheid geeft de wrede natuurwetten te overstijgen en moreel te handelen, vanuit een categorische imperatief. Uit deze kantiaanse loot aan de stam van de sportethiek volgde een plichtsbesef dat uitstekend aansloot bij het regelgeleide karakter van de sport. In deze opvatting zijn de regels in de sport een soort wetten, die voor iedereen die deel wil nemen op gelijke wijze gelden. De regels zouden, vanwege hun 'categorische' kwaliteit, zowel een eerlijk verloop van het spel als de integriteit van deze sociale praktijk garanderen. De term 'sport integrity' circuleert pas sinds 2015 als een specifiek aandachtsgebied binnen de sportethiek, waarin alle bovengenoemde bouwstenen zijn geïntegreerd, met regulering en governance als de twee belangrijkste assen (zie onder meer Cleret e.a. 2015; Harvey & McNamee 2019).

Hoe verhoudt dit gedachtegoed zich nu tot de praktijk? In *Sports, virtues and vices* uit 2008 poneert de Britse sportethicus Mike McNamee sport als een unieke sociale praktijk met een sportspecifiek 'ethical core' (McNamee 2008). Dit ethische hart bestaat uit een combinatie van deugden ('virtues') binnen een regelgeleide context, gedragen door een kantiaans plichtsbesef. Bedreigingen in de sfeer van integriteit kwalificeert McNamee als 'vices': ondeugden. In plaats van de

integriteitsproblemen waarmee de sport wordt geconfronteerd te reduceren tot een juridisch te beslechten dan wel politiek gedreven vraagstuk, pleit McNamee primair voor de *morele herbronning* van de sport. Fair play en sportiviteit worden beschouwd als integriteit van de buitencategorie, los van de formele regelgeleide bedding van de sport. Het ethische hart is iets intrinsieks en zuivers, het definieert een unieke dispositie om volgens de regels van de sport te leven. Hoewel vast niet iedereen in Nederland kennis heeft genomen van deze sportethische traditie, is het opvallend hoe vaak ook hier het ethische hart in de sport wordt aangeropen in actuele discussies over integriteit. Daarbij wordt dan een onaantastbare, transcendent⁸ functie toegekend aan het ethische hart, in Nederland ook wel 'de kracht van sport' genoemd; dit is de hoogstaande moraal in de sport. Eerdergenoemde begrippen als fair play en sportmanship refereren hieraan. In dergelijke discussies verhoudt dit 'goede' (de kracht of het ethische hart van sport) zich dan tot het 'kwaad' van buitenaf, dat de integriteit van de sport bedreigt. Misdadigers, kinderlokkers en gokchinezen zouden hun zinnen hebben gezet op de sport. Dat zijn de daders, zij bedreigen de sport! Dit narratief maakt het mogelijk dat de sport als collectief veld de slachtofferrol kan aannemen en een handelingsperspectief vermijdt. Wel wemelt het in de sport van de gedragscodes, normenkaders en principes. Maar Sepp Blatter, Lance Armstrong en Mark Overmars zijn 100% exponenten van de sport, met een opleiding en loopbaan die door de sport zelf gefaciliteerd werd. Het 'kwaad' zit dus ook vanbinnen, als resultante van diezelfde bewierookte sportieve moraal. In de bestuurlijke top van de sport is het werkelijk onverdraaglijk om dit te erkennen. Zeker, er is sprake van een bijzondere ongeschreven moraal in de sport. Maar de groei van het aantal excessen afgelopen jaren laat ook zien dat dit sportethische hart bepaald niet onaantastbaar is. Sterker nog, het ethische hart van de sport huilt, beschaamd door de toename van het aantal misstanden.

8 Een term uit de filosofie, die zoveel betekent als: boven/buiten de werkelijkheid en ons kenvermogen. Transcendent staat tegenover *immanent*: geïntegreerd in ons kennen en handelen. Een immanente filosofie vinden we bijvoorbeeld bij Spinoza, die God gelijkstelt aan de natuur en geen transcendentie meer accepteert.

Een systemische invalshoek

Hoe kunnen we het integriteitsvraagstuk in de sport nu anders begrijpen om duurzame oplossingen te vinden? In Nederland rijpt een materiële⁹ sportethiek, die een existentiële duiding van de keerzijde van de sport centraal stelt. Wat wordt hier precies onder verstaan? Om tot een ander, diepgaand begrip van het integriteitsvraagstuk in de sport te komen, is onze thesis dat de voedingsbodem van de diverse misstanden identiek is. En deze voedingsbodem wordt gevormd door een in de sport onderdrukt deel van de menselijke natuur. Laten we deze thesis stap voor stap onderbouwen. Daartoe is een 'genealogische' blik vereist.¹⁰

De moderne sport zoals wij die tegenwoordig kennen, is eind negentiende eeuw ontstaan uit het samensmelten van de Britse sportcultuur met het Franse neo-olympisme. Binnen het olympische gedachtegoed van Baron Pi re de Coubertin ging het primair om de competitie, om de strijd. 'Citius, Altius, Fortius'¹¹ werd het olympische motto. De Coubertin werd hiertoe onder meer geïnspireerd door de Franse Dominicaan Henri-Martin Didon, die een sterk politiek engagement verbond aan morele vorming via sport (Loland 1995). Vanuit zijn eigen ervaring met het sportieve klimaat op Britse 'public schools' voegde De Coubertin hier de intentie aan toe om via het neo-olympisme tegenwicht te bieden aan de victoriaanse moraal. Hij wilde een 'fysieke renaissance' teweegbrengen, om de animale krachten van het lichaam te bevrijden en weer aanzien te geven. Maar het moest bij het sporten niet alleen om een sterker lichaam gaan, ook de karaktervorming zou gebaat zijn bij sportieve uitdagingen. Deze op zichzelf waardevolle intenties van De Coubertin lijken het tijdens de explosieve groei van het neo-olympisme niet te hebben gered. Al in 1906 realiseert De Coubertin dit zelf ook. In een fel betoog zet hij de moderne sport af tegen

9 *Materieel* verwijst hier naar de jongste loot aan de stam van de ethiek: 'material ethics'. Geen statische ethiek vanuit principes of externe normen, maar een praktische ethiek vanuit de turbulentie van onze leefwereld en persoonlijke ervaring. Een bekende representant hiervan is de jonge Amerikaanse filosoof Thomas Nail (2020).

10 *Genealogie* is een term uit de gereedschapskist van Michel Foucault. Gedoeld wordt op een klinische reconstructie van het ontstaan van een bepaalde praktijk vanuit het streven naar disciplineren (macht). Foucault presenteerde een splijtende genealogie van de menswetenschappen, psychiatrie, het gevangeniswezen en de seksualiteit. De moderne sport kan worden beschouwd als een praktijk waarin we het lichaam leren disciplineren. Met het wegvallen van het christendom bood de sport een nieuw 'regime' om mensen te kneden tot fitte, volgzaame burgers.

11 Latijn voor sneller, hoger, sterker.

de, in zijn ogen, 'zuiverende morele vorming' tijdens de antieke Olympische Spelen (De Coubertin 1967). Dus al heel vroeg na de geboorte van de moderne sport is sprake van 'corrumperende elementen' (Meeuwssen 2020, p. 192).

Ook de ontwikkeling van de spelregels voltrekt zich volgens een vergelijkbaar patroon. Bij de oprichting van de Britse 'Football Association' in 1863 werd een eenvoudig spelreglement opgesteld, waarbij nog onenigheid was over het al dan niet toestaan van 'hacking', het opzettelijk trappen van een tegenstander, en 'shinning', het tegen de schenen schoppen (Siekmann 2017). Beide fenomenen waren tot die tijd onderdeel van het voetbal, maar werden uiteindelijk verboden binnen de 'Laws of the Game', evenals 'hands'. Van sancties, arbitrage of het aanstellen van een scheidsrechter was evenwel nog geen sprake. De breed gedeelde veronderstelling was dat de spelers de intentie hadden 'fair play' te vertonen. Overtredingen werden beschouwd als onopzettelijk en uitzonderlijk, als 'fouten' vanuit onkunde of onwetendheid. De rechtshandhaving, het afdwingen van de naleving van de spelregels, werd pas urgent bij het ontstaan van het beroepsvoetbal in Engeland. En na 1890 was het niet meer vanzelfsprekend dat overtredingen onopzettelijk plaatsvonden; de arbitrage was een feit, gevolgd door diverse bestraffingsmogelijkheden, zoals de strafschoep. Deze werd nodig geacht om opzettelijke overtredingen en 'hands' in het eigen doelgebied af te straffen. In het amateurvoetbal bleef nog lang verzet bestaan tegen de 'penalty'; deze straf werd beschouwd als een smet op het morele blazoen van de spelers. In de loop van de twintigste eeuw verdwijnt dit beginsel en worden alle fysieke overtredingen ('fouls') beschouwd als opzettelijk (Meeuwssen 2020, p. 220-222). Kortom, tijdens het proces van institutionalisering en professionalisering van de sport is haar vitalistische oorsprong steeds meer onder druk komen te staan.

Aan deze genealogische blik voegen wij een psychoanalytische duiding van het menselijk gedrag toe. De dominante sportethische traditie hanteert een mensbeeld waarin de logica van de rede centraal staat. Mensen zijn rationeel handelende wezens die in het bijstellen van hun gedrag voor rede vatbaar zijn. Als we maar krachtige regels, codes en normen formuleren, zullen de (mogelijke) 'daders' hun gedrag aanpassen en de misstanden verdwijnen. Vanuit een empirische invalshoek moeten we helaas constateren dat deze vorm van ethiek het integriteitsvraagstuk in de sport niet heeft opgelost.

Immers, de mens is geen rationeel wezen. Wij worden (ook) gedreven door emoties en onbewuste krachten, die we vaak niet eens in onszelf (h)erkennen. Om dit perspectief toe te passen biedt de psychoanalyse inspiratie.¹² Volgens Freud sluimert onder de zichtbare laag van het feitelijk handelen een verborgen laag; dit is de *onderstroom*, de laag van het onbewuste, waarin het primaire verlangen – naar de symbiotische eenheid met onze moeder¹³ – onderdrukt ligt te sluimeren. Deze onderstroom werkt door in alle keuzes die we maken; relationeel, maar ook in werk en andere interesses. Ongemerkt moet een positie of passie het tekort compenseren dat we als kind hebben opgelopen. Dit kan op latere leeftijd leiden tot ongebreidelde bewijsdrang en grensoverschrijdend gedrag, hier al eerder *transgressie* genoemd. Zoals de Franse psychoanalyticus Jacques Lacan stelt: juist het verbod verleidt tot overtreding omdat er ergens nog een oude en onvervulbare rekening openstaat (Lacan 1958-1959, 1962-1963). Als we de integriteitskwesties in de sport vanuit dit mensbeeld bezien, wordt opeens helder waarom het aantal misstanden in de loop der jaren gegroeid is. Als spelers, coaches en bestuurders in de sport collectief hun oedipale gemis najagen, maar de diepe existentiële vervulling uitblijft, kan de frustratie hierover leiden tot excessief gedrag. De roes van (het bijwonen van) een mooie match is eigenlijk al voorbij zodra de prestatie geleverd is, of de wedstrijd voorbij is. De sport als commercieel ‘verdienmodel’ exploiteert dit voortdurende streven naar herhaling, naar een volgende climax; een structurele afhankelijkheid die nooit werkelijk tot vervulling leidt. En omdat het lichaam in de sport cruciaal is, kwetsbaar in expressie en ontlading, ligt in de sport, door de ontkenning van dit in oorsprong libidineuze verlangen, voortdurend transgressie op de loer. En terwijl het freudiaanse geweten remmend werkt, benadrukt Lacan dat de hedendaagse cultuur juist het eindeloos najagen van genot tot imperatief verheft: *never enough!* Het is niet moeilijk te begrijpen dat deze structurele repressie tot ongeregelde ontloadingen leidt; dit zijn de ‘misstanden’ waar de sport

12 In onze tijd vindt nog steeds discussie plaats over het wetenschappelijke gehalte van een psychoanalytische benadering, ook al verwijst het dagelijks taalgebruik regelmatig naar een ‘verdrongen’ ervaring, een ‘freudiaanse verspreking’ of een ‘oedipaal verlangen’. In de toepassing hier staat de *filosofische* waarde van de psychoanalyse centraal. Voor een herwaardering van de psychoanalyse, zie De Kesel 2019; Zwart 2010.

13 Het voert te ver hier de technische details van de lacaniaanse psychoanalyse te beschrijven. Een korte samenvatting luidt: onze identiteit bestaat uit een stapeling van verdrongen verlangens van onze ouders (primair de moeder); een kluis van ge- en verboden die het handelen in het hier en nu ongemerkt sturen.

onder zucht. Daarmee bevat de moderne sport een merkwaardige paradox; in deze bijzondere sociale praktijk staan de kracht van het lichaam en het samenzijn centraal, maar zijn juist die vitale, libidineuze driften verboden in de sport. Sterker nog: dit 'abjecte' (weezinwekkende) deel van onze lichamelijkeheid dient te worden miskend om te participeren binnen de sport. Natuurlijk is dat vragen om problemen; wat onderdrukt wordt, wat er niet mag zijn, zal zich telkens opnieuw trachten te manifesteren. Dit zijn de transgressieve praktijken in de sport, in beleidstaal misstanden of integriteitsschendingen genoemd.

De route naar beter

Hoe komen we nu vanuit deze duiding van het integriteitsvraagstuk in de sport naar duurzame oplossingen? Hierbij gaat het eerst en vooral over het bijsturen van het *schuldbesef*. En dan niet in juridische, maar in existentiële zin. In de sport voelt geen van de huidige generatie bestuurders zich schuldig aan wat in het verleden heeft plaatsgevonden (en soms zelfs nog in het heden plaatsvindt). Anders gezegd: men leeft in *onschuld*. Sport is immers dat prachtige domein waarin vooral veel mooie ervaringen zijn op te doen. Het gaat om de kracht van sport, het sportethische hart, daar zijn veel bestuurders op aangeslagen. Daarnaast voedt de onderstroom deze existentiële onschuld, zoals hierboven werd toegelicht vanuit psychoanalytisch perspectief. Het is vanuit deze primaire onschuldervaring heel begrijpelijk om de schuld van een bepaalde misstand bij 'de Ander' te leggen; bij de sportbonden (vanuit NOC*NSF), bij verenigingen (vanuit een bond geredeneerd), of anders wel bij die en die specifieke coach, bestuurder of speler. Het ligt aan hen, niet aan ons! Daar zijn de rotte appels, de kwaadwillende lieden die het sportethische hart corrumperen en we uit de sport moeten verwijderen. Nog even los van de vraag of dit in juridisch-technische zin is waar te maken, wordt de sport gedragen door een diepe interne loyaliteit, die aan deze juridische werkelijkheid voorafgaat. Het pleidooi van gerenommeerde oud-Ajaciëden om Marc Overmars weer terug naar Ajax te halen illustreert dit. Ondanks alles hoort hij nog steeds bij de club; de continuïteit van het spelletje en het 'eigen nest' gaan in de sport boven alles. Een ontbrekend juridisch dossier doet de rest.

Om het integriteitsvraagstuk in de sport te lijf te gaan, domineert momenteel een juridische aanpak, gecombineerd met voorlichting en codificering. Deze preferentie laat zich enerzijds verklaren vanuit het regelgeleide karakter van de sport, anderzijds speelt hier ook de maatschappelijke tendens mee om integriteit via normatieve kaders en rechtshandhaving af te dwingen. Dus ook in de sport staat het aanklagen, straffen en uitsluiten van vermeende 'daders' centraal. In deze voorkeursstrategie is sprake van een mismatch met de sportieve werkelijkheid. Vanuit de existentiële onschuld, die iedere bestuurder, coach of sporter in het hart van de sport voelt, leidt een juridische interventie in zekere zin tot kortsluiting, omdat deze aanpak niet aangrijpt op de voedingsbodem van de transgressieve praktijken: het verzet tegen de structurele repressie van het lichaam, een diep verlangen naar het bevrijden van de animale krachten van het lichaam. Uit deze loyaliteit is een sportspecifieke, intern gekeerde cultuur geboren, die het spelletje zelf, aangevuld met het collectief dat dit vertegenwoordigt, te vuur en te zwaard zal beschermen. Dit is de reden waarom de vrouwen binnen Ajax geen aangifte hebben gedaan. Enerzijds vanuit de angst voor repercussies binnen de masculiene cultuur die Ajax groot gemaakt heeft, maar anderzijds ook uit verlangen om erbij te blijven horen; deze gemeenschap heeft hen eerder ook ingesloten. Maar hoe heeft deze spagaat tussen (juridische) schuld en (existentiële) onschuld in de sport kunnen ontstaan? Daartoe moeten we opnieuw terug in de tijd. Aan de wieg van ons huidige denken over ethiek en recht staat de Griekse filosoof Aristoteles, wiens *Ethica Nicomachea* een cruciaal betoog bevat waarmee de mens verantwoordelijk wordt gesteld voor zijn daden (Aristoteles 1986 [435 v.C.], 1112b, 32-33). Of wij het juiste doen, toont zich volgens Aristoteles eerst en vooral in ons *handelen* (de praxis), niet vanuit een abstract begrip van het goede, zoals die andere nestor van de Griekse filosofie, Plato, nog had betoogd. Vanaf Aristoteles staan de handeling en ieders individuele verantwoordelijkheid om de juiste daad te verrichten centraal in de westerse ethiek, en daarmee ook in het recht, vanwege de onbetwiste wederkerigheid tussen ethiek en recht. Volgens Aristoteles onderscheidt de 'proairèsis' (de mogelijkheid om te kiezen) de mens; wij kunnen bewust besluiten een bepaalde handeling te verrichten, dan wel deze na te laten. Deze redenering komt ons als moderne westerlingen nog steeds vertrouwd voor en heeft als zodanig dus ook het integriteitsvraagstuk in de sport beïnvloed. Als exponenten van de

moderniteit hanteren wij wel een genuanceerdere opvatting over menselijk gedrag en de motieven om al dan niet het goede te doen. Als klassieke rationalist was Aristoteles niet in staat het irrationele, ambigue karakter van gedrag te erkennen, laat staan deze dimensie te laden in zijn ethiek. En precies deze ethiek vormt vele eeuwen later nog het fundament van ons rechtssysteem (Agamben 2018, p. 35-40).

De aristotelische insteek maakt het mogelijk individuele verantwoordelijkheid te definiëren, en daarmee in juridische zin 'schuld' toe te kennen aan een vermeende dader, gevolgd door een juridisch traject om deze schuld te bewijzen en de veroordeelde te straffen. Zoals aangegeven, is dit nu ook de belangrijkste component van de strategie om de misstanden in de sport te keren; schuldigen dienen opgespoord te worden, om vervolgens via het tuchtrecht en – zo nodig – het strafrecht veroordeeld te worden. Zoals hierboven beschreven, zullen de intern betrokkenen in de sport een dergelijk schuldbegrip totaal niet (h)erkennen. De stuwing van de transgressieve praktijken in de sport bevindt zich in een domein dat aan het juridische begrippenpaar schuld en straf voorafgaat. De hausse aan regulerende maatregelen om de integriteit te bewaken, waarin de 'Verklaring Omtrent het Gedrag' (VOG) model staat voor een aanzwellende categorie: gedrags- en governancecodes, een normenkader en minimale kwaliteitseisen. De hamvraag is natuurlijk of al deze extra regels werkelijk gaan helpen. Vanuit het hier gepresenteerde perspectief zijn repressie en regels juist triggers voor transgressie. Zeker zolang de onderstroom regeert. De focus op regelgeving, straffen en uitsluiten creëert een versterkend effect, met meer verzet en dus mogelijk juist een groei van het aantal misstanden.

Waar ligt het pad naar voren? Verantwoordelijkheid nemen voor de misstanden die 'de Ander' begaat, vergt de bereidheid om voorbij de eigen onschuld te reiken. Er is moed vereist om de onderstroom in de sport te erkennen en de emoties en verlangens die daarin vrij spel hebben, in te sluiten. Deze 'systemische' transitie is geboden om het tij duurzaam te keren. Systemisch duidt op de wederkerigheid tussen persoonlijke motieven op alle lagen (de onderstroom bij atleten, coaches en bestuurders), maar ook op het begrijpen en bijsturen van de collectieve systeemdynamiek (ook wel cultuur genoemd), die deze geschakelde verlangens binnen de sport teweegbrengt. In het actief insluiten van de verboden vitale, soms destructieve krachten die de sport dragen, en het existentiële gemis dat het streven naar prestaties

en meedoen voedt, exact daar ligt de sleutel naar het duurzaam verbeteren van de integriteitssituatie in de sport, naar het helen van het ethische hart van de sport. In concrete zin gaat het dan om interne transitietrajecten met een systemische invalshoek, eerst op bestuurlijk niveau, vervolgens uitwaaiierend naar alle geledingen binnen het systeemveld van de sport. Een intensief proces, dat de bestaande cultuur in de sport van binnenuit zal veranderen, waardoor het morele weerstandsvermogen toeneemt. Wie gaat hierin voor?

Literatuur

Agamben 2018

G. Agamben, *Karman. A brief treatise on action, guilt, and gesture*, Stanford, CA: Stanford University Press 2018.

Aristoteles 1986 [435 v.C.]

Aristoteles, *Nicomachean ethics*, Londen: Penguin 1986 [435 v.C.].

Cleret e.a. 2015

L. Cleret, M. McNamee & S. Page, ‘“Sports integrity” needs sports ethics (and sports philosophers and sports ethicists too)’, *Sport, Ethics and Philosophy* (9) 2015, afl. 1, p. 1-5.

De Coubertin 1967

P. de Coubertin, *L'idée olympique*, Schorndorf bei Stuttgart: Carl-Diem-Institut/Verlag Karl Hofmann 1967.

Harvey & McNamee 2019

A. Harvey & M. McNamee, ‘Sport integrity. Ethics, policy and practice: An introduction’, *Journal of Global Sport Management* (4) 2019, afl. 1, p. 1-7.

De Kesel 2019

M. de Kesel, *Waarom Freud en Lacan ertoe doen*, Nijmegen: Uitgeverij Vantilt 2019.

Lacan 1958-1959

J. Lacan, *Le désir et son interprétation. Séminaire VI*, Parijs: éditions de la Martinière 1958-1959.

Lacan 1962-1963

J. Lacan, *L'angoisse. Séminaire X*, Parijs: Éditions du Seuil 1962-1963.

Loland 1995

S. Loland, ‘Coubertin’s ideology of Olympism from the perspective of the history of ideas’, *The International Journal of Olympic Studies* (IV) 1995, p. 49-78.

MacIntyre 1981

A. MacIntyre, *After virtue: A study in moral theory*, Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press 1981.

McNamee 2008

M. McNamee, *Sports, virtues and vices*, Londen/New York: Routledge 2008.

Meeuwssen 2020

S. Meeuwssen, *Kritiek van de sportieve rede. Een filosofische archeologie van de moderne sport*, Brussel: VUB Press 2020.

Nail 2020

T. Nail, *Lucretius II. An ethics of motion*, Edinburgh: Edinburgh University Press 2020.

Siekmann 2017

R. Siekmann, *De voetbalregels; heden, verleden en voorstellen ter verbetering*, Rotterdam: 20/10 Uitgevers 2017.

Suits 1978

B. Suits, *The grasshopper: Games, life and utopia*, Toronto/ Buffalo: University of Toronto Press 1978.

Zwart 2010

H. Zwart, *De waarheid op de wand. Psychoanalyse van het weten*, Nijmegen: Uitgeverij Van-tilt 2010.

De kop nog een stukje dieper in het zand?

Financiële wanpraktijken in het professionele voetbal en hoe daarvan systematisch wordt weggekeken

*Hans Nelen**

Eind augustus 2022 verscheen bij Eleven International Publishing een Engelstalig boek van mijn hand onder de ietwat omineuze titel *Ostrageous: How greed and crime erode professional football and we all look the other way* (Nelen 2022). De titel van dat boek – een samentrekking van de woorden *outrageous* (buitensporig) en *ostrich* (struisvogel) – geeft weer dat het boek is ontstaan uit mijn fascinatie voor twee facetten die kenmerkend zijn voor de handel en wandel in de professionele voetbalsector: enerzijds het excessieve en vaak financieel onverantwoorde investeringsgedrag en de financiële criminaliteit die daarmee gepaard gaat, en anderszijds de onverschilligheid voor en het collectieve weggijken van die excessen en criminaliteit.

Ostrageous was het resultaat van een zoektocht die werd gedreven door academische interesse, maar ook door maatschappelijke bezorgdheid. In het licht van de conclusie dat in vrijwel alle Europese voetbalcompetities zeer ernstige misstanden aan het licht zijn gekomen met betrekking tot witwassen en grootschalige belastingfraude en afwijkend gedrag in dit opzicht bijna de norm lijkt te zijn geworden, meende ik dat er alle reden was om met participanten in de sector over de uitkomsten van het onderzoek in discussie te gaan. Het laatste was evenwel gemakkelijker gezegd dan gedaan. Waar in de academische wereld de deuren wijd opengingen om het boek te bespreken tijdens conferenties en in *book reviews* – zie bijvoorbeeld de bijdrage van Lord (2023) – bleef het in de voetbalwereld angstvallig stil. Natuurlijk had ik verwacht dat representanten van de voetbalwereld, gezien de centrale boodschap die in het boek is vevat, zich wat ongemakkelijk

* Prof. dr. mr. J.M. Nelen is als hoogleraar criminologie verbonden aan de faculteit der rechtsgeleerdheid van de Universiteit Maastricht.

zouden voelen bij het vooruitzicht om hierover met mij en anderen in debat te gaan. Dat op uitnodigingen in die richting in het geheel niet zou worden gereageerd – of na heel lang aandringen middels een kort nietszeggend briefje geprobeerd werd om dat debat op de lange baan te schuiven –, overtrof evenwel mijn somberste verwachtingen. Ironisch genoeg werd door deze afhoudende reactie het collectieve weggijkgedrag, dat door middel van de titel en de op de omslag van het boek afgebeelde struisvogel tot uitdrukking wordt gebracht, dubbel en dwars bevestigd. Voor mij vormde het ook de directe aanleiding om in deze bijdrage juist dat stilzwijgen en weggijken tot centrale thema's te maken. Want de sleutel tot veranderingen in de sector ligt niet uitsluitend in het opvoeren van de externe druk in de vorm van meer regelgeving, toezicht en controle. Vermoedelijk minstens zo belangrijk zijn pogingen om van binnenuit organisatorische en culturele veranderingen teweeg te brengen teneinde de sector aan te zetten om meer aandacht te besteden aan integriteitsdilemma's en de bestrijding en het voorkomen van ernstige vormen van financiële criminaliteit. Tegelijkertijd weten we dat dergelijke veranderingen tijd vragen en mensen met moed, die hun nek durven uit te steken en zaken aanhangig maken die anderen onder het tapijt blijven vegen.

Na een kort overzicht van de belangrijkste criminologische problemen die de voetballerij in relatie tot de financiering van clubs en de transfer van spelers teisteren, worden enkele strategieën besproken die het beoogde debat met participanten uit de voetbalwereld wellicht wel op gang kunnen brengen. Meer externe druk op de sector zal nodig zijn om de voetbalwereld beter te doordringen van de noodzaak om de misstanden in de sector te onderkennen en meer inspanningen aan de dag te leggen om die misstanden tegen te gaan.

Financieel-economische criminaliteit in relatie tot investeringen in clubs en het transfereren van spelers

De aandacht voor financieel-economische criminaliteit in de voetbalsector behoorde lange tijd tot het exclusieve domein van de onderzoeksjournalistiek. De wetenschap – de criminologie inclusief – had tot voor kort de sport – en financiële malversaties daarbinnen in het bijzonder – nauwelijks op het netvlies staan. Het pleit voor de toenmalige redactie van dit tijdschrift dat het – in ieder geval in het Nederlandse

taalgebied – een van de eerste wetenschappelijke tijdschriften was dat een themanummer wijdde aan de wereld van het voetbal. In dat nummer (Jv 2010, afl. 1) werd aan allerhande aspecten en randverschijnselen van de voetbalsport aandacht besteed – zoals hooliganisme en geweld op het veld –, maar in twee bijdragen (Slot 2010; Koning 2010) werd ook ingezoomd op witwassen in de sector en op voetbal als specifieke bedrijfstak. De betreffende artikelen droegen deels bij aan mijn beslissing in 2013 om de sector vanuit organisatiecriminologisch perspectief verder te verkennen. Dat heeft de afgelopen tien jaar geleid tot een aantal publicaties in Nederlandse en buitenlandse tijdschriften en boekreeksen (zie o.a. Nelen 2015a, 2015b, 2020, 2021; Steenwijk & Nelen 2018) en heeft uiteindelijk geculmineerd in de verschijning van het eerdergenoemde boek *Ostrageous* (Nelen 2022). Dat boek bevat een criminologische analyse van de belangrijkste (financiële) criminaliteitsrisico's in het profvoetbal – met voorbeelden van witwassen en belastingfraude in diverse Europese competities. De analyse is toegespitst op het opkopen van, dan wel investeren in professionele voetbalclubs en het transfereren van spelers (en het samenspel tussen investeerders, clubofficials en makelaars daarbij).

In *Ostrageous* wordt vastgesteld dat het moderne topvoetbal niet enkel fungeert als een speeltje voor verveelde, megalomane miljardairs, maar dat het ook is geworden tot een smeermiddel voor het afsluiten van grote businessdeals, die de nieuwe mondiale economische machtsverhoudingen blootleggen. Voetbalclubs zijn zakelijke pleisterplaatsen en knooppunten, waarin sjeiks uit de Golfstaten, Aziatische miljardairs, Amerikaanse investeerders en tot voor kort ook Russische oligarchen onwaarschijnlijke bedragen op tafel leggen om clubs en spelers op te kopen teneinde hun economische en politieke invloedssfeer uit te breiden. Ook op lager niveau – zoals in de Nederlandse eren eerste divisie – oefenen clubs een grote aantrekkingskracht uit op binnenlandse en buitenlandse rijke entrepreneurs en/of investeringsgroepen. De verbondenheid met die clubs wordt slechts in een beperkt aantal gevallen door clubliefde ingegeven. In veel gevallen zijn de investeerders op zoek naar winstgevende mogelijkheden op de korte termijn en die mogelijkheden dienen zich in het bijzonder aan op de transfermarkt. In termen van risico van crimineel misbruik kampt de voetbalsector vanuit het perspectief van geldstromen met zowel een probleem aan de voorkant als een probleem aan de achterkant: er bestaat nauwelijks zicht op de vermogens waarmee clubs wor-

den gestut en transfers worden gefinancierd. En tegelijkertijd zien we dat er met behulp van tal van dubieuze constructies enorm veel vermogen aan de voetballerij en de samenleving wordt onttrokken. In de regel worden niet de clubs en de spelers – de elite van topspelers uitgezonderd – daar veel wijzer van, maar zijn het de investeerders, agenten en andere bemiddelaars die enorme bedragen aan transacties verdienen – en veelal wegsluizen naar een belastingparadijs elders in de wereld.

De beschouwing in *Ostrageous* (Nelen 2022) bouwt voor op de vaststelling in een risicoanalyse van de Financial Action Task Force (FATF) uit 2009 dat een van de belangrijkste structurele kwetsbaarheden van de professionele voetballerij de laagdrempeligheid van de sector is: mensen met veel vermogen – ongeacht waarmee ze dat hebben verdiend – wordt in hun zoektocht naar investeringsmogelijkheden vrijwel geen strobreed in de weg gelegd. Lastige vragen over de herkomst van het geld hoeven zij nauwelijks te verwachten en als die vragen al worden gesteld, kunnen zij daarop anticiperen door gebruik te maken van de talrijke mogelijkheden die de hedendaagse globale juridische en financiële infrastructuur te bieden heeft om de herkomst van die vermogens te verhullen. Het gebrek aan structureel toezicht op geldstromen in de voetbalsector behoort eveneens tot de aantrekkelijke condities om crimineel geld in clubs en spelers te investeren, dan wel inkomsten aan het zicht van de Belastingdienst te onttrekken. In sommige gevallen is er op papier wel sprake van enig toezicht, maar kunnen de beschikbare controlemechanismen niet inzichtelijk maken hoe de daadwerkelijke gang van zaken er in de praktijk uitziet. Zo bevat het Transfer Matching System (TMS) van de wereldvoetbalbond FIFA informatie over de hoogte van transfersommen en commissies, waar het geld vandaan komt, waar het heen gaat en andere betaalinformatie. Het in *Ostrageous* gepresenteerde materiaal laat evenwel zien dat bij de transfers van spelers stelselmatig een deel van de gegenereerde opbrengsten en betalingsverplichtingen en van de informatie over de gekozen financieringsconstructies buiten de boeken blijft en niet in het TMS wordt weergegeven (Nelen 2022, p. 93). Uit de witwasliteratuur weten we verder dat markten waarop de objectieve waarde van objecten moeilijk is te bepalen – zoals vastgoed en kunst – zich goed lenen voor prijsmanipulatie (Nelen 2008). Voor de waarde van spelers geldt hetzelfde en dit kan ertoe leiden dat deze waarde kunstmatig wordt verhoogd of verlaagd. Behalve witwasmotieven kunnen er ook

andere redenen zijn om in de officiële registraties van getransfereerde spelers andere bedragen te vermelden dan er feitelijk zijn betaald. De analyse in *Ostrageous* bevestigt bijvoorbeeld dat het betalen van smeergeld aan personen die betrokken zijn bij belangrijke transacties (zoals agenten, spelersmakelaars, clubbestuurders, coaches en de spelers zelf) nog steeds schering en inslag is rondom transfers (Nelen 2022, p. 72-74). Wat het laatste betreft bood een vraaggesprek op 14 december 2021 met spijtoptant en voormalig spelersagent Dejan Veljkovic in het Belgische televisieprogramma *Pano* een interessant, maar ook ontluisterend inkijkje in de wereld van het Belgische profvoetbal. De agent in kwestie, die een deal had gesloten met de Belgische justitiële autoriteiten en in ruil voor strafvermindering uitvoerig had verklaard over grootschalige fraude, voelde zich ondanks die overeenkomst niet geremd om in het genoemde televisieprogramma ook een boekje open te doen over tal van malversaties bij het transfereren van spelers en het beïnvloeden van scheidsrechters. Veljkovic gaf in het programma onder andere toe dat vanuit diverse buitenlandse offshorevennootschappen die hij controleerde vervalste facturen waren gestuurd aan clubs – en in één geval zelfs aan de Belgische voetbalbond KBVB – om een grootschalig zwartgeld- c.q. smeergeldcarrusel te camoufleren. Functionarissen van maar liefst twaalf Belgische clubs uit de hoogste divisie zouden bij dit type activiteiten zijn betrokken.¹ Wie het nieuws van de afgelopen maanden – dus na het verschijnen van *Ostrageous* – overziet, zal niet veel moeite hebben om vergelijkbare gevallen op het spoor te komen. Zo meldden eind november 2022 diverse Italiaanse media dat de volledige clubleiding van Juventus was opgestapt, nadat een strafrechtelijk onderzoek door de rechtbank van Turijn aanwijzingen had opgeleverd van ernstige financiële misstanden. Volgens de Italiaanse media zou door Juventus in de afgelopen jaren voor in totaal zo'n € 115 miljoen fraude zijn gepleegd op het gebied van transfers en salarissen.² Een paar maanden later – februari 2023 – brachten Spaanse media naar buiten dat het Spaanse Open-

1 De overeenkomst met Veljkovic betekende een doorbraak in het uitgebreide strafrechtelijke onderzoek naar fraude en witwassen in het Belgische voetbal. Dit onderzoek, dat in de media de bijnaam 'Propere Handen' meekreeg, maar dat in justitiële kringen veelal wordt aangeduid als 'Operatie Zero', startte eind 2017 naar aanleiding van een aantal verdachte financiële transacties bij een bank in Belgisch-Limburg. Het onderzoek richtte zich op een aantal spelersagenten, clubofficials, coaches en scheidsrechters. Een aantal strafzaken dat uit het onderzoek is voortgekomen, loopt door tot op de dag van vandaag.

2 Zie www.nrc.nl/nieuws/2022/11/28/voltallig-bestaar-juventus-stapt-op-vanwege-onderzoek-naar-fraude-a4149764; laatst geraadpleegd op 27 februari 2023.

baar Ministerie onderzoek doet naar FC Barcelona vanwege betalingen aan de voormalige vicepresident van de technische commissie van scheidsrechters. De club zou onder het bewind van voormalig Barça-president Josep Maria Bartomeu in totaal zo'n € 1,4 miljoen hebben overgemaakt. FC Barcelona ontkent elke vorm van omkoping. De vergoeding, die betaald werd aan een bedrijf waarvan de voormalige vicepresident van de technische commissie van scheidsrechters de eigenaar is, zou enkel te maken hebben gehad met het inwinnen van advies.³ Een derde voorbeeld van een club die de afgelopen maanden in negatieve zin veel publiciteit naar zich toe trok, is de Engelse club Manchester City. De Premier League, de organisator van de hoogste Engelse voetbalcompetitie, heeft begin februari 2023 een commissie ingesteld die onderzoek gaat doen naar mogelijke financiële overtredingen van deze Engelse topclub. De regerend kampioen van Engeland zou van 2009 tot 2018 meer dan honderd financiële regels hebben overtreden.⁴

De bovenstaande voorbeelden hebben betrekking op clubs die behoren tot de elite van het professionele voetbal. Minstens zo interessant zijn de casussen die draaien om clubs die opereren in de middenmoot of lagere regionen van minder aansprekende competities en in handen komen van buitenlandse investeringsgroepen of eigenaren van wie de herkomst van het vermogen niet altijd even duidelijk is. In de Nederlandse setting kunnen we daarbij onder andere denken aan de voormalige Russische schoonzwemmer die vanuit Dubai plotsklaps interesse toonde voor het Limburgse Roda JC, maar zelf beticht werd van fraude. Of neem de problemen die ADO Den Haag ondervond met een Chinese geldschietster, die niet of uiterst moeizaam over de brug kwam en bovendien in verband werd gebracht met onverkwikkelijke

3 Zie www.ad.nl/buitenlands-voetbal/fc-barcelona-in-het-nauw-spaanse-om-onderzoekt-mogelijke-omkoping-oud-vicepresident-scheidsrechtercommissie/a2b0cf0a; laatst geraadpleegd op 27 februari 2023.

4 Het is overigens niet de eerste keer dat er vraagtekens worden gezet bij de financiële praktijken van Manchester City. In 2020 werd de club door de UEFA voor twee seizoenen uitgesloten van deelname aan Europees voetbal. City, dat in handen is van steenrijke Arabische investeerders, zou de Europese voetbalfederatie hebben misleid bij het opgeven van de sponsorinkomsten en bovendien de regels van *financial fair play* hebben geschonden. Naast de uitsluiting kreeg de Engelse landskampioen ook een boete van omgerekend € 30 miljoen. Die straf werd na een beroepszaak bij het internationaal sporttribunaal CAS aanzienlijk teruggebracht. City mocht 'gewoon' meedoen aan de Europese competities en de boete werd teruggebracht naar € 10 miljoen. Zie verder <https://nos.nl/artikel/2462757/manchester-city-verdacht-van-overtreden-meer-dan-honderd-financiële-regels>; laatst geraadpleegd op 27 februari 2023.

handelspraktijken in het buitenland. Wat te denken van de avonturen van Vitesse met haar voormalige geldschieters uit Georgië en Rusland? Of van de geplande overname van FC Den Bosch door de zoon van de voornoemde Georgische mecenas. Voor het laatste werd overigens in 2019 een stokje gestoken door de KNVB, toen noch de beoogde investeerder, noch de club erin slaagde de gewenste duidelijkheid te verschaffen over de herkomst van het vermogen en bedreigd werd met de intrekking van de licentie (voor meer achtergrondinformatie over deze casus, zie Nelen 2022, p. 142).

Zo gesloten als een oester

Paradoxaal genoeg betekent de lage instapdrempel voor rijke investeerders niet dat ook de informatiestroom rondom transacties voor iedereen gemakkelijk toegankelijk is. In *Ostrageous* wordt aan de hand van diverse voorbeelden uit de praktijk toegelicht hoe deze investeerders, eenmaal binnengeraakt, een andere aantrekkelijke omstandigheid van de markt ontdekken: de professionele voetballerij vormt een afgeschermd, naar binnen gekeerde wereld waarin investeerders, clubbeigenaren, spelersmakelaars en andersoortige intermediairs een ons-kent-onsnetwerk vormen (Nelen 2022, p. 97). Door die gesloten cultuur is het lastig een beeld te krijgen van de daadwerkelijke financiële gang van zaken rondom de overname van clubs en de aan- en verkoop van spelers en is het voor witwassers en fraudeurs ook gemakkelijk erin te schuilen.

In het uitgebreide netwerk figureren overigens niet alleen representanten van de voetbalwereld, maar daaromheen cirkelen ook vooraanstaande personen uit andere private sectoren en de publieke sector, in het bijzonder politici en bestuurders. De laatsten fungeren soms ook als buffer c.q. beschermwal in situaties dat een onderzoek dreigt naar mogelijke financiële malversaties. Een mooi voorbeeld daarvan is te vinden in het boek van de Belgische onderzoeksjournalist Nicolas Taiana over Italiaanse mijnwerkerszoon Luciano D'Onofrio (Taiana 2022). De laatste werkte zich in de hoedanigheid van spelersagent en bemiddelaar niet alleen op tot een sleutelfiguur in het Europese voetbal, ook boorde hij zijn netwerk in het zakenleven en de (Waalse) politiek regelmatig aan voor het regelen van andersoortige deals en het afschermen van zijn soms twijfelachtige activiteiten. Zoals een magi-

straat het uitdrukte tijdens een strafzaak vanwege een boekhoudschandaal rondom de Franse club Olympique Marseille, waarin D’Onofrio samen met zakenman en voormalig politicus Bernard Tapie een sleutelrol zou hebben gespeeld: ‘Het reconstrueren van de activiteiten van de verdachte kwam neer op een verkenning van het gehele spectrum van de internationale witwasserij’ (Taiana 2022, p. 10). Ook in *Ostrageous* wordt een aantal voorbeelden gegeven van situaties in diverse andere Europese landen waarin private en publieke belangen in de voetbalwereld (en daarbuiten) rechtstreeks in elkaar overlopen en sprake is van collusie – heimelijke afspraken – en soms zelfs van regelrechte corruptie (Nelen 2022, p. 103-107). In het boek worden deze stilzwijgende afspraken en ongeschreven gedragscodes in de voetbalsector verder ontleed, met bijzondere aandacht voor de ‘muren van stilzwijgen’ die het voetbal omringen. Van de Bunt (2007) heeft een belangrijke aanzet gegeven om de dynamiek en mechanismen die achter deze ‘muren van stilzwijgen’ schuilgaan, bloot te leggen. De sleutel tot succesvolle samenzwering en stilzwijgen is volgens hem dat omstanders, zoals collega’s, branchegeenoten en andere relevante derden, wegstijgen, zich afzijdig houden en niet (door)vragen wat er aan de hand is, en dat de daders hun dat ook niet uit eigen beweging vertellen. Meestal berust dit op een onuitgesproken heimelijke verstandhouding. Deze vorm van collusie kan gebaseerd zijn op wederzijdse sympathie, maar ook op het feit dat zowel de plegers als de omstanders baat kunnen hebben bij het verheimelijken van de verboden activiteiten. Angst voor reputatieschade van de sector kan een reden zijn om de rijen te sluiten, maar ook angst om uit de gratie te vallen bij collega’s en beroepsgeenoten.

Het openbreken van de oester

Hoe deze patronen te doorbreken? In *Ostrageous* worden verschillende strategieën besproken om meer openheid in de voetbalsector te creëren en het debat over de ernstige integriteitsproblemen waarmee

de sector kampt aan te jagen (Nelen 2022).⁵ Dat debat zou niet, zoals nu nog te vaak gebeurt, uitsluitend moeten gaan over economische en juridische aspecten van regelovertrekend gedrag, maar zou ook ruimte moeten bieden voor een fundamentele discussie over de grondslagen waarop het hedendaagse professionele voetbal is geënt. Is de sport niet te ver van haar basis afgedreven en zijn de principalen voor wie het spelletje toch eigenlijk bedoeld is, in casu de fans, niet te veel buiten beeld geraakt? Voetbal kan worden beschouwd als een spiegel van een samenleving waarin neoliberale denkbeelden over marktwerking en zelfregulering in extremis zichtbaar worden en hun invloed doen gelden. Ontwikkelingen in andere markten, zoals de bancaire sector en de woning- en energiemarkt, hebben laten zien tot welke negatieve neveneffecten het heilige geloof in marktwerking en ongebreideld geld verdienen kan leiden. Zo concludeerde eind februari 2023 de Parlementaire Enquêtecommissie Groningse Gaswinning (PEGG) dat deze gaswinning voor de Staat en de oliemaatschappijen zestig jaar lang zo succesvol en winstgevend was, dat ze nauwelijks oog hadden voor de langetermijnrisico's, ondanks herhaaldelijke waarschuwingen van buitenaf. De verantwoordelijke partijen hebben de veiligheidsbelangen van gedupeerde Groningers in het gaswinningsgebied jarenlang 'stelselmatig' genegeerd, aldus de PEGG (2023) in haar eindrapport. Nu kan worden tegengeworpen dat de professionele voetballerij, anders dan de gaswinning in Groningen, geen directe slachtoffers maakt – al wijzen diverse studies, zoals ook de bijdrage van Van Heems en Romeijn in dit nummer, op de exploitatie van (vooral jeugdige) spelers en is in een aantal gevallen ontegenzeggelijk sprake van mensenhandel (Poli 2016). Maar zelfs als we ons beperken tot grootschalig witwassen en belastingfraude, dan kan de maatschappelijke schade die door deze praktijken aan het voetbal en de samenleving als geheel wordt toegebracht, niet worden onderschat. Een 'market in vice' (ondeugd), een karakterisering van Braithwaite (2005), die zonder twijfel ook op de voetbalsector van toepassing is, holt de integriteit en solidariteit in een samenleving uit en dreigt excessief, deviant gedrag te normaliseren. Het zet de bijl aan de wortel van fatsoenlijk zaken-

5 Uiteraard is het aanjagen van debat maar een van de strategieën die kan worden beproefd om de problemen in de sector te adresseren en wordt in *Ostrageous* ook uitgebreid ingegaan op andere mogelijkheden die binnen en buiten de voetbalwereld bestaan om fraude en witwassen in de sector tegen te gaan, waaronder strafrechtelijke rechtshandhaving. Het voert echter te ver om daarop in het kader van de vraagstelling van dit artikel in te gaan.

doen, waardoor ondernemers die wel zijn uitgerust met enig moreel besef overschaduwd worden en de markt uitgedreven worden door 'amorele roofkapitalisten'. Zonder de illusie te hebben dat een dergelijke 'market in vice' gemakkelijk kan worden omgebogen in de richting van een 'market in virtue' valt elk initiatief dat aandacht vraagt voor de uitwassen en de ernstige vormen van financieel-economische criminaliteit die zich in de sector manifesteren, toe te juichen. Temeer daar de directbetrokkenen zelf hun handen veelal in onschuld wassen als zij op hun buitensporig gedrag en de criminaliteit in de sector worden aangesproken en rijkelijk gebruik maken van de hun ter beschikking staande neutralisatietechnieken (Nelen 2022, p. 76-77).

Een complicatie bij het aanjagen van dit debat is gelegen in het feit dat de sportsector van oudsher veel autonomie geniet om regels op te stellen en zorg te dragen voor de naleving daarvan. Het adagium dat sport en politiek gescheiden moeten blijven, is in de praktijk al lang en breed achterhaald – zie de perikelen rond de toewijzing van de afgelopen WK's aan Rusland en Qatar en de maatregelen tegen Russische sporters en officials naar aanleiding van de inval in Oekraïne –, maar dit argument wordt nog altijd officieel van stal gehaald als voorzichtige pogingen worden gedaan om de externe druk op de sportsector te vergroten teneinde misstanden in de sector aan te pakken. Het feit dat de voetbalsector, anders dan menig ander domein in de samenleving, zich nog steeds succesvol weet te wapenen tegen voornemens om de sector te onderwerpen aan het Europese antiwitwasregime spreekt wat dat betreft boekdelen. Niet dat er van dat regime wonderen moeten worden verwacht – zie daarvoor ook de bijdrage van Appermont en Bull in dit nummer –, maar het toont wel aan hoe sterk de voetballobby is en hoe de sector van buitenaf vaak nog met fluwelen handschoenen wordt aangepakt.

Meer externe druk is derhalve nodig. Van de onderzoeksjournalistiek en de sociale wetenschappen – de criminologie in het bijzonder – mag in dit verband een belangrijke bijdrage worden verwacht, maar het zou wenselijk zijn als ook nationaal en internationaal op politiek en bestuurlijk niveau een paar extra stappen worden gezet. Hoewel het misschien nu nog een brug te ver is, heb ik in *Ostrageous* bijvoorbeeld een lans gebroken voor de instelling van een commissie van bestuurlijke en politieke zwaargewichten op Europees niveau die de misstanden in het voetbal verder kan onderzoeken en duiden. Deze kan wetenschappelijk worden ondersteund door criminologen, organisa-

tiewetenschappers, economen, juristen en andere wetenschappers en insiders die weten van de hoed en de rand, en het professionele voetbal uitnodigen om vrijuit hun verhaal te komen doen. Natuurlijk moet verder worden nagedacht over de randvoorwaarden die moeten worden vervuld om dit gedachte-experiment in de praktijk handen en voeten te geven. Moet er bijvoorbeeld immuniteit worden verleend aan de personen die worden ondervraagd en hoever reikt die immuniteit? Onder de vlag van welke Europese instelling zou een dergelijke onderzoekscommissie moeten opereren? En misschien nog wel de belangrijkste vraag: hoe kunnen de sleutelpersonen in de sector worden overtuigd van het nut en de noodzaak van het leveren van een bijdrage aan een onderzoek waarvan de uitkomsten weleens zouden kunnen indruisen tegen hun eigenbelang?

Tot slot

Gezien de terughoudendheid in de sector om financieel-economische criminaliteit en ethische kwesties aan de orde te stellen, zou het een belangrijke stap vooruit betekenen indien enkele vooraanstaande participanten in de voetballerij – agenten, clubbestuurders, coaches, (oud-)spelers, analisten en/of bondsbestuurders – het lef tonen om zich openlijk tegen de uitwassen en ernstige vormen van criminaliteit uit te spreken en de instelling van de hierboven genoemde onderzoekscommissie ondersteunen. Zolang de rangen echter hermetisch gesloten blijven en niemand uit de voetbalwereld opstaat om het debat mede aan te jagen, zullen pogingen om de oester echt open te breken tot mislukken gedoemd zijn. We blijven dan aangewezen op anekdotisch bewijsmateriaal uit rapportages van journalisten en wetenschappers en de uitkomsten van een incidenteel strafrechtelijk onderzoek. Of, als we geluk hebben, wordt ons meer inzicht geboden door een plotsklapse stroom aan berichtgeving op basis van de activiteiten van een klokkenluider. Zoals in 2016, toen de Portugese hacker Rui Pinto via het platform *Football Leaks* een berg aan vertrouwelijke gegevens over dubieuze transacties in de voetballerij met de buitenwereld deelde. Laatstgenoemde heeft voor het onthullen van deze belastende informatie overigens wel een hoge prijs betaald, want hij werd in 2019 aangehouden en door de Portugese autoriteiten strafrechtelijk vervolgd voor het zich wederrechtelijk toegang verschaffen

tot vertrouwelijke data en het openbaar maken daarvan. Nadat hij enige tijd in voorarrest had gezeten, sloot de klokkenluider een deal met de Portugese autoriteiten, als gevolg waarvan hij ook weer op vrije voeten kwam. De gang van zaken rondom Rui Pinto laat echter wel zien dat het naar buiten brengen van belastende informatie over misstanden of frauduleuze activiteiten niet zonder risico is. Ook in Nederland bestaan voldoende voorbeelden van klokkenluiders voor wie het delen van informatie met de buitenwereld uiteindelijk nadelig voor henzelf uitpakte – denk aan Fred Spijkers en zijn jarenlange strijd tegen het Ministerie van Defensie en de gevolgen die Ad Bos onderzocht in de bouwfraude.⁶ Ondanks het feit dat in juridische zin de bescherming van klokkenluiders inmiddels beter is geregeld – onder andere via de op 18 februari 2023 in werking getreden Wet bescherming klokkenluiders –, is de drempel om misstanden te melden onverminderd hoog. Het is daarom niet verstandig om uitsluitend te leunen op individuen die het risico van persoonlijk leed trotseren en het maatschappelijke belang boven het persoonlijke belang durven te plaatsen. Het is meer aangewezen om diegenen die een sleutelrol vervullen binnen de voetballerij op hun verantwoordelijkheden aan te blijven spreken. Toegespitst op functionarissen die op nationaal en internationaal niveau in beleidsmatig opzicht verantwoordelijk zijn voor de gang van zaken – binnen de KNVB, UEFA en FIFA – is het minste dat er van hen mag worden verwacht dat zij zich openstellen voor een debat met buitenstaanders, zoals ik, over ernstige misstanden en ethische dilemma's.

Zolang een uitnodiging daarvoor niet op de mat ligt, moeten we de druk blijven opvoeren, zodat er in ieder geval iets van een gesprek over

6 Ter herinnering: Fred Spijkers nam het op voor de weduwe van een militair die door nalatigheid van Defensie bij een oefening om het leven was gekomen. Waar tot op het hoogste niveau jarenlang werd geprobeerd om het overlijden af te doen als een noodlottig ongeval en Spijkers werd weggezet als een 'ongeleid projectiel', en daar in zijn loopbaan en privéleven een hoge prijs voor betaalde, hield hij voet bij stuk, haalde zijn gelijk en werd uiteindelijk ook gerehabiliteerd. Ad Bos is bekend als de aanjager van de enquête bouwnijverheid in de jaren negentig. Ook voor hem waren de drijven na openbaarmaking van belastend materiaal over kartelvorming en corruptie in de bouwsector via het televisieprogramma *Zembla* – en later in de genoemde parlementaire enquête – behoorlijk zuur. Lange tijd hing hem een strafrechtelijke vervolging boven het hoofd; pas eind 2013, dat wil zeggen ruim twaalf jaar nadat hij de misstanden in de bouwsector aan het licht bracht, besloot het Openbaar Ministerie om Bos definitief niet te vervolgen. Ook in financieel opzicht raakte hij aan de rand van de afgrond. Het beeld van Ad Bos en zijn vrouw bij een camper, waarin zij hun intrek hadden genomen toen uit geldgebrek het huis moest worden verkocht, staat bij menigeen nog op het netvlies gegrift.

het indammen van frauduleuze praktijken in de voetballerij op gang komt.

Literatuur

Braithwaite 2005

J. Braithwaite, *Markets in vice, markets in virtue*, Oxford: Oxford University Press 2005.

Bunt 2007

H. van de Bunt, 'Muren van stilzwijgen', in: H. van de Bunt, P. Spierenburg & R. van Swaaningen (red.), *Drie perspectieven op sociale controle*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2007, p. 113-136.

FATF 2009

FATF (Financial Action Task Force), *Money laundering through the football sector*, Parijs: FATF/OECD 2009.

Koning 2010

R.H. Koning, 'Voetbal als bedrijfstak', *Justitiële verkenningen* (36) 2010, afl. 1, p. 28-40.

Lord 2023

N. Lord, 'Book review of Ostrageous: How greed and crime erode professional football and we all look the other way', *Crime, Law & Social Change* (79) 2023, p. 217-222.

Nelen 2008

H. Nelen, 'Tussen de stenen; een criminologische blik in de keuken van het commerciële vastgoed', in: G. Vande Walle & P. Van Calster (red.), *De criminologische kant van het ondernemen*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2008, p. 81-96.

Nelen 2015a

H. Nelen, 'Merci Mecenas! Witwassen in het professionele voetbal', *Orde van de Dag* 2015/70, p. 45-53.

Nelen 2015b

H. Nelen, 'Professional football and crime. Exploring *terra incognita* in studies on white-collar crime', in: J. van Erp, W. Huisman, & G. Vander Walle (red.), *Routledge handbook of white-collar and corporate crime in Europe*, Oxford/New York: Routledge 2015, p. 292-303.

Nelen 2020

H. Nelen, 'Woekeren met anderen talent; over de handel en wandel en het zelfbeeld van spelersagenten', *Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit* (10) 2020, afl. 2, p. 85-98.

Nelen 2021

H. Nelen, 'Detection and prevention of money laundering in professional football', in: H. Nelen & D. Siegel (red.), *Contemporary organized crime. Developments, challenges and responses* (2e druk), New York: Springer 2021, p. 123-134.

Nelen 2022

H. Nelen, *Ostrageous. How greed and crime erode professional football and we all look the other way*, Den Haag: Eleven International Publishing 2022.

PEGG 2023

PEGG (Parlementaire Enquête-commissie Gaswinning Groningen), *Groningers boven gas*, Den Haag: Tweede Kamer der Staten-Generaal 2023.

Poli 2016

R. Poli, 'Agents and beyond: Corruption risks in the football transfer market and the need for reform', in: Transparency International, *Global corruption report: Sport*, Abingdon, Oxon: Routledge 2016, p. 114-117.

Slot 2010

B. Slot, 'Misdaadgeld en voetbal; emotioneel witwassen en andere oneconomische motieven', *Justitiële verkenningen* (36) 2010, afl. 1, p. 12-27.

Steenwijk & Nelen 2018

P. Steenwijk & H. Nelen, 'De aanval is de beste verdediging. Het indammen van witwaspraktijken in de professionele voetballerij', *Tijdschrift voor Bijzonder Strafrecht & Handhaving* (4) 2018, afl. 3, p. 135-142.

Taiana 2022

N. Taiana, *Het systeem d'Onofrio; op het kruispunt van topvoetbal, big business en duistere zaken*, Gent: Borgerhoff & Lamberigts 2022.

Compliance en witwassen in het betaald voetbal: (g)een Belgisch wondermiddel?

*Niels Appermont en William Bull**

De tijd dat voetbal louter een sport was, ligt ver achter ons. Ter illustratie: sport wordt geacht goed te zijn voor meer dan 2% van het bbp en ongeveer 3% van de werkgelegenheid in de Europese Unie (EU). Betaald voetbal speelt daarin een grote rol (Houben e.a. 2021, p. 13). Overheden, voetbalorganisaties en belangengroepen lobbyen om internationale voetbaltoernooien te organiseren en zo de aandacht van de wereld te trekken. Helaas heeft deze vorm van concurrentie geleid tot beschuldigingen, onderzoeken en zelfs veroordelingen wegens fraude.

Het wekt dan ook nauwelijks verbazing dat, samen met de groei van de sector, vragen over de noodzaak van goed bestuur en naleving op de voorgrond treden wanneer wordt gesproken over de leiding en het management van professionele voetbalclubs. In het afgelopen decennium is bijvoorbeeld door de Financial Action Task Force (FATF), de internationale antiwitwaswaakhond, herhaaldelijk de aandacht gevestigd op het witwassen van geld in het betaald voetbal (FATF 2009, p. 21, 35).¹

In deze bijdrage geven we eerst een korte illustratie van enkele gekende witwasrisico's in het betaald voetbal en van de aanhoudende en zelfs toenemende wereldwijde politieke aandacht voor goed bestuur in de sport en de bestrijding van witwaspraktijken in het bijzonder, met name door de instellingen van de EU. Dit omwille van de

* Prof. dr. N. Appermont is hoofddocent aan de Universiteit Hasselt (België) en lid van de Law, Tax & Business Unit van het Centrum voor Overheid en Recht (CORe). Dr. W. Bull is universitair docent aan de Universiteit Maastricht (Nederland) en lid van het Maastricht European Private Law Institute.

¹ Zie ook de verklaring op p. 36 van het verslag: 'Clubs hebben grote financiële behoeften en er zijn vaak aanzienlijke bedragen mee gemoeid, vooral op de internationale transfermarkt, die vaak een schijnbaar irrationeel karakter heeft, terwijl de controle op de herkomst of de bestemming van de betalingen zwak of zelfs afwezig is' (vertaling door de auteurs).

impact die het Europeesrechtelijke juridische antiwitwaskader heeft voor de actuele benadering in België van het witwasrisico in het betaald voetbal. In het tweede deel staan we kort stil bij de Belgische 'Operatie Zero'. Dit gerechtelijk onderzoek vormde de rechtstreekse aanleiding tot de invoering van het actuele Belgische antiwitwaskader. In het derde deel belichten we het antwoord dat de Belgische wetgever heeft geformuleerd op deze problematiek, met name de verplichte onderwerping van de Belgische sector van het betaald voetbal aan de preventieve antiwitwasreglementering.

De reikwijdte van deze bijdrage is derhalve beperkt tot het witwassen van geld als specifiek geval van fraude in het beroepsvoetbal. Bovendien richt dit artikel zich voornamelijk op de Belgische situatie.

Witwasrisico's in het (beroeps)voetbal

Het begrip witwassen en de kwetsbaarheid van de voetbalsector

Het is niet eenvoudig om een exacte definitie te geven van het begrip witwassen van geld (Van Duyne e.a. 2018, p. 91 e.v.). De FATF geeft de volgende omschrijving: 'Het witwassen van geld is het verwerken van (...) criminele opbrengsten om hun illegale oorsprong te verhullen.'² Witwassen heeft dus betrekking op het verbergen en eventueel 'saneren' van criminele opbrengsten (Nelen 2021, p. 125). In de 'plaatsingsfase' probeert de witwasser illegale winsten in het financiële stelsel te brengen. In de 'gelaagde fase' voert de witwasser een reeks omzettingen of verplaatsingen van de fondsen uit om ze van hun bron te verwijderen. Ten slotte, in de 'integratiefase', komen de middelen opnieuw in de legale economie terecht. Dit kan gebeuren via investeringen in financiële instrumenten, onroerend goed, zakelijke ondernemingen of luxegoederen.

Volgens het FATF-rapport 'Money laundering through the football sector' van 2009 wordt de voetbalsector gekenmerkt door verschillende kwetsbaarheden voor het witwassen van geld (FATF 2009, p. 14 e.v.). Deze kwetsbaarheden houden verband met de structuur van de sector, de financiële kenmerken van de sector en de culturele dimensie van de sector. De markt is immers gemakkelijk te penetreren en

2 Zie www.fatf-gafi.org/faq/moneylaundering/.

bestaat uit een complex netwerk van belanghebbenden (federaties, clubs, spelers, tussenpersonen, enz.) die een grote onderlinge afhankelijkheid vertonen. Historisch gezien was het management van voetbalclubs soms niet professioneel en opereert de sector via een verscheidenheid aan juridische structuren (vennootschappen, verenigingen zonder winstoogmerk, stichtingen, enz.). Wat de financiële dimensie betreft werd geconstateerd dat met de transacties in de sector aanzienlijke bedragen gemoeid zijn, maar dat deze transacties ook worden gekenmerkt door een irrationeel en volatiel karakter, niet in de laatste plaats vanwege de onvoorspelbaarheid van toekomstige sportieve resultaten. Voetbalclubs hebben vaak ook grote financiële behoeften, aangezien zij vaak hoge kosten hebben, maar hun financiële *returns* sterk afhankelijk zijn van volatiele sportieve resultaten. Ten slotte vervult het voetbal een bijzondere maatschappelijke rol, zodat het ook een status heeft waarmee mensen graag worden geassocieerd. Dit geldt ook voor personen die criminele activiteiten verrichten. Volgens het FATF-rapport zoeken personen uit de criminele wereld vaak ook een zekere status buiten deze wereld (FATF 2009, p. 16).

De structuur en zakelijke transacties van de voetbalsector kunnen zich lenen voor verschillende gevallen van witwassen. Contracten inzake beeldrechten (KEA e.a. 2009, p. 113), reclamecontracten en sponsorcontracten kunnen worden gebruikt als instrumenten voor het witwassen van geld, vooral wanneer geldbedragen worden overgemaakt naar rekeningen in (risicovolle) derde landen die geen EU-lidstaten zijn (Europese Commissie 2019a, p. 233). Voorts kan de waarde van spelers worden opgeblazen voor witwasdoeleinden, bijvoorbeeld door in een spelerscontract een koopclausule op te nemen die veel hoger is dan de werkelijke waarde van de speler, om van een andere club een hogere betaling te ontvangen voor de transfer van de speler, waardoor een verkapte deal wordt verhuld die losstaat van de transfer zelf (Cindori & Manola 2020, p. 888). Daarnaast kunnen investeringen in clubs met financiële problemen of ondoorzichtige eigendomsstructuren gepaard gaan met middelen van illegale oorsprong (FATF 2009, p. 18, 20). Andere mogelijke methoden zijn het kopen van lege toeschouwersstoelen, het opblazen van inkomsten uit kaartverkoop en vastgoedontwikkeling in de buurt van stadions (Mehdi 2016, p. 109; KEA e.a. 2009, p. 111). Door een gebrek aan (betrouwbare) gegevens is echter weinig bekend over de werkelijke omvang van het witwassen van geld (Nelen 2022, p. 31).

Aandacht vanwege instellingen van de EU, met toenemende focus op het betaald voetbal

Als bevoegdheidsgebied heeft het sportbeleid een langdurige, maar vrij complexe relatie met het EU-recht (Weatherill 2018, p. 6-23; Gardiner e.a. 2012, p. 146-205; Cattaneo & Parrish 2020, p. 15-59). Het Europese antiwitwaskader is echter gebaseerd op artikel 114 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU) als rechtsgrondslag. In principe kan dus eender welke sector, en dus ook de beroepssport of de sector van het betaald voetbal, hieraan worden onderworpen door de EU op grond van deze veel meer algemene, economische rechtsgrondslag. De Europese instellingen hebben tot op heden echter niet de stap gezet om deze sector(en) ook daadwerkelijk te onderwerpen aan het Europese antiwitwaskader, niettegenstaande uit allerlei beleidsdocumenten en standpuntnames blijkt dat de Europese instellingen zich wel degelijk bewust zijn van witwasrisico's. Met name in het betaald voetbal.

Zo onderstreepte de Europese Commissie in haar *White Paper on Sport* de noodzaak van de ontwikkeling van beginselen van goed bestuur in de sport en het belang van de bestrijding van het witwassen van geld (Europese Commissie 2007, p. 12-13). De Commissie erkende dat zij een rol kan spelen bij het helpen ontwikkelen van mechanismen van deugdelijk bestuur in de sportsector, waaronder licentiesystemen (Europese Commissie 2007, p. 12, 16), en verklaarde dat zij zal blijven toezien op de uitvoering van de EU-wetgeving tegen het witwassen van geld in de lidstaten met betrekking tot de sportsector (Europese Commissie 2007, p. 16). Voorts merkte de Commissie op dat de antiwitwasmechanismen van de EU vanwege de grensoverschrijdende aspecten van sport ook in de sportsector moeten worden toegepast. In het *witboek* werd ook uitdrukkelijk een verband gelegd met spelersmakelaars (Europese Commissie 2007, p. 15).

De kwestie van het witwassen van geld werd vervolgens regelmatig opnieuw onder de aandacht gebracht door het Europees Parlement in zijn resolutie van 17 juni 2010 over spelersmakelaars in de sport (Europees Parlement 2010). In deze resolutie wierp het Parlement op dat spelersmakelaars een centrale rol spelen in de financiële stromen die door de professionele sport lopen, die vaak niet transparant zijn en hen vatbaar maken voor illegale activiteiten.

Het Europees Parlement heeft in een resolutie van 11 juni 2015 ook nota genomen van onthullingen over corruptie op hoog niveau binnen de FIFA (Europees Parlement 2015). Het Parlement nam met name nota van het feit dat verschillende FIFA-functionarissen door de Zwitserse autoriteiten waren gearresteerd op beschuldiging van het witwassen van geld. Het Europees Parlement benadrukte dat goed bestuur een voorwaarde is voor een zelfregulerende regeling en dat 'corruptie en witwassen intrinsiek met elkaar verbonden zijn en een groot aantal lidstaten is getroffen door wedstrijdvervalsing en andere financiële misdrijven die vaak verband houden met criminele organisaties die op internationale schaal opereren' (Europees Parlement 2015, overw. 9 en 16). Het Europees Parlement was ook ingenomen met het akkoord over de aanneming van de vierde Europese anti-witwasrichtlijn en steunde het proactieve gebruik van alle middelen waarin die richtlijn voorziet om dit probleem aan te pakken. Ook riep het de Europese Commissie op om consequent toe te zien op de EU-wetgeving tegen het witwassen van geld, om ervoor te zorgen dat deze toereikend is om corruptie in de sport te bestrijden en te zorgen voor toezicht op in de EU geregistreerde sportbestuursorganen en hun functionarissen (Europees Parlement 2015, overw. 28).

Op 24 juli 2019 stelde de Europese Commissie in een tweejaarlijkse supranationale risicobeoordeling die vereist is op grond van de vierde Europese anti-witwasrichtlijn, dat de risico's van witwassen in het betaald voetbal op EU-niveau al lang zijn onderkend en dat de complexe organisatie en het gebrek aan transparantie van het profvoetbal een vruchtbare bodem hebben gecreëerd voor het gebruik van illegale middelen (Europese Commissie 2019a, p. 5). De Commissie bevestigde haar conclusie dat de sector van het beroepsvoetbal kwetsbaar is voor het witwassen van geld. Belangrijk is dat de Commissie heeft aanbevolen dat 'de lidstaten moeten nagaan welke actoren onder de verplichting tot het melden van verdachte transacties dienen te vallen en welke vereisten dienen te gelden voor de controle en registratie van de herkomst van rekeninghouders en de begunstigden van gelden' (Europese Commissie 2019a, p. 19). In het werkdocument bij dit verslag wordt benadrukt dat contracten inzake portretrechten, reclamecontracten en sponsorcontracten vaak gepaard gaan met ondoorzichtige geldstromen, waarbij geld vaak wordt overgemaakt via rekeningen van offshore-entiteiten in derde landen (Europese Commissie 2019b, p. 233). In het werkdocument van de diensten van de Commissie

wordt voorts gewezen op een gebrek aan transparantie met betrekking tot de transfers van spelers en de werkelijke eigendom van voetbalclubs (Europese Commissie 2019b, p. 235-236). Hoewel in het verslag ook wordt opgemerkt dat er al bepaalde acties zijn ondernomen om de situatie te verbeteren, zoals het Transfer Matching System van de FIFA,³ wordt geconcludeerd dat dit nog niet voldoende is en dat zelfregulering niet in de plaats mag komen van het werk van de autoriteiten (Europese Commissie 2019b, p. 238).

Deze bevindingen werden grotendeels hernomen in de meest recente supranationale risicobeoordeling van de Europese Commissie van 27 oktober 2022. De oproep aan de lidstaten met betrekking tot het betaald voetbal van 2019 wordt in dit document hernomen (Europese Commissie 2022a, p. 27). In het bijhorende werkdocument wordt opnieuw een uitgebreide analyse gemaakt van de diverse witwasrisico's in het betaald voetbal. In het bijzonder worden spelerstransfers, investeringen in voetbalclubs, gokken en het toekennen van sportevenementen als risicovolle transacties beschouwd (Europese Commissie 2022b, p. 249).

Kortom, we kunnen concluderen dat de instellingen van de EU reeds lang geleden het belang hebben erkend van de toepassing van beginselen van deugdelijk bestuur, zoals transparantie en verantwoordingsplicht, in sportorganisaties om de naleving te bevorderen en wanpraktijken in de sport, zoals wedstrijdvervalsing, corruptie en het witwassen van geld, te helpen bestrijden. De toepassing van dergelijke beginselen wordt zelfs steeds meer beschouwd als een voorwaarde voor de autonomie van sportorganisaties (Houben & Nuyts 2021, p. 19).

Niettegenstaande de aandacht die reeds uitging naar de witwasrisico's binnen het betaald voetbal, heeft de EU er tot op heden voor gepocht om het betaald voetbal niet te onderwerpen aan het toepassingsgebied van de vierde en vijfde anti-witwasrichtlijn.⁴

3 'Agents threaten FIFA with legal action of transfer payment cap plans', BBC 22 januari 2020, www.bbc.com/sport/football/51211078.

4 Richtlijn (EU) 2015/849 van het Europees Parlement en de Raad van 20 mei 2015 tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld of de financiering van terrorisme, tot wijziging van Verordening (EU) nr. 648/2012 van het Europees Parlement en de Raad en tot intrekking van Richtlijn 2005/60/EG van het Europees Parlement en de Raad en Richtlijn 2006/70/EG van de Commissie (vierde antiwitwasrichtlijn); Richtlijn (EU) 2018/843 van het Europees Parlement en de Raad van 30 mei 2018 tot wijziging van Richtlijn (EU) 2015/849 tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld of de financiering van terrorisme, en tot wijziging van de Richtlijnen 2009/138/EG en 2013/36/EU (vijfde antiwitwasrichtlijn).

‘Operatie Zero’ als aanleiding tot een wetgevend ingrijpen

In België heeft het federaal parket eind 2018 in het kader van ‘Operatie Zero’ meer dan veertig huiszoeken verricht in het hele land en daarbuiten. Er werden verschillende huiszoeken verricht bij voetbalclubs die uitkomen in de Belgische eerste divisie, de Jupiler Pro League. Verschillende clubfunctionarissen, (ex-)coaches, spelersmakelaars en zelfs officiële scheidsrechters werden aangehouden en ondervraagd. Deze huiszoeken en verhoren vonden plaats in het kader van een grootschalig onderzoek naar wedstrijdvervalsing, financiële fraude, belastingontduiking en witwassen. Een van de betrokken spelersmakelaars, de heer Veljkovic, koos ervoor om voor het eerst gebruik te maken van een nieuw ingevoerde berouwregeling in het Belgische strafrecht en heeft sindsdien een deal gesloten met de autoriteiten in ruil voor het verstrekken van alle relevante informatie en bewijzen in zijn bezit. In januari 2022 kondigde de Belgische justitie aan dat niet minder dan 56 personen die betrokken zijn bij het beroepsvoetbal in staat van beschuldiging zouden worden gesteld, onder wie clubbestuurders, (voormalige) ambtenaren van de Koninklijke Belgische Voetbalbond (KBVB), spelersmakelaars, coaches en officiële scheidsrechters. Volgens de lijst van aanklachten gaat het om twaalf betaaldvoetbalclubs in België. Volgens de autoriteiten en volgens verklaringen van de heer Veljkovic bestond een specifieke witwasmethode uit het opstellen van valse contracten voor scoutingactiviteiten die in werkelijkheid niet plaatsvonden. Vervolgens werden facturen op basis van deze contracten door de clubs door tussenkomst van insiders betaald aan bedrijfsstructuren in het buitenland. Dit geld werd vervolgens teruggeleid naar België en in contanten geïnd om geheime commissies te betalen aan clubfunctionarissen, coaches en andere actoren, en zo de belastingen te ontduiken. Een andere methode bestond erin dure luxehorloges als geschenk aan te bieden aan clubfunctionarissen om de gewenste transfers van spelers te regelen. Op het moment van schrijven is de zaak nog in behandeling bij de Belgische justitie.⁵ Diverse personen die onder verdenking waren gesteld zijn inmiddels een schikking aangegaan met de Belgische justitiële autoriteiten.

5 Zie <https://sporza.be/nl/categorie/voetbal/onderzoek-belgisch-voetbal/>.

Het Belgische voorbeeld, dat dateert van ruim na het FATF-verslag van 2009, illustreert de kwetsbaarheid van de sector voor criminele activiteiten en wanpraktijken. Afgezien van het feit dat dergelijke praktijken op zich zeer schadelijk zijn voor de sector, zijn zij ook desastreus voor het publieke imago van de sector en kunnen zij ernstige gevolgen hebben, zelfs voor actoren in het beroepsvoetbal die niet betrokken zijn bij enige criminele activiteit. Zo is zowel in België als in Nederland reeds gemeld dat profvoetbalclubs moeilijkheden ondervinden om basisbankdiensten te verkrijgen wegens de slechte reputatie van de sector, *onder meer* als gevolg van bezorgdheid over het witwassen van geld (Swennen 2021, p. 117; Steenwijk 2021, p. 358).⁶ ‘Operatie Zero’ is met name relevant voor deze bijdrage, nu dit schandaal de rechtstreekse aanleiding was voor de Belgische wetgever om het Europese antiwitwaskader rechtstreeks van toepassing te verklaren op het Belgische betaald voetbal.

De toepassing van de antiwitwaswetgeving op het beroepsvoetbal in België

Kern van het Belgische antiwitwaskader

De publieke aandacht die door ‘Operatie Zero’ werd gewekt, in combinatie met het feit dat de Belgische overheid werkte aan de vereiste omzetting van de vijfde anti-witwasrichtlijn in Belgisch recht, gaf de Belgische wetgever een impuls om de Belgische beroepsvoetbalsector te onderwerpen aan de Belgische preventieve antiwitwaswet (PAW) (Appermont & Bull 2023, p. 39-41; Houben 2022, p. 812).⁷ Dit mede in navolging van de oproep van de Europese Commissie. Dit alles betekent dat er een grote verwevenheid is tussen het Belgische antiwitwaskader en de Europese richtlijnen waarop dit nationale kader gebaseerd is. Het preventieve rechtskader tegen het witwassen van geld is inderdaad grotendeels geharmoniseerd op het niveau van de EU. België

6 Zie ook ‘Rabobank weert voetbalclubs’, *De Telegraaf* 20 augustus 2019, www.telegraaf.nl/financieel/367353532/rabobank-weert-voetbalclubs.

7 Wet van 18 september 2017 betreffende de voorkoming van het witwassen van geld en de financiering van terrorisme en de beperking van het gebruik van contant geld, *Belgisch Staatsblad* 6 oktober 2017, zoals gewijzigd bij de wet van 20 juli 2020 houdende diverse bepalingen inzake de voorkoming van het witwassen van geld en de financiering van terrorisme en de beperking van het gebruik van contant geld, *Belgisch Staatsblad* 5 augustus 2020.

gaat hiermee verder dan wat de toepasselijke Europese richtlijnen vereisen. Deze richtlijnen vormen echter een zogeheten ‘minimum-harmonisatie’ (Appermont & Bull 2023, p. 19). Dit betekent dat de EU-lidstaten verder kunnen gaan dan de minimumverplichtingen opgelegd door de EU. Dit blijkt uit artikel 4 van de (gewijzigde) vierde anti-witwasrichtlijn, waarin uitdrukkelijk is bepaald dat de lidstaten het toepassingsgebied van de richtlijn, overeenkomstig de risicogebaseerde benadering, *moeten uitbreiden* tot andere beroepen of categorieën van ondernemingen die zich bezighouden met activiteiten die in het bijzonder kunnen worden gebruikt voor het witwassen van geld of de financiering van terrorisme. Het besluit van België om het toepassingsgebied van de verplichte entiteiten uit te breiden tot actoren uit de sector van het beroepsvoetbal is dus in overeenstemming met het Europese rechtskader. Tot op heden is België echter de enige EU-lidstaat die deze stap heeft gezet.

Uiteraard viel de Belgische beroepsvoetbalsector reeds onder de algemene strafbepaling in het Belgische wetboek van strafrecht betreffende het witwassen van geld (art. 505 Strafwetboek), aangezien deze bepaling van algemene toepassing is. Hetzelfde geldt voor andere rechtsgebieden, zoals bijvoorbeeld deel 7 van de Proceeds of Crime Act 2002 in het Verenigd Koninkrijk of artikel 420bis van het Nederlandse Wetboek van Strafrecht.

De Belgische innovatie bestond er veeleer in dat de Belgische wetgever ervoor koos de Belgische beroepsvoetbalsector op te nemen in het preventieve antiwitwaswetgevingskader, dat erop gericht is (nieuwe) witwasactiviteiten aan het licht te brengen door private actoren als ‘poortwachters’ te betrekken bij de – hoofdzakelijk publieke – taak van preventie, opsporing en bewijsgraving van (potentiële) criminele activiteiten (Seer 2015, p. 61).

Daartoe heeft de Belgische wetgever ‘professionele topvoetbalclubs’, ‘spelersmakelaars in de voetbalsector’ en de KBVB als ‘onderworpen entiteiten’ in de PAW opgenomen. De wet die deze actoren aan de PAW onderwerpt, is in juli 2021 in werking getreden, behalve voor de spelersmakelaars. Voor deze laatste categorie zal de wet op een later tijdstip in werking treden, aangezien er vanwege de constitutionele bevoegdheidsverdeling in het Belgische federale stelsel een akkoord moet worden gezocht tussen de Belgische federale overheid en de Belgische regionale overheden. Dit betekent dat Belgische voetbalclubs die deelnemen aan de competitie van het hoogste niveau in België en

de KBVB – maar nog niet de spelersmakelaars – voortaan onderworpen zijn aan alle eisen die de PAW aan ‘onderworpen entiteiten’ stelt. Zo zullen voetbalclubs en de KBVB een algemene beoordeling moeten maken van de witwasrisico’s waaraan zij blootstaan (‘risicobeoordeling op ondernemingsniveau’), interne gedragscodes, procedures en interne controlemaatregelen moeten ontwikkelen, een compliance officer moeten aanstellen en individuele risicobeoordelingen moeten maken van al hun individuele zakelijke relaties of occasionele transacties met cliënten op basis van het risicoprofiel van hun cliënten. Een dergelijke individuele risicobeoordeling kan geen statische oefening zijn die op één enkel moment wordt uitgevoerd, maar is veeleer een voortdurend proces. Normaliter zal een onderworpen entiteit aan elke cliënt een voorlopig risicoprofiel kunnen toekennen op basis van de ondernemingsbrede risicobeoordeling en zal zij een passend niveau van zorgvuldigheid moeten betrachten bij al haar transacties met die specifieke cliënt. In het licht van die transacties kan het risicoprofiel worden gewijzigd indien dit noodzakelijk blijkt. Dergelijke risiconiveaus kunnen variëren tussen laag, normaal en hoog.

Een dergelijke risicobeoordeling veronderstelt ook dat de verplichte entiteit in staat is haar cliënten te identificeren en hun identificatie te verifiëren, alvorens een zakelijke relatie of een ‘occasionele transactie’ (voor een bedrag van ten minste € 10.000) met dergelijke cliënten aan te gaan. De onderworpen entiteiten zijn derhalve ook verplicht de ‘uiteindelijke begunstigden’ van hun cliënten te identificeren en moeten passende maatregelen nemen om de (vaak ingewikkelde) eigendoms- en zeggenschapsstructuren van hun cliënten te onderzoeken. Wanneer een onderworpen entiteit de identiteit van een cliënt niet kan vaststellen of verifiëren, moet zij alle zakelijke relaties met die cliënt beëindigen of weigeren een nieuwe zakelijke relatie of een occasionele transactie aan te gaan. Voorts zijn de onderworpen entiteiten verplicht alle ‘atypische transacties’ van hun cliënten op te sporen en grondig te analyseren om witwasactiviteiten op te sporen. Dit zijn transacties die niet stroken met de kenmerken van de cliënt, zijn risicoprofiel of de aard van zijn zakelijke relatie met de onderworpen entiteit.

Indien de onderworpen entiteit weet, vermoedt of redelijke gronden heeft om te vermoeden dat hij op (een poging tot) witwasactiviteiten is gestuit, moet hij een melding doen bij de nationale financiële inlichtingeneenheid (FIU). Deze FIU zal de melding vervolgens onderzoeken en kan deze uiteindelijk onder de aandacht brengen van de open-

bare rechtspersonen die belast zijn met het onderzoek naar en de bestrijding van (financiële) criminaliteit. In België is dit de CFI (Cel voor Financiële Informatieverwerking).

De eerste ervaringen met de nieuwe regelgeving

Uit de voorgaande en zeer beknopte schets van de eisen die het preventieve wettelijke kader tegen het witwassen van geld stelt, kan worden afgeleid dat de toepassing van de PAW een aanzienlijke administratieve last vormt. Bovendien is de PAW, net als de Europese richtlijnen waarop zij is gebaseerd, oorspronkelijk ontworpen voor toepassing in de financiële sector.⁸ Het PAW-kader hanteert derhalve verscheidene specifieke juridische begrippen die niet altijd gemakkelijk toepasbaar zijn op het beroepsvoetbal. Wie kan bijvoorbeeld worden beschouwd als een 'cliënt' die een 'zakelijke relatie' of een occasionele transactie voor meer dan € 10.000 aangaat met een voetbalclub of een nationale voetbalbond? Een club die een uitgaande transfer naar een andere club maakt, levert in zekere zin iets aan die andere club. Die andere club kan dus als zijn 'klant' worden beschouwd. Maar deze redenering lijkt niet op te gaan voor een inkomende transfer. Toch lijkt het kader op deze wijze te worden toegepast (Appermont & Bull 2023, p. 47-50). Bovendien worden er door de transfertermijnen die gangbaar zijn binnen het betaald voetbal zware tijdsbeperkingen opgelegd.

Wanneer een club gebruik maakt van de diensten van een spelersmakelaar als tussenpersoon, lijkt de club eerder de klant van die tussenpersoon te zijn dan andersom. Tot de inwerkingtreding van de PAW *ten aanzien van* spelersmakelaars in België lijkt dit een belangrijke lacune in het systeem te vormen. Hoe zit het met fans, sponsors, spelers, coaches, personeel, leveranciers, onafhankelijke wettelijke contractanten, de Pro League, de KBVB en zelfs de UEFA? Moeten zij (allen) worden aangemerkt als 'cliënten' van de clubs? Dit is allesbehalve een evidente oefening, aangezien de PAW het cliëntbegrip niet definieert. Wij hebben daarom gesuggereerd om dit begrip in te vullen op de wijze waarop het gewoonlijk begrepen wordt, met name als een

8 De oorspronkelijke personele werkingssfeer van de wet van 11 januari 1993, die aan de PAW voorafging, was vrijwel uitsluitend beperkt tot banken en andere financiële en kredietinstellingen.

persoon of entiteit die een dienst of een zaak koopt of verwerft van een andere persoon of entiteit (Appermont & Bull 2023, p. 45-46).

Kort gesteld zou dit impliceren dat fans die abonneementhouder zijn, fans die voor één wedstrijd voor meer dan € 10.000 aan bijvoorbeeld sponsorzitjes uitgeven, sponsors, andere voetbalclubs in geval van spelerstransfers, de Pro League, de KBVB en zelfs de UEFA 'cliënt' kunnen zijn van een professionele voetbalclub (Appermont & Bull 2023, p. 52-53).

Soortgelijke vragen rijzen in de context van de KBVB, met als extra moeilijkheid dat de KBVB als nationale voetbalbond zelf ook een regulerende rol vervult. Zo ontvangt de KBVB bijvoorbeeld heel wat belangrijke financieel-economische informatie vanwege clubs in het kader van de door de UEFA opgelegde (en zelf ontwikkelde) licentieprocedure. Stel nu dat de KBVB op basis van deze gegevens, al dan niet in combinatie met andere informatie, aanleiding heeft om te vermoeden dat een club zich potentieel bezondigt aan witwasactiviteiten. Dient de KBVB dan *de plano* het licentieproces stop te zetten en de toekenning van de licentie te weigeren, goed wetende dat deze beslissing een bijzonder omvangrijke economische schade kan veroorzaken voor de desbetreffende club? Stelt de KBVB zich dan bloot aan potentiële schadeclaims vanwege de betrokken club? Dit alles oogt momenteel nog hoogst onzeker.

Op het moment van schrijven ontbreken bovendien nog verdere uitvoeringsmaatregelen die van overheidswege zouden moeten worden vastgesteld. Het uitblijven daarvan lijkt te bevestigen dat de PAW zich niet op evidente wijze lijkt te laten verstaan met de sector van het betaald voetbal. Veel hangt dus nog af van de wijze waarop de toezichthouders de desbetreffende wettelijke bepalingen zullen interpreteren en toepassen op het beroepsvoetbal. In augustus 2022 werd in de Belgische pers gemeld dat negen Belgische clubs waren gecontroleerd (Bové 2022). Geen van de clubs bleek voorsnog volledig aan de eisen te voldoen. De mate van tekortschieten kon echter niet worden vastgesteld op basis van de publiek beschikbare informatie, zodat het ook om kleine verbeterpunten kan gaan. Uit het jaarverslag van CFI blijkt dat in werkingsjaar 2021 een tiental meldingen werd gedaan door de KBVB en vier vanwege voetbalclubs (CFI 2021, p. 35). Voor 2022 zal het aantal meldingen vermoedelijk hoger liggen, aangezien de PAW pas in werking trad in juli 2021 ten aanzien van deze entiteiten. De Belgische Pro League onderneemt gaandeweg wel belangrijke stap-

pen om de clubs te ondersteunen in het naleven van hun verplichtingen onder de PAW,⁹ en organiseerde een forum om best practices te delen (Pro League 2022).

Het is volgens ons onduidelijk of het bestaande PAW-kader zich goed leent voor toepassing op het betaald voetbal en of verdere uitvoeringsmaatregelen deze situatie kunnen verhelpen. Bovendien kunnen we vaststellen dat uitsluitend Belgische actoren gelden als onderworpen entiteiten. De uitsluitende toepassing van dit kader op Belgische actoren kan een concurrentienadeel voor Belgische clubs inhouden. De Belgische Pro League anticipeerde hier onder meer op door de jaarlijkse zomertransferperiode met één week te verlengen.¹⁰ Belgische clubs dienen immers heel wat papierwerk te verrichten om bijvoorbeeld een spelerstransfer te regelen. Zal dit nog mogelijk zijn wanneer er zich een opportuniteit stelt vlak voor het sluiten van de transferperiode? Bovendien kan het gebeuren dat buitenlandse clubs zullen weigeren om de noodzakelijke informatie over te maken aan Belgische clubs, of zullen de Belgische clubs niet eens in een transactie mogen treden met een buitenlandse club met een verdacht profiel.

Een gelijkgetrokken regelgevingskader, althans binnen de EU, lijkt een te verkiezen optie. Maar zijn professionele clubs in de hele EU, waar ook verschillende kleinere competities zijn, in staat om aan dergelijke administratieve lasten te voldoen? Dezelfde vraag kan worden gesteld met betrekking tot kleinere bonden en vooral voetbalmakelaars die op individuele basis werken. Aan de andere kant zou een gelijkgetrokken regelgevend kader binnen de EU een zeer krachtig signaal zijn naar de gehele sector. Bovendien hangt de doeltreffendheid van dit systeem grotendeels af van de kwaliteit van de handhaving door de overheidsinstanties.

De toepassing van antiwitwaswetgeving op het beroepsvoetbal mag derhalve niet worden beschouwd als een gemakkelijke of magische oplossing om snode activiteiten binnen het betaald voetbal in te dammen of te voorkomen (Appermont & Bull 2023, p. 96-99). In zijn huidige vorm lijkt het Europese rechtskader tegen het witwassen van geld, op grond van een analyse van het Belgische voorbeeld, niet erg

9 'Pro League en Altares Dun & Bradstreet samen tegen witwassen, fraude en corruptie', *Nieuwsblad* 9 december 2022, www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20221209_94836978.

10 'Belgische transfermarkt sluit pas op 6 september en dat is goed nieuws voor transfers Joshua Zirkzee en Hans Vanaken', *Nieuwsblad* 23 augustus 2022, www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20220822_96688034.

geschikt voor toepassing op professioneel voetbal, gelet op de specifieke sportieve en organisatorische kenmerken ervan. Niettemin overweegt de EU op het moment van schrijven een grondige herziening van het bestaande Europese antiwitwaskader dat wordt gevormd door de vierde en vijfde anti-witwasrichtlijn, en heeft zij voorgesteld de huidige richtlijnen te vervangen door één enkele Antiwitwasverordening,¹¹ vergezeld van een zesde richtlijn.¹² Hoewel de voorstellen van de Europese Commissie de beroepsvoetbalsector niet omvatten, worden in een ontwerpverslag van de Commissie economische en monetaire zaken en de Commissie burgerlijke vrijheden, justitie en binnenlandse zaken van het Europees Parlement verschillende wijzigingen van de ontwerpverordening voorgesteld waardoor de beroepsvoetbalsector onder deze verordening zou vallen (Europees Parlement 2022). Door deze voorgestelde wijzigingen zouden topvoetbalclubs, spelersmakelaars en nationale voetbalbonden in het Europese AML-kader worden opgenomen. Op het ogenblik van schrijven is hierover echter nog geen uitsluitsel te geven.

Conclusie

Samen met de groei van de sector van het betaald voetbal is ook het risico op criminele activiteiten, zoals witwaspraktijken, in toenemende mate op de voorgrond getreden. De EU-beleidsmakers zijn zich al lang bewust van de behoefte aan degelijke bestuurs- en *compliance*-mechanismen in het beroepsvoetbal, maar hebben zich tot dusverre grotendeels onthouden van directe wetgevende interventies en deze kwesties grotendeels overgelaten aan zelfregulering door de sector. Dit is bijzonder, aangezien de EU diverse andere sectoren wel heeft onderworpen aan het door haar ontwikkelde Europese antiwitwaskader. Toch lijkt het soms alsof de sector slechts één schandaal verwijderd is van meer stringente overheidsinmenging. Dit kan alvast wor-

11 Europese Commissie, 'Voorstel voor een verordening van het Europees Parlement en de Raad tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor witwassen of terrorismefinanciering', COM(2021)420 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0420>.

12 Europese Commissie, 'Voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van de mechanismen die de lidstaten moeten instellen om het gebruik van het financiële stelsel voor witwassen of terrorismefinanciering te voorkomen en tot intrekking van Richtlijn (EU) 2015/849', COM(2021)423 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0423>.

den geïllustreerd aan de hand van het Belgische voorbeeld. Na het losbarsten van een omvangrijk witwas-, corruptie- en matchfixingschandaal in het Belgische voetbal besloot de Belgische wetgever, als enige EU-lidstaat, om de sector van het betaald voetbal te onderwerpen aan de Belgische preventieve antiwitwaswetgeving. Zoals echter is gebleken, kan de toepassing van dergelijke wetgeving op het beroepsvoetbal niet meteen als een wondermiddel worden beschouwd. Er bestaat met name een gebrek aan afstemming tussen de institutionele architectuur van het betaald voetbal en de specifieke zakelijke kenmerken van de voetbalsector en de vereisten en opzet van de antiwitwaswetgeving, die op een Europeesrechtelijk raamwerk is gestoeld. Meer dan een jaar na de beslissing van de Belgische wetgever om deze stap te zetten, kan enkel worden vastgesteld dat het wettelijke kader nog niet volledig operationeel is, aangezien het nog niet in werking is getreden ten aanzien van spelersmakelaars en -agenten. Bovendien rijzen diverse andere vragen, zoals de correcte toepassing van specifieke juridische begrippen en concepten op de sector, de mate waarin de eigenheden van de sector (kunnen) worden erkend binnen dit wettelijke kader, de mate waarin dit kader zich laat vereenzelvigen met de superviserende rol van onder andere de FIFA, UEFA en de KBVB en dergelijke meer. De betrokkenen gaan nu aan de slag met deze regelgeving. Uit de praktijk komt naar voren dat dit ook enige *awareness-building* tot gevolg heeft, zoals onder meer blijkt uit de initiatieven die de Pro League hieromtrent ontwikkelt. Toch ware het volgens ons beter geweest om op voorhand na te gaan in welke mate de PAW nadere specificatie behoefde om te worden toegepast op de sector en nadere implementatieregels te ontwikkelen op grond van, bijvoorbeeld, een proefproject in samenwerking met de sector. Bovendien ware het beter geweest om de sector van het betaald voetbal op EU-niveau te onderwerpen aan het preventieve antiwitwaskader, teneinde een gelijk regulatorisch speelveld te bekomen. Er blijft dus nog werk aan de winkel.

Literatuur

Appermont & Bull 2023

N. Appermont & W. Bull, *Professional football and anti-money laundering. Assessment of the application of the Belgian anti-money laundering legal framework to professional football*, Cambridge: Intersentia 2023.

Bové 2022

L. Bové, 'Voetbalclubs schieten nog tekort in strijd tegen witwassen', *De Tijd* 6 augustus 2022.

Cattaneo & Parrish 2020

A. Cattaneo & R. Parrish, *Sports law in the European Union*, Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer 2020.

CFI 2021

CTIF-CFI, 'Activiteitentverslag. Cel voor Financiële Informatieverwerking 2021', 2021, www.ctif-cfi.be/images/documents/Dutch/Jaarverslagen/CFI_JAARVERSLAG_2021-DEF.pdf.

Cindori & Manola 2020

S. Cindori & A. Manola, 'Particularities of anti-money laundering methods in football', *Journal of Money Laundering Control* (23) 2020, afl. 4, p. 885-897.

Van Duyne e.a. 2018

P. van Duyne, J. Harvey & L. Gelemerova, *The critical handbook of money laundering: Policy, analysis and myths*, Londen: Palgrave Macmillan 2018.

Europees Parlement 2010

Europees Parlement, 'Resolutie van het Europees Parlement van 17 juni 2010 over spelersmakers in de sport', 2011/C 236 E/14.

Europees Parlement 2015

Europees Parlement, 'Resolutie van het Europees Parlement van 11 juni 2015 over de recente onthullingen van corruptiezaken op hoog niveau bij de FIFA', 2015/27305(RSP).

Europees Parlement 2022

Europees Parlement, 'Ontwerpverslag over het voorstel voor een verordening van het Europees Parlement en de Raad tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld of de financiering van terrorisme', 2021/0239(COD), 15 maart 2022.

Europese Commissie 2007

Europese Commissie, *White Paper on Sport*, COM(2007)391 final.

Europese Commissie 2019a

Europese Commissie, 'Verslag van de Commissie aan het Europees Parlement en de Raad over de beoordeling van risico's op het gebied van witwassen en terrorismefinanciering die van invloed zijn op de interne markt en verband houden met grensoverschrijdende activiteiten', COM(2019)370 final.

Europese Commissie 2019b

Europese Commissie, 'Commission Staff Working Document accompanying the Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the assessment of the risk of money laundering and terrorist financing affecting the internal market and relating to cross-border activities', SWD(2019)650 final.

Europese Commissie 2022a

Europese Commissie, 'Verslag van de Commissie aan het Europees Parlement en de Raad over de beoordeling van risico's op het gebied van witwassen en terrorismefinanciering die van invloed zijn op de interne markt en verband houden met grensoverschrijdende activiteiten', COM(2022)554 final.

Europese Commissie 2022b

Europese Commissie, 'Commission Staff Working Document accompanying the Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the assessment of the risk of money laundering and terrorist financing affecting the internal market and relating to cross-border activities', SWD(2022)344 final.

FATF 2009

Financial Action Task Force, *Money laundering through the football sector*, Parijs: FATF/OESO 2009.

Gardiner e.a. 2012

S. Gardiner, J. O'Leary, R. Welch, S. Boyes & U. Naidoo, *Sports law*, Oxford: Routledge 2012.

Houben 2022

R. Houben, 'Het Belgische profvoetbal aan anti-witwasnormering onderworpen – een kritische analyse in context', *Rechtskundig Weekblad* (85) 2022, afl. 21, p. 811-822.

Houben & Nuyts 2021

R. Houben & S. Nuyts, *A new deal for professional football in the EU*, Cambridge: Intersentia 2021.

Houben e.a. 2021

R. Houben, A. Van de Vijver, N. Appermont & G. Verachtert, *Taxing professional football in the EU. A comparative analysis of a sector with tax gaps* (Publicatie voor het Subcomité Economische en Monetaire zaken (FISC), Europees Parlement), Luxemburg 2021.

KEA e.a. 2009

KEA, CDES & EOSE, *Study on sports agents in the European Union*, november 2009.

Mehdi 2016

A. Mehdi, 'Unfit, improper ownership in UK football clubs', in: Transparency International, *Global corruption report: Sport*, Oxford: Routledge 2016, p. 109-113.

Nelen 2021

H. Nelen, 'Detection and prevention of money laundering in professional football', in: H. Nelen & D. Spiegel (red.), *Contemporary organized crime. Developments, challenges and responses*, Cham: Springer 2021, p. 123-134.

Nelen 2022

H. Nelen, *Ostrageous. How greed and crime erode professional football and we all look the other way*, Den Haag: Eleven International Publishing 2022.

Pro League 2022

Pro League, 'Clubs delen best practices over antiwitwasregels', 22 maart 2022, www.proleague.be/nl/pl/news/clubs-delen-best-practices-over-antiwitwasregels.

Seer 2015

R. Seer, 'The European AEOI: Risks and opportunities of anti-money laundering acts', in: G. Marino (red.), *New exchange of information versus tax solutions of equivalent effect* (EATLP Jaarcongres Istanbul 29-31 mei 2014), Amsterdam: IBFD 2015, p. 57-88.

Steenwijk 2021

P.J.W. Steenwijk, 'Kwade zaken in het voetbal', *Ondernemingsrecht* 2021, afl. 8, p. 353-364.

Swennen 2021

H. Swennen, 'Een basisbankdienst voor ondernemingen', *Revue de Droit Commercial Belge* 2021, afl. 2, p. 113-130.

Weatherill 2018

S. Weatherill, 'Sources and origins of EU sports law', in: J. Anderson, R. Parrish & B. Garcia (red.), *Research handbook on EU sports law and policy*, Cheltenham: Edward Elgar 2018, p. 6-23.

De gevolgen van het ‘Ye-systeem’

Een wetenschappelijke analyse van de schade veroorzaakt door een van de grootste fraudeschandalen in de voetbalgeschiedenis

*Lucie Vanwersch en Wim Hardyns**

‘Vroeger hadden we de zuivere sportieve omkoping waarbij ploeg A ploeg B benaderde om niet te hoeven degraderen of om een Europees ticket te kunnen veilig stellen. Daar heeft het nu allemaal niks meer mee te maken. Integendeel, volgens mijn informatie hebben degenen die erachter zitten er vaak ook belang bij om ploegen te laten degraderen. Dus (...) het gaat louter om geld.’ Jan Hauspie (journalist)¹

Wereldwijd heeft het voetbal regelmatig te maken met grootschalige schandalen waarbij frauduleuze handelingen worden onthuld. Zo heeft Italië in 2006 te maken gehad met het *Calciopoli*-schandaal, Griekenland in 2011 met het *Koriopolis*-schandaal, en België in 2018 met *Operatie Propere Handen*. Deze zaken kwamen uitgebreid in de media aan bod en men kreeg inzage in de georganiseerde manieren waarop sommige voetbalactoren en externen de uitslag van voetbalwedstrijden op voorhand bepaalden via hun netwerk van contacten met spelers en scheidsrechters. Uit studies in de nasleep van deze schandalen is gebleken dat de aanwezigheid van dergelijke wijdverbreide fraude in voetbalcompetities kan leiden tot een daling van het aantal toeschouwers (Amenta & Di Betta 2021; Buraimo e.a. 2016). Bovendien kunnen deze schandalen verwoestende gevolgen hebben voor de carrière van de betrokkenen (bijv. clubleiders die een levenslang verbod op voetbalgerelateerde activiteiten krijgen) en voor de organisatorische integriteit van de desbetreffende clubs die gedegra-

* L. Vanwersch, LL.M. is PhD-onderzoeker aan het Institute for International Research on Criminal Policy, Faculteit Recht en Criminologie, van de Universiteit Gent. Prof. dr. W. Hardyns is professor aan het Institute for International Research on Criminal Policy, Faculteit Recht en Criminologie, van de Universiteit Gent en gastprofessor aan de Faculteit Sociale Wetenschappen van de Universiteit Antwerpen.

¹ *Getackeld door de maffia*, Panorama-reportage (VRT), 2006.

deerd worden of uitgesloten worden van nationale of internationale competities (Manoli & Antonopoulos 2015). Daarnaast werd ook aangetoond dat dergelijke fraudezaken tot een hogere mate van desillusie en wantrouwen leiden bij de meest trouwe voetbalfans (Hardyns e.a. 2022). Hoewel deze studies ons een indicatie geven van de gevolgen die deze grootschalige schandalen kunnen hebben voor het voetbal en zijn supporters, blijft er een kennishiaat bestaan betreffende de werkelijke aard en ernst van de schade die fraudezaken de sport berokkenen.

In feite is wedstrijdvervalsing een vorm van fraude in de sport die sterk maar niet uitsluitend op omkoping berust. Deze praktijk neemt de onvoorspelbaarheid van de uitkomst van sportwedstrijden weg, wat een van de meest essentiële elementen van elke sportwedstrijd is (Chappelet 2015; Harvey 2015). Daarenboven ondermijnt fraude in de sport de reputatie van (internationale) sportbonden (Robinson & Parry 2018), en vermindert wedstrijdvervalsing het vertrouwen van het publiek in het eerlijke verloop van sportevenementen (Chadwick e.a. 2018). Dit toenemend wantrouwen kan in sommige gevallen zo substantieel worden dat fraude in de sport gepercipieerd wordt als de norm door verschillende belanghebbenden, zoals fans. Echter, dit zou ze er niet van weerhouden om aan sport te doen (Manoli e.a. 2020). Hieruit blijkt dat fraude in de sport brede gevolgen kan hebben, die zelfs de maatschappelijke rol van de sport kunnen beschadigen. In dit artikel willen wij de gevolgen van een goed gedocumenteerde fraudezaak, de zaak Zheyun Ye, op een systematische wijze in kaart brengen. Ons doel is om hiermee een beter zicht te krijgen op de werkelijke aard en ernst van de gevolgen en op die manier ook meer (politiek) bewustzijn te creëren rond de urgentie van het probleem van fraude in de sport. Een problematiek die vaak miskend wordt vanwege emotionele en psychologische banden tussen fans en de sport (Lamberti & Hyatt 2018). De zaak Zheyun Ye is zeer uitgebreid in de media aan bod gekomen, en veel informatie is publiek bekend. Hoewel wij de zaak dus bij naam kunnen noemen, zullen wij verder geen individuele personen bij naam noemen. Dit zou immers geen inhoudelijke meerwaarde opleveren.

Na een uiteenzetting van de feiten en van het georganiseerde criminele netwerk dat in deze zaak werd blootgelegd, bespreken we de gevolgen van de zaak aan de hand van het Harm Assessment Framework (HAF). Deze taxonomie, die deel uitmaakt van een breder crimi-

nologisch kader, kan gebruikt worden om de potentiële schade van misdrijven te identificeren en is gebaseerd op de vooronderstelling dat schade centraal staat in de studie van criminaliteit (Paoli & Greenfield 2018). Schade wordt in dit kader vanuit een breed perspectief bekeken, met name zowel schade die voortvloeit uit een criminele activiteit als schade die het gevolg is van de criminalisering van of reacties op de activiteit. Deze taxonomie vereist geen causaliteit, maar wordt gebruikt om associaties te beschrijven (Greenfield & Paoli 2013). Dit is, gezien de aard van onze gegevens, een zeer bruikbare methodiek. Aan de hand van deze taxonomie kunnen we de gevolgen van misdrijven zoals fraude in de sport in kaart brengen door de potentiële eisers of *draggers* van schade en de soorten schade die zij als gevolg van deze criminele activiteiten kunnen ondervinden te identificeren (Paoli & Greenfield 2018). Het HAF beschouwt vier hoofdcategorieën van *draggers* van schade:

1. individuen;
2. entiteiten uit de sector;
3. overheidsinstanties; en
4. het milieu.

‘Het milieu’ kan in het geval van fraude beter omschreven worden als de sociale omgevingscomponent, waaronder ook openbare overlast en sociale fragmentatie kunnen vallen (Greenfield & Paoli 2013). Het HAF maakt verder een onderscheid tussen vier soorten schade, namelijk schade met betrekking tot (1) de functionele integriteit, met inbegrip van fysieke en psychologische verliezen, (2) materiële belangen, (3) reputatie en (4) privacy.

De zaak Zheyun Ye

Het Belgische voetbal werd tussen 2004 en 2006 het slachtoffer van wijdverspreide wedstrijdvervalsing en financiële fraude. Spilfiguur in dit schandaal was de Chinese zakenman Zheyun Ye. Ye behoort tot de Wenzhou-gemeenschap, die oorspronkelijk uit de provincie Zhejiang in China komt. In deze regio is een migratiecultuur ontstaan die zich onderscheidt van de omringende gebieden. De Wenzhou-gemeenschap is een tamelijk arme gemeenschap die gekenmerkt wordt door hechte familiebanden. Wenzhou-mensen zijn ook zeer trots op hun

nauwe relaties met Europa, dat vaak de bestemming is van hun emigratie (Minghuan, 2014). Na zijn aankomst in België stelde Ye zich voor als eigenaar van een kledingmerk, voordat hij eind 2004 poogde te investeren in Belgische profvoetbalclubs. Alvorens de gevolgen van dit schandaal te bespreken, geven we inzage in de zaak op basis van de officiële gerechtelijke documenten, namelijk de uitspraken van de Brusselse Rechtbank van Eerste Aanleg en van het Hof van Beroep. Het proces is bijna negen jaar na het begin van het onderzoek geopend voor de Rechtbank van Eerste Aanleg. Een aantal redenen ligt ten grondslag aan de lange duur van de procedure. Ten eerste hadden de toenmalige onderzoekers en het parket weinig ervaring met deze materie en heeft men niet onmiddellijk de daadwerkelijke omvang van de zaak beseft. De specifieke Belgische context heeft ook de zaak gecompliceerd. Het eerste proces vond namelijk plaats in het Frans met zeventien Franstalige beklagden en vijftien Nederlandstalige beklagden. Volgens de Belgische krant *De Morgen* moest 100 kilogram papier van het Nederlands naar het Frans worden vertaald, en werd voor meer dan € 80.000 aan vertalingen van het Frans naar het Nederlands gemaakt.² De hoofdverdachte, Zheyun Ye, is relatief ongeschonden uit de zaak gekomen, ondanks het feit dat hij een gevangenisstraf van vijf jaar heeft gekregen. Hij vluchtte kort na zijn eerste contact met de Belgische autoriteiten terug naar China (Anshan), waar hij een vertegenwoordigende functie heeft gekregen. Ye zou op dit moment meerdere burgerlijke zaken met aanhangende geldboetes tegen zich hebben lopen in China, maar zou zich herhaaldelijk niet bij de rechtbank melden.³

De modus operandi van het 'Ye-netwerk'

In de gerechtelijke documenten is sprake van het 'Ye-systeem', waarbij de zakenman twee criminele organisaties in het leven riep die tot doel hadden voetbalwedstrijden voor gokdoeleinden te manipuleren en de opbrengsten daarvan te verbergen.⁴ Enerzijds associeerde Ye

² Zie www.demorgen.be/nieuws/proces-gokchinees-maat-voor-niets~b5d82393/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F.

³ Informatie is beschikbaar op de Chinese website www.tianyancha.com/.

⁴ Tribunal de Première Instance Francophone de Bruxelles, FD 25.98.243/06, 13 juni 2014, p. 127.

zich met de trainer (T1CA⁵) van een Belgische club (hier ‘club A’ genoemd) en een ex-speler van dezelfde club (ex-VS1CA⁶), die vooral als tussenpersoon fungeerde. Deze groep werd samengesteld om de uitslag van voetbalwedstrijden te manipuleren, waarop Ye later via in Azië gevestigde websites zou gokken. Anderzijds was Ye verbonden met een voetbalmakelaar met gekende relaties met de onderwereld (VM1⁷) en een pas gepensioneerde voetballer (CB⁸). Samen met deze partners ontwierp Ye een aantal financiële constructies op basis van frauduleuze contracten om de financiële opbrengsten van zijn gokactiviteiten voor de Belgische fiscus te verbergen. In dit artikel zullen wij ons hoofdzakelijk focussen op de aanklachten gelinkt aan wedstrijdvervalsing.

De modus operandi die Zheyun Ye gebruikte om controle te krijgen over een aanzienlijk aantal Belgische voetbalactoren en om ten minste achttien wedstrijden te beïnvloeden, geeft een goed beeld van hoe georganiseerde criminelen voetbalwedstrijden kunnen vervalsen. Volgens Hill (2009) is het eerste probleem waarmee een externe fixer wordt geconfronteerd de toegang tot de spelers, aangezien ten minste één invloedrijke speler moet kunnen bereikt worden om de wedstrijd met succes te manipuleren. In plaats van rechtstreeks in contact te treden met spelers en clubbestuurders, regelde Ye dat tussenpersonen zoals VM1 en T1CA bijeenkomsten voor hem organiseerden. Het aanbod van Ye aan deze clubs was om aanzienlijke financiële investeringen te doen in ruil voor inspraak in de sportieve prestaties van hun spelers. Vervolgens wordt, in wat Hill (2009) de ‘set up’ noemt, de *fix* opgezet, wat betekent dat de spelers ermee moeten instemmen het resultaat van een of meerdere van hun volgende wedstrijden te beïnvloeden in overeenstemming met de eisen van de omkoper. Om dit te bereiken, gebruikten Ye en zijn tussenpersonen een reeks verschillende overredingstechnieken en/of beloningen. Ten eerste boden ze de spelers bedragen tussen € 5.000 en € 40.000 per wedstrijd. Daarnaast vertelde Ye een aantal spelers van club A dat hij de club alleen kon overkopen en redden van diens huidige desastreuze financiële situatie, als zij hun komende wedstrijden zouden verliezen, omdat dat de prijs van de club zou verlagen. Een aantal spelers van club A

5 Trainer 1 van voetbalclub A.

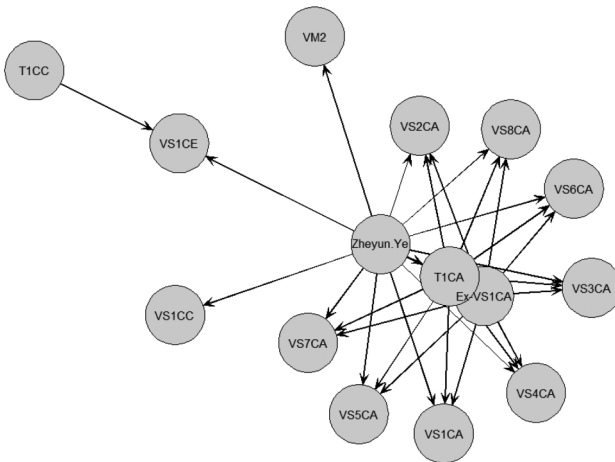
6 Ex-voetbalspeler 1 van voetbalclub A.

7 Voetbalmakelaar 1.

8 Voetbalclub B.

meldde tijdens het onderzoek dat zij dit hadden geloofd. Ye gebruikte dus in zekere mate de loyaliteit van de spelers aan hun club om zijn doelen te bereiken. Ten slotte blijkt uit de gerechtelijke documenten dat de organisatie van Ye ook verbale en fysieke bedreigingen zou hebben gebruikt om degenen die niet wilden meewerken of die de beloofde resultaten niet leverden, te overtuigen. Volgens het stappenplan van Hill (2009) plaatst de omkoper vervolgens een of meer weddenschappen op het resultaat van de wedstrijden in kwestie zodra de spelers overtuigd zijn en de *fix* is opgezet. De gerechtelijke documenten bevatten bewijs dat Ye zijn weddenschappen plaatste op Aziatische websites, die de gokkers vaak volledige anonimiteit verlenen, en minder tot niet gereguleerd zijn. Niettemin hebben legale gokkantoren ook onregelmatige weddenschappen opgemerkt met betrekking tot de wedstrijden waarvan nu wordt aangenomen dat ze door Ye zijn vervalst.

Figuur 1 Netwerkanalyse geldwisselingen 'Ye-systeem'La Cour d'Appel de Bruxelles, 2015/3944, 17 december 2015, p. 9-15.

De modus operandi van het 'Ye-systeem' is gebaseerd op de dominantie van Ye en zijn nauwer verwante rechterhanden binnen het netwerk. Dit wordt geïllustreerd in figuur 1, die een netwerkanalyse voorstelt van de geldwisselingen die plaatsvonden tussen de verschillende

actoren uit het samengesteld netwerk van de ‘zakenman’. Deze figuur demonstreert het gebruik van tussenpersonen door Zheyun Ye (onder anderen een coach en een ex-speler) om acht spelers van dezelfde club (club A) te bereiken. Dit netwerk heeft een dichtheid van 0,129 en bevat voornamelijk unidirectionele relaties (weergegeven door eenzijdige pijlen). De dichtheid van een netwerk wordt gedefinieerd als het aantal verbindingen dat een deelnemer heeft, gedeeld door het totale aantal mogelijke verbindingen dat een deelnemer zou kunnen hebben. Een vrij lage dichtheid, zoals hier gemeten, wijst op een hiërarchie in het netwerk, hetgeen wordt geïllustreerd door het feit dat de meeste betrokkenen via een of twee centrale personen met elkaar verbonden zijn. De eenrichtingsrelaties in het netwerk tonen aan dat steekpenningen in wezen door het netwerk ‘sijpelden’ om uiteindelijk de spelers te bereiken. De hiërarchische organisatie van het netwerk blijkt ook uit andere bewijsstukken uit het dossier, namelijk de verhoren van VS2CC⁹ en VS2CE,¹⁰ waaruit blijkt dat sommige tussenpersonen in het netwerk, zoals T1CC, onder druk zouden hebben gestaan door degene die ze de ‘baas’ noemden, namelijk Zheyun Ye.¹¹ T1CC heeft getuigd gevraagd te zijn vertrouwelijke informatie over de spelers van zijn team aan Zheyun Ye te verstrekken.¹² Bovendien werd T1CC door Ye benaderd met het verzoek dat zijn team de volgende wedstrijd tegen club E zou winnen. T1CC was zo vastbesloten hieraan tegemoet te komen dat hij contact opnam met VS2CE om andere spelers van zijn team te benaderen en hen ervan te overtuigen zich minder dan gewoonlijk voor die wedstrijd in te spannen.^{13, 14}

De spelers in dit netwerk ontvingen allemaal meerdere duizenden euro’s om wedstrijden te manipuleren, waarbij het laagste totaalbedrag aan smeergeld op € 20.000 lag en het hoogste op € 145.500, alleen al voor deze specifieke aanklacht. Vermoedelijk zijn deze bedragen

9 Voetbalspeler 2 van voetbalclub C.

10 Voetbalspeler 2 van voetbalclub E.

11 Tribunal de Première Instance Francophone de Bruxelles, FD 25.98.243/06, 13 juni 2014, PV 101757/06.

12 Tribunal de Première Instance Francophone de Bruxelles, FD 25.98.243/06, 13 juni 2014, PV 101789/06.

13 Tribunal de Première Instance Francophone de Bruxelles, FD 25.98.243/06, 13 juni 2014, PV 101757/06.

14 Eenzelfde soort netwerk lijkt ook ten grondslag te liggen aan het meer recente voetbalschandaal *Operatie Propere Handen*, waarbij een handvol invloedrijke voetbalmakelaars de Belgische voetbalmarkt lijken te hebben gedomineerd (Nelen 2022), met als belangrijk verschil dat er op het eerste gezicht geen externe invloedrijke actor zoals Ye aan de top van het netwerk lijkt te staan.

een onderschatting van het werkelijke totale bedrag aan steekpenningen dat deze spelers ontvangen hebben. De in figuur 1 weergegeven verbindingen geven namelijk alleen de geldwisselingen weer die aantoonbaar door de ontvangende partij zijn aanvaard, en dit in strijd met de artikelen 504bis §2 en 504ter §1 en 2 van het Belgische strafwetboek over passieve en actieve private omkoping. Dit betekent dat voor deze transacties zowel de passieve (d.w.z. het aannemen van een steekpenning) als de actieve (d.w.z. het aanbieden van een steekpenning) elementen van het omkopingsmisdrijf zijn aangetoond, waarbij de omgekochte partij zich schuldig maakt aan passieve omkoping en de omkoper zich schuldig maakt aan actieve omkoping (Vandercruysse & Baert 2022). Daarnaast zijn ook een aantal personen schuldig gevonden aan actieve omkoping zonder dat er bewezen kon worden dat de aangeboden steekpenningen aangenomen werden. Het totale bedrag aan smeergeld in deze aanklacht bedraagt ten minste € 631.000.

De gevolgen van de zaak Ye

Het luik rond de wedstrijdvervalsing in de zaak Ye heeft negatieve gevolgen gehad voor alle potentiële eisers van schade, zoals blijkt uit tabel 1. We zullen beginnen met de gevolgen van deze zaak voor individuen. De functionele integriteit van veel betrokkenen is beschadigd, met name hun psychologische en fysieke integriteit. Acht voetbalspelers en vier andere actoren hebben namelijk een (al dan niet voorwaardelijke) gevangenisstraf gekregen. Bovendien is uit het dossier gebleken dat sommigen van hen bedreigd en bedrogen zijn om hun medewerking te garanderen, wat psychologische gevolgen kan hebben veroorzaakt. Sommige spelers hebben zelfs verklaard dat zij hun geldenveloppen aan Ye zouden hebben moeten teruggeven.

Wat de materiële schade voor individuen betreft zijn de slachtoffers van wedstrijdvervalsing alle voetbalspelers van de betrokken teams die zich niet bewust waren van de manipulatie van de wedstrijden waarin zij speelden en vertrouwden op hun winstkansen vanuit een sportief en/of financieel oogpunt. Daarnaast kunnen ook sportgokkers materiële schade ervaren naar aanleiding van wedstrijdvervalsing. Op sommige gokwebsites bepalen gokkers zelf hun quoteringen (oftewel *odds*) en andere gokkers kunnen besluiten de omgekeerde weddenschap

Tabel 1 **Het Harm Assessment Framework toegepast op de zaak Ye***

Type schade	Drager van de schade			
	Individueen	Sector	Overheidsinstanties	Milieu
Functionele integriteit	X	X	X	X
Materiële belangen	X	X	X	n.v.t.
Reputatie	X	X	X	n.v.t.
Privacy	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.

* X = van toepassing; n.v.t. = niet van toepassing

aan te gaan. Wie de weddenschap wint, neemt de inzet van de andere gokker na aftrek van de commissie van de website. Dit betekent dat als de fixer daadwerkelijk geld wil winnen op de wedstrijd die hij heeft vervalst, onwetende andere gokkers weddenschappen moeten plaatsen op het omgekeerde resultaat, wat stevast verliezende weddenschappen zullen zijn. Hetzelfde geldt voor toeschouwers die kaartjes kochten om voetbalwedstrijden te zien die in wezen zijn omgekocht. Ten slotte hebben alle betrokken actoren reputatieschade opgelopen, die ook deels te wijten is aan de intensieve media-aandacht voor dit fraudeschandaal. Velen van hen werd voor een aantal jaren een verbod opgelegd om zich nog met voetbal bezig te houden, of waren gewoonweg niet meer welkom bij (hogergeplaatste) Belgische voetbalclubs.

Als we kijken naar entiteiten in de sector, zoals sportclubs en -bonden, zien we dat ook zij aanzienlijke schade hebben opgelopen in de nasleep van de zaak. De operationele integriteit van deze organisaties is in zekere mate beschadigd omdat zij het eerlijk verloop van sportcompetities, die voor criminele doeleinden werden misbruikt, niet konden garanderen. Destijds bestonden er nog geen formele regels binnen de nationale voetbalorganen die spelers of andere voetbalactoren verboden om te gokken op het resultaat van hun eigen team.¹⁵ Bovendien hebben de Koninklijke Belgische Voetbalbond (KBVB) en de Belgische Pro League ook een civiele zaak aangespannen tegen sommige beklaagden in verband met de reputatie- en financiële schade die ze zouden hebben ondergaan. De rechtbank heeft erkend

15 La Cour d'Appel de Bruxelles, 2015/3944, 17 december 2015, p. 147.

dat het doel van de KBVB ten tijde van de feiten de organisatie en verspreiding van het voetbal in al zijn vormen was, hetgeen verschilt van het doel van de Pro League, dat nauwer aansluit bij dat van haar leden (namelijk de Belgische clubs uit de eerste divisie).¹⁶ Het Hof van Beroep heeft hierdoor besloten de vordering van de KBVB toe te wijzen, maar niet die van de Pro League. Ten slotte heeft het Belgische voetbal als sport een reputatieklap gekregen, aangezien uit de gerechtelijke documenten blijkt dat in korte tijd een verbazingwekkend aantal wedstrijden is vervalst, waardoor fans de integriteit van andere wedstrijden ter discussie kunnen stellen.¹⁷ Deze reputatieschade nam een opwaartse wending nadat in een Vlaamse reportage beweerd werd dat de KBVB al heel vroeg na de aankomst van Zheyun Ye in België aanwijzingen van gemanipuleerde wedstrijden had ontvangen van wedkantoren, maar niet adequaat had ingegrepen.¹⁸ Deze gevolgen sijnelden ook door naar sponsors die aan de sport verbonden zijn, en kunnen zelfs invloed hebben gehad op andere teams die niet bij het schandaal betrokken waren (Amenta & Di Betta 2021).

Men mag aannemen dat ook overheidsinstanties schade hebben geleden, en dat geldt zowel voor hun reputatie als hun functionele integriteit en materiële belangen. Een aantal kranten heeft namelijk melding gemaakt van meningsverschillen tussen de onderzoeksrechter en het federale parket, waardoor de procedure aanzienlijk is vertraagd.¹⁹ Ten slotte bedreigt wedstrijdvervalsing ook het sociale klimaat in en rond het voetbal. Zoals duidelijk wordt gesteld in de gerechtelijke documenten, is 'wedstrijdvervalsing voor voetbal wat doping is voor wielrennen'.²⁰ Het vormt een ernstige bedreiging voor de toekomst van de sport en het verstoort de verwachtingen van alle sportliefhebbers. De geloofwaardigheid van de sport staat op het spel, maar ook die van alle voetballers die niet vals spelen. Dit strookt met recente onderzoeksresultaten die hebben aangetoond dat de ernstigere corruptiezaken een sterkere aantasting teweegbrengen in het vertrouwen van mensen in sportorganisaties (Manoli e.a. 2022). Daarnaast hield een aantal actoren in het netwerk van Ye, onder wie Ye zelf, de winsten

16 La Cour d'Appel de Bruxelles, 2015/3944, 17 december 2015, p. 231.

17 La Cour d'Appel de Bruxelles, 2015/3944, 17 december 2015, p. 234.

18 *Getackeld door de mafia*, Panorama-reportage (VRT), 2006.

19 Zie bijv. 'Gedribbeld door een gokchinees', *Sport Voetbalmagazine* 11 september 2013 of www.demorgen.be/nieuws/proces-gokchinees-maat-voor-niets~b5d82393/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F.

20 Tribunal de Première Instance Francophone de Bruxelles, FD 25.98.243/06, 13 juni 2014, p. 179.

van hun daden via frauduleuze financiële constructies verborgen door documenten en contracten te vervalsen om belastingen te ontduiken, hun insolventie te organiseren en geld wit te wassen.

Discussie

Uit onze analyses blijkt dat Zheyun Ye erin geslaagd is een georganiseerd netwerk te creëren dat hij met grote doeltreffendheid heeft gebruikt om het Belgische voetbal te corrumperen. Door de potentiële gevolgen van deze zaak schematisch in kaart te brengen willen we de reikwijdte van de gevolgen van de zaak zichtbaarder maken en daarmee meer bewustwording creëren rond de urgentie van het probleem van fraude in de sport. Uit de bestaande literatuur blijkt namelijk dat sporters en andere bij de sport betrokken personen te weinig belang hechten aan de aanwezigheid van fraude in de sport. Zij beschouwen fraude veeleer als een ‘normaal’ verschijnsel, dat hen er niet van weerhoudt aan sport te doen (Manoli e.a. 2020). Fraude in de sport, als een vorm van deviant gedrag, wordt met andere woorden genormaliseerd. Dit zou verklaard kunnen worden door het feit dat individuen die meer geïnteresseerd zijn in een sport, ook een meer liberale houding aannemen ten opzichte van sporters die betrokken zijn bij onethisch gedrag (Solberg e.a. 2010). De normatieve omgeving van sport is gebaseerd op de stelling dat sporters altijd en onder alle omstandigheden moeten streven naar de winst (Harvey 2015). In het door ons bestudeerde geval werd dit basisprincipe volledig tenietgedaan doordat financiële motieven alle andere motieven overtroffen. Het vervalsen van sportwedstrijden om sportieve redenen, zoals het voorkomen van degradatie of promotie, wordt door sommigen, zoals journalist Jan Hauspie, die uitgebreid rond de zaak Ye gewerkt heeft, gezien als een *zuiverdere* vorm van wedstrijdvervalsing²¹ omdat het basisprincipe van sport niet geschaad wordt. Echter, we motiveerden in onze studie dat een groot schandaal zoals de zaak Ye een breed scala aan negatieve gevolgen kan hebben voor allerlei organisaties en personen die zowel functioneel als financieel, fysiek en psychologisch van aard kunnen zijn.

21 *Getackeld door de maffia*, Panoramareportage (VRT), 2006.

Het is mogelijk dat Ye deel uitmaakte van een grotere criminele organisatie in Azië. Uit onderzoek is gebleken dat de geleidelijke infiltratie van de maffia in de sport en andere legale sectoren een soort van grijze zone kan creëren, dat wil zeggen een ruimte waarin de grenzen tussen legaliteit en illegaliteit vervaagd worden (Costa 2017). Er wordt aangenomen dat de maffia het sociale kapitaal van sportteams gebruikt om zich onder hun leden te verspreiden en een gevoel van normaliteit te creëren met betrekking tot de criminele activiteiten die ze moeten uitvoeren (Tzeng e.a. 2020). Wedstrijdvervalsing op deze schaal draagt bij tot het verrotten van het professionele voetbal en het ondermijnen van de samenleving, en kan brede maatschappelijke gevolgen hebben die verder gaan dan enkel de schade die berokkend wordt aan voetbalfans en -gokkers.

In België heeft de zaak Ye onder andere geleid tot de oprichting van een sportfraudeteam bij de federale politie.²² Desalniettemin kwam er recent toch weer een groot schandaal aan het licht in België, de eerdergenoemde *Operatie Propere Handen*. We kunnen ons dan ook terecht afvragen in welke mate het Belgisch voetbal geleerd heeft van de zaak Zheyun Ye en in welke mate het Belgisch voetbal vandaag wel bestendig is tegen wedstrijdvervalsing en financiële fraude.

Literatuur

Amenta & Di Betta 2021

C. Amenta & P. Di Betta, 'The impact of corruption on sport demand', *International Journal of Sports Marketing and Sponsorship* (22) 2021, afl. 2, p. 369-384, <https://doi.org/10.1108/IJSMS-01-2020-0004>.

Buraimo e.a. 2016

B. Buraimo, G. Migali & R. Simmons, 'An analysis of consumer response to corruption: Italy's Calciopoli scandal', *Oxford Bulletin of Economics and Statistics* (78) 2016, afl. 1, p. 22-41, <https://doi.org/10.1111/obes.12094>.

22 Zie www.politie.be/5998/nl/contact/online-aangiften-niet-dringend/meldpunt-sportfraude.

Chadwick e.a. 2018

S. Chadwick, S. Roberts & R. Cowley, 'The impact of sports corruption on organizational stakeholders', in: L. Kihl (red.), *Corruption in sport: Causes, consequences, and reform*, New York: Routledge 2018, p. 110-125.

Chappelet 2015

J.L. Chappelet, 'The Olympic fight against match-fixing', *Sport in Society* (18) 2015, afl. 10, p. 1260-1272, <https://doi.org/10.1080/17430437.2015.1034519>.

Costa 2017

J. Costa, 'Networks and illicit associations in corrupt exchanges: Representing a gelatinous system in Italy', *Global Crime* (18) 2017, afl. 4, p. 353-374, <https://doi.org/10.1080/17440572.2017.1332594>.

Greenfield & Paoli 2013

V.A. Greenfield & L. Paoli, 'A framework to assess the harms of crimes', *British Journal of Criminology* (53) 2013, afl. 5, p. 864-885, <https://doi.org/10.1093/bjc/azt018>.

Hardyns e.a. 2022

W. Hardyns, L. Vanwersch & B. Constandt, 'Should football care about its fans' trust? A study into the consequences of a large-scale fraud scandal on sports fans' integrity perceptions', *Managing Sport and Leisure* 2022, p. 1-16, <https://doi.org/10.1080/23750472.2022.2148721>.

Harvey 2015

A. Harvey, 'Match-fixing: Working towards an ethical framework', *Journal of the Philosophy of Sport* (42) 2015, afl. 3, p. 393-407, <https://doi.org/10.1080/00948705.2015.1037767>.

Hill 2009

D. Hill, 'How gambling corruptors fix football matches', *European Sport Management Quarterly* (9) 2009, afl. 4, p. 411-432, <https://doi.org/10.1080/16184740903332018>.

Lamberti & Hyatt 2018

A. Lamberti & C. Hyatt, 'When the beautiful game turns ugly: Fan experiences of perceived match fixing in football', in: J. Zhang & B. Pitts (red.), *The global football industry: Marketing perspectives*, Londen: Routledge 2018, p. 183-209.

Manoli & Antonopoulos 2015

A.E. Manoli & G.A. Antonopoulos, "'The only game in town?' Football match-fixing in Greece', *Trends in Organized Crime* (18) 2015, afl. 3, p. 196-211, <https://doi.org/10.1007/s12117-014-9239-3>.

Manoli e.a. 2020

A.E. Manoli, C. Bandura & P. Downward, 'Perceptions of integrity in sport: Insights into people's relationship with sport', *International Journal of Sport Policy and Politics* (12) 2020, afl. 2, p. 207-220, <https://doi.org/10.1080/19406940.2020.1747101>.

Manoli e.a. 2022

A.E. Manoli, C. Bandura, P. Downward & B. Constandt, 'Does corruption in sport corrode social capital? An experimental study in the United Kingdom', *Managing Sport and Leisure* 2022, p. 1-17, <https://doi.org/10.1080/23750472.2022.2134913>.

Minghuan 2014

L. Minghuan, "'To get rich quickly in Europe!' – Reflections on migration motivation in Wenzhou", in: F. Pieke & H. Mallee (red.), *Internal and International Migration*, Londen: Routledge 2014, p. 181-198.

Nelen 2022

H. Nelen, *Ostrageous. How greed and crime erode professional football and we all look the other way*, Den Haag: Eleven International Publishing 2022.

Paoli & Greenfield 2018

L. Paoli & V.A. Greenfield, 'Harm: A substitute for crime or central to it?', in: A. Boukli & J. Kotzé (red.), *Zemiology. Critical criminological perspectives*, Londen: Palgrave Macmillan 2018, p. 57-84, https://doi.org/10.1007/978-3-319-76312-5_4.

Robinson & Parry 2018

S. Robinson & J. Parry, 'The impact of corruption on individual athletes, teams, and organisations', in: L. Kihl (red.), *Corruption in sport: Causes, consequences, and reform*, New York: Routledge 2018, p. 91-109.

Solberg e.a. 2010

H.A. Solberg, D.V. Hanstad & T.A. Thøring, 'Doping in elite sport – Do the fans care?', *International Journal of Sports Marketing & Sponsorship* (11) 2010, afl. 3, p. 2-16, <https://doi.org/10.1108/IJSMS-11-03-2010-B002>.

Tzeng e.a. 2020

C.C. Tzeng, P.C. Lee & G.H. Tzeng, 'It's not all about money: The code of brotherhood has a role to play in match-fixing', *Sport in Society* (23) 2020, afl. 12, p. 1926-1944, <https://doi.org/10.1080/17430437.2020.1737019>.

Vandercruysse & Baert 2022

L. Vandercruysse & M. Baert, 'Private omkoping & matchfixing: geen perfecte match', *Nullum Crimen* (17) 2022, afl. 5, p. 343-358.

Er verandert niets als je 't niet recht in de ogen kijkt

Enkele overwegingen van leden van de Commissie Mijnsals op het gebied van de bestrijding van racisme en discriminatie in de (voetbal)sport

*Marjan Olfers en Jacinta Lieuwes**

'Racisme en discriminatie vormen een maatschappelijk probleem dat helaas ook in het voetbal de kop opsteekt en dat moet stoppen', aldus de Koninklijke Nederlandse Voetbalbond (KNVB).¹ Terwijl 8 miljoen Nederlanders plezier beleven aan sport, zorgen spreekkoren keer op keer voor menselijk leed en maatschappelijke onrust (CIDI 2012).² Keeper Stanley Menzo kreeg er in 1991 mee te maken.³ Niet alleen met oerwoudgeluiden, er werden ook bananen naar de zwarte keeper gegooid. Het lijkt in dit opzicht alsof er de laatste jaren ten aanzien van spreekkoren niet veel is veranderd. Al jarenlang vinden meer dan veertig incidenten per seizoen plaats in stadions, waarbij het gaat om racistische en discriminerende spreekkoren.⁴

* Prof. mr. M. Olfers is lid van de Commissie Mijnsals, als hoogleraar sport en recht verbonden aan de Vrije Universiteit Amsterdam en tevens gespecialiseerd in governancevraagstukken en integriteit. Daarnaast is zij mededirecteur en eigenaar van Verinorm. Verinorm is een onderzoeks- en adviesbureau op het gebied van integriteit en sociale veiligheid, gespecialiseerd in incidentenonderzoek, cultuur- en integriteitsonderzoek en opleiding en training. J. Lieuwes is zelfstandig organisatie-, team- en individueel coach en voorzitter van de voetbalvereniging ODIN '59.

1 Zie www.knvb.nl/themas/sportiviteit-en-respect/diversiteit/aanvalsplan-tegen-racisme-en-discriminatie, bezocht in februari 2023.

2 Als het gaat om antisemitische spreekkoren noteert het CIDI in 2012: '13 incidenten in 2012, een forse stijging ten opzichte van 2011 met 5 incidenten. In de meeste gevallen gaat het om spreekkoren bij betaald voetbal, maar ook in amateursport deden zich incidenten voor. Ook het aandeel van sportincidenten op het totale aantal – 10% in 2012 tegen 4% in 2011 – is in 2012 gegroeid. Dit kan een weerspiegeling zijn van het feit dat incidenten in de sport in 2012 meer in de aandacht stonden, waardoor mogelijk de meldingsbereidheid steeg.'

3 Zie www.parool.nl/ps/oud-keeper-stanley-menzo-over-druk-succes-en-racisme-ik-voelde-me-tot-op-het-bot-vernederd-b0afd113/, bezocht in februari 2023.

4 Jaarverslagen van het CIV vanaf 2015.

In de nasleep van een racistisch spreekkoor op 17 november 2019 tijdens de wedstrijd FC Den Bosch-Excelsior besloten de overheid en de KNVB tot het plan 'Ons voetbal is van iedereen' (hierna: ovivi). Het plan gaat uit van het voorkomen, signaleren en sanctioneren van racisme en discriminatie. Het betreft een centrale en gezamenlijke aanpak die zich richt op alle stakeholders, waaronder naast de overheid en de KNVB, de Eredivisie, Keuken Kampioen Divisie, spelers, trainers, scheidsrechters, clubs, supporters, maatschappelijke organisaties en voetballiefhebbers. Voor drie jaar werd ruim € 14 miljoen geïnvesteerd. Dit was niet de eerste actie tegen racisme, denk bijvoorbeeld aan 'Say No to Racism' van de UEFA (2013) of 'Geef racisme de rode kaart', dat oorspronkelijk startte in het Verenigd Koninkrijk met 'Show Racism the Red Card Europe' (2019). In het kort richtten de acties zich op bewustwording en diversiteit en op thema's als tolerantie en sociale cohesie en de negatieve impact van racisme. Ovivi is tot nu toe wel het meest uitgebreide antidiscriminatieprogramma van de KNVB. Een goed inzicht in het fenomeen in het voetbal wordt gegeven in de documentaire *Allemaal gelijk* met presentator Humberto Tan (CCV 2022). Tan spreekt in de documentaire met (oud-)voetballers, supporters, trainers en wetenschappers. Uit de documentaire blijkt hoe lastig het is om mensen te vinden die erover willen spreken en hoe hardnekkig het probleem is.⁵ Er kwamen twintig maatregelen en interventies tot stand. Het betreft als het ware een gereedschapskist op het gebied van het voorkomen, signaleren en sanctioneren, met als doel discriminatie beter te bestrijden. In navolging van het plan ovivi en in het licht van de ambitie racisme en discriminatie tegen te gaan, werd de onafhankelijke Commissie Mijns opgericht onder voorzitterschap van Humberto Tan, die de KNVB op dit thema gevraagd en ongevraagd kan adviseren.⁶ Het is een *onafhankelijke* commissie die de KNVB en de rijksoverheid 'in kennis en zo nodig daad help[t] in het realiseren van haar ambities waar het gaat om racisme, discriminatie en inclusiviteit in het voetbal'.⁷ De commissie is – met toestemming – vernoemd naar de eerste Surinaams-Nederlandse voetballer Humphrey August Mijns (1930-2019), die voor het Nederlands elftal speelde. Hij debuteerde op

5 De film is gratis te bekijken via veiligewedstrijd.nl.

6 Zie commissiemijns.nl. De commissie staat onder voorzitterschap van Humberto Tan; verder nemen deel aan de commissie: Ahmed Marcouch, Jeroen Visscher, Daphne Koster, Ruud Gullit, Robert Geerlings, Jacinta Lieuwes en Marjan Olfers.

7 Zie de website commissiemijns.nl, bezocht in februari 2023.

3 april 1960. Zoals hiervoor benoemd, is de commissie door de KNVB in het leven geroepen. De commissieleden ontvangen geen inkomsten van de KNVB. Het doel is een duurzame verandering in het voetbal teweeg te brengen.

In dit artikel staan we kort stil bij het omgaan met racisme en discriminatie in de praktijk en de maatschappelijke reactie op racisme in de voetbalsport, waarbij we kort terugblikken op de instelling en inzet van de Commissie Mijns en kort vooruitblikken naar de toekomst. Dit doen we zo veel mogelijk aan de hand van concrete voorbeelden. Daarbij gaan we tevens in op de vraag of de Commissie Mijns zich niet had moeten terugtrekken, bijvoorbeeld nadat werd besloten de *OneLove*-band (een aanvoedersband die staat voor inclusiviteit in het voetbal) niet te dragen.

De aanleiding: racistische spreekkoren in het voetbal

Op 17 november 2019, tijdens de wedstrijd FC Den Bosch-Excelsior, startten aanhangers van Den Bosch met racistisch gejoel tegen Excelsiorspeler Ahmad Mendes Moreira. FC Den Bosch kwam met een reactie die later door de club als ‘een blunder’ werd omschreven.⁸ De spreekkoren werden gebagatelliseerd. FC Den Bosch gaf in eerste instantie aan dat ‘ze [dat] al jaren tijdens elke wedstrijd [doen]’ en volgens de woordvoerder was het spreekkoor over zwarte piet ook niet gericht tegen de zwarte speler.⁹ Voormalig minister Grapperhaus nam ‘met afgrijzen kennis’ van het incident en riep op tot ‘meer concrete acties’, en wilde met de KNVB in gesprek.¹⁰ Wederom leidden de spreekkoren tot maatschappelijke verontwaardiging.

Terwijl ovi van de grond werd getild, werd niemand die betrokken was bij het racistische spreekkoor tegen Ahmad Mendes Moreira vervolgd. Het Openbaar Ministerie kon niet achterhalen wat er precies door wie was gezegd en het ontbrak het Openbaar Ministerie – dus – aan bewijs. Hoewel spreekkoren strafrechtelijk van aard kunnen zijn,

8 Zie www.omroepbrabant.nl/nieuws/3106698/fc-den-bosch-biedt-excuses-aan-na-racistisch-gejoel-onze-reactie-was-een-blunder, bezocht in maart 2023.

9 Zie www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/fc-den-bosch-diep-door-het-stof-om-racistische-spreekkoren-we-hebben-de-plank-misgeslagen~bba93304/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F, bezocht in maart 2023.

10 Zie www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/knkv-wij-kunnen-het-maatschappelijk-probleem-van-racisme-niet-alleen-verdrijven~b37e977a/, bezocht in maart 2023.

op grond van groepsbelediging (art. 137c Wetboek van Strafrecht; Sr), het aanzetten tot haat, geweld of discriminatie (art. 137d Sr), het verspreiden van discriminatoire uitlatingen (art. 137e Sr) of belediging (art. 266 Sr) met een discriminatieaspect, blijkt het lastig om te komen tot bewijsbaarheid.¹¹ Er dient immers een persoon te worden geïdentificeerd. De club legde na de wedstrijd wel – civielrechtelijke – stadionverboden op, echter niet vanwege racistische uitingen, maar vanwege algemeen wangedrag zoals het gooien met bekertjes.

In de praktijk blijkt dat racistische spreekkoren vooral leiden – mits civielrechtelijk bewijsbaar – tot civielrechtelijke stadionverboden (Auditteam Voetbal en Veiligheid 2022). Zo werden stadionverboden opgelegd na een racistisch spreekkoor gericht tegen Seydine N'Diaye van FC Dordrecht tijdens de wedstrijd tegen MVV in Maastricht op 25 februari 2022. De directeur van MVV reageerde door te zeggen: 'Wij tolereren geen enkele vorm van discriminatie.'¹² De spelers van FC Dordrecht knielden na afloop van de wedstrijd. N'Diaye deed ook aanpak van racisme bij de politie.¹³ Er werden stadionverboden voor de duur van twintig jaar opgelegd. MVV werd niet bestraft, omdat MVV niets te verwijten viel, aldus de KNVB, en alles had gedaan wat redelijkerwijs van een club verwacht mag worden.¹⁴ Het was wel voor het eerst dat dergelijke zware individuele straffen werden opgelegd. Het zegt vooral iets over de persoonsgerichte aanpak. De club blijft daarbij regelmatig buiten spel. Ter vergelijking, de wereldvoetbalbond FIFA en de Europese bond UEFA kunnen bij racistische of discriminerende spreekkoren het land/de club met een boete en/of het spelen van een of meerdere wedstrijden zonder publiek sanctioneren en doen dat ook regelmatig.¹⁵ Toen bijvoorbeeld in 2021 tijdens de interland Hongarije-Engeland de Hongaarse harde kern oerwoudgeluiden maakte richting de Engelse spelers Raheem Sterling en Jude Bellingham moest Hongarije wegens discriminerend gedrag van zijn fans tijdens de EK-wedstrijden twee UEFA-thuiswedstrijden zonder toeschouwers spelen. Bij de FIFA gaat het om een boete van CHF 20.000. In 2022 werd

11 Zie bijv. HR 22 december 2009, ECLI:NL:HR:2009:BK3366.

12 Zie <https://nos.nl/artikel/2418973-mvv-legt-twee-racistische-knappen-stadionverbod-op-gaat-in-overleg-met-knvb-en-om>, bezocht in maart 2023.

13 'Vier MVV fans krijgen stadionverbod van 20 jaar wegens racisme', NOS 14 april 2022.

14 Zie www.pzc.nl/nederlands-voetbal/knvb-maakt-korte-metten-met-racisme-4-mvv-fans-krijgen-stadionverbod-van-20-jaar~ac4f1c90/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F, bezocht in maart 2023.

15 Zie www.bndestem.nl/sport/fifa-verscherpt-straffen-voor-racisme~a25d22ea/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F.

Frankfurt gesanctioneerd door UEFA met een boete van € 15.000 omdat een nazigebaar werd gemaakt door Duitse supporters. Bij alle sanctiemaatregelen op het gebied van repressie, zoals het opleggen van stadionverboden, is vanzelfsprekend het leed al geschied. In preventieve zin kan het risico van spreekkoren voor een burgemeester reden zijn om bij voorbaat te besluiten geen uitpubliek toe te laten in het stadion. In 2022 waren antisemitische spreekkoren onder meer een reden voor burgemeester Halsema van Amsterdam om Ajax zonder het uitpubliek van PSV te laten spelen in de Arena op 6 november 2022.

Waar staan we nu?

Na nieuwe spreekkoren, dit keer homofobisch van aard, door supporters van Spakenburg tijdens de wedstrijd tegen PSV op 4 april 2023 en het geweldsincident door een Feyenoordsupporter gericht tegen Davy Klaassen van Ajax op 5 april 2023, klinken opnieuw geluiden om hard in te grijpen. De minister waarschuwt dat eredivisiewedstrijden mogelijk zonder uitpubliek zullen worden gespeeld.¹⁶ Deze oproep komt nadat al veel in werking is gezet. Om bijvoorbeeld de bewijsbaarheid van door personen geuite spreekkoren te vergroten is door het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) een innovatiechallenge¹⁷ geïnitieerd voor de inzet van slimme technologie in stadions.¹⁸ Twee leden van de Commissie Mijnsals namen in 2021 zitting in de commissie van ZonMw om de voorstellen te beoordelen.¹⁹ Het gaat om technologie die het bijvoorbeeld mogelijk maakt om geluid op persoonsniveau te detecteren. Dit zou de bewijsbaarheid van betrokkenheid bij spreekkoren kunnen vergroten. Er werden vijf projectplannen ingediend die moesten bijdragen aan een positievere sportcultuur in Nederland. Er zijn inmiddels pilots van start gegaan bij Feyenoord, PEC Zwolle, PSV en ADO Den Haag.²⁰ Het is de bedoeling

16 Zie <https://www.ad.nl/nederlands-voetbal/kabinet-en-politie-na-wangedrag-in-de-kuip-tijd-rijp-om-ook-te-kijken-naar-beperkt-toelaten-thuispubliek~adec812d/>, bezocht in april 2023.

17 Dit is een methode om in samenwerking tussen organisaties vooruitgang te realiseren.

18 Zie www.knvb.nl/nieuws/themas/sportiviteit-respect/66321/pilot-met-slimme-technologie-tegen-discriminerende, bezocht in maart 2023.

19 Zie www.zonmw.nl/nl/subsidies/openstaande-subsidieoproepen/detail/item/de-inzet-van-slimme-technologie-in-voetbalstadions-voor-de-aanpak-van-racisme-en-discriminatie/.

20 Pec Zwolle heeft inmiddels de pilot op de lange termijn geschoven.

dat in de genoemde stadions de technologie verder wordt getest en doorontwikkeld. Het gaat bijvoorbeeld bij Feyenoord om te achterhalen wat het ongewenste gedrag triggerde. Maar ook om welke preventieve maatregelen het beste getroffen kunnen worden. Verder gaat het erom hoe het ongewenste gedrag het beste kan worden gesignaleerd, geregistreerd, geïdentificeerd en gesanctioneerd.²¹

De Commissie Mijnsals staat voor een lik-op-stukbeleid waarbij onder meer – net als bij de FIFA en UEFA – direct moet worden overgegaan tot sancties die – ook – de club raken. De KNVB wijkt hier af van de lijn die de FIFA en UEFA hanteren. De KNVB sanctioneert de club uitsluitend indien volgens de KNVB de club ook daadwerkelijk een verwijt gemaakt kan worden. De Commissie Mijnsals gaf in de zaak rond MVV als reactie richting de KNVB aan dat supporters van MVV niet voor het eerst in de fout gingen en maatregelen tegen de club wel degelijk gepast zouden zijn. De aanklager van de KNVB is onafhankelijk en heeft een ander besluit genomen.

Ondanks nieuwe en zwaardere maatregelen ten tijde van ovivi, waaronder een verdubbeling van de sancties (twintig jaar), een in discriminatie gespecialiseerde aanklager en de ontwikkeling van nieuwe technieken en een app waarbij eenvoudig melding gemaakt kan worden van discriminatie (de discriminatiemelder), vinden alle inspanningen ten spijt nog steeds discriminerende spreekkoren plaats. In de regel volgen dan Kamervragen en wordt stelselmatig gesproken over een hardere aanpak.²² Hoe het ook zij, de conclusie is eveneens snoeihard. Racistische en discriminerende spreekkoren komen voor en blijken lastig aan te pakken.²³ Bovendien houdt het niet op bij dergelijke spreekkoren. Uitingen van racisme en discriminatie zien we niet alleen bij spreekkoren. Een ander probleem zijn bijvoorbeeld de racistische en discriminerende uitlatingen via social media gericht tegen voetballers.²⁴ Op basis van de resultaten van een onderzoek gericht op mannelijke contractspelers blijkt dat online discriminatie veel voorkomt. Van de honderd profspelers bleek dat 44% discriminerende

21 Zie www.sportinnovator.nl/nieuws/pilot-met-slimme-technologie-tegen-discriminerende-sprekkoren/.

22 Zie bijv. Kamervragen in het vergaderjaar 2022-2023.

23 Op dit moment loopt een onderzoek in opdracht van het WODC naar voetbalgerelateerd wangedrag en de overdraagbaarheid van instrumenten naar België (en daarmee ook naar andere Europese landen). Racisme en discriminatie worden in dit onderzoek meegenomen.

24 Zie www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2022-07/Online_discriminatie voetbal.pdf.

berichten via social media had ontvangen. Oviwi wordt naar aanleiding van het onderzoek uitgebreid en aangepast om toereikend te zijn voor de aanpak van online discriminatie via social media.²⁵ En dan hebben we het nog niet over racisme en discriminatie in de recreatiesport. Uit de factsheet ‘Sportgedrag en ervaren racisme etnische minderheden’ (2021) van het Mulier Instituut blijkt dat 37% van de sporters met een migratieachtergrond wel eens te maken heeft met negatieve uitingen, waaronder onder meer uitschelden, uitsluiting en fysiek geweld. 17% van de sporters die zijn aangesloten bij een sportvereniging geeft aan te maken te hebben gehad met ‘grappen’ of andere opmerkingen over hun huidskleur, herkomst of geloofsovertuiging.²⁶

De roep om hard, snel optreden is van alle tijden. De zorg dient naar onze mening naast alle maatregelen die worden genoemd in oviwi, uit te gaan naar de speler die dit overkomt. Je ziet spelers worstelen wanneer ze op een dergelijk incident reageren. Uit de wetenschap weten we dat het tot negatieve gevoelens kan leiden. Er bestaat altijd de dreiging van stereotypering.²⁷ Een woedende reactie van een zwarte speler op een spreekkoor bevestigt het stereotiepe beeld van agressief en lastig. De *unconscious bias* (onbewuste stereotypering) van de joelende menigte wordt gevoeld. De term ‘*unconscious bias*’ verwijst naar onbewuste vooroordelen die we als mens hebben, maar waarvan we ons vaak niet bewust zijn.²⁸ Zo blijkt uit onderzoek bijvoorbeeld ook dat het commentaar bij voetbalwedstrijden doorspekt is van vooroordelen. Spelers met een lichtere huidskleur werden geprezen als intelligenter, van hogere kwaliteit en harder werkend dan spelers met een donkere huidskleur.²⁹ Uit een onderzoek van de KU Leuven naar stereotypen in het voetbal blijkt onder meer dat zwarte voetballers in België minder vaak als keeper of als verdediger worden ingezet, maar veel vaker als aanvallers, en dat coördinerende taken minder snel aan zwarte spelers worden gegeven. Er zijn niet of nauwelijks trainers van kleur en ook in de bestuurskamers in België zijn er geen of nauwelijks

25 Zie www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2022-07/Online_discriminatie_voetbal.pdf.

26 Zie www.kennisbanksportenbewegen.nl/?file=10585&m=1639146543&action=file.download.

27 Zie www.knvb.nl/info/57855/stereotype-denken-belemmert-de-ontwikkeling-van-voetballende-meiden.

28 Zie www.huffingtonpost.co.uk/entry/old-fashioned-and-modern-racism-in-football_uk_5a6b16fee4b0609b0bf05eb0, bezocht in maart 2023.

29 Zie <https://runrepeat.com/racial-bias-study-soccer>.

zwarte bestuurders. Een zwarte voetballer heeft bovendien 5% meer kans om een rode kaart te ontvangen.³⁰

De speler verdient alle steun van de coach, de andere spelers, de club, de KNVB en de samenleving als geheel. Het is – mede – aan de Commissie Mijns om te laten zien dat wij om de speler(s) staan. Het negeren of bagatelliseren van discriminerende en racistische uitingen is ernstig. En daarnaast: bij ieder incident mogen we niet afdwalen van het onder ogen zien van de onderliggende structuur en de cultuur.

Inclusiviteit

De commissie heeft vanaf de start gewezen op de noodzaak structurele factoren aan te pakken, waaronder de ongelijkheid in behandeling (ongelijke allocatie van arbeid) waardoor talent niet ten volle wordt benut, de toxische mannelijke voetbalcultuur (cultureel) en de dynamiek binnen de voetbalwereld en binnen de clubs (institutioneel). Denk bijvoorbeeld aan het feit dat het scheldwoord 'homo' in de sport algemeen geaccepteerd lijkt, of aan een flyer van de KNVB die zich alleen lijkt te richten op het jongensvoetbal met alleen foto's van spelende jongens (zie bijv. Keppel 2022).³¹

Bij de start van de eerste bijeenkomst van de Commissie Mijns werd de commissieleden duidelijk dat de reikwijdte van de oorspronkelijke opdracht, namelijk ons als commissie te richten op ovivi, te eng was geformuleerd, in de betekenis dat de advisering zich vooral richtte op de bestrijding van racisme en niet op het meer inclusief maken van het voetbal. Hoewel de commissie is ingesteld voor en door het voetbal, is het de wens van de commissie om ook als vliegwielen te dienen voor de bestrijding van racisme en het streven naar meer inclusiviteit in de sport en de samenleving als geheel. In de sport geldt het adagium: je bent zo goed als je laatste wedstrijd. Dit geldt niet alleen voor spelers, maar ook voor bestuurders en andere functionarissen in het voetbal. Een dergelijke commissie wordt al snel qua effectiviteit beoordeeld op het laatste racistische en discriminerende incident in het voetbal. Niets zo opportunistisch als het voetbal. Gelet op het feit dat dergelijke

30 Zie www.nrc.nl/nieuws/2023/03/28/witte-spelers-krijgen-vaker-de-leiding-a4160715, bezocht in maart 2023.

31 In de uitingen van de KNVB zijn nu steeds ook vrouwen te zien.

incidenten lastig uitroeibaar zijn – ketenpartners lukt het immers al jaren niet om deze uit te roeien –, gaat het ook altijd om iets negatiefs en reactiefs.

De commissie hecht vooral, net als de KNVB en de rijksoverheid, aan het beginsel dat de rechten en kansen van iedereen bevorderd worden. Het gaat in de commissie daarbij niet – alleen – om kleur. Het gaat erom dat in eerste instantie de KNVB-organisatie, de clubs, de trainers/coaches, scheidsrechters en andere officials een veel betere afspiegeling worden van de leden/sporters. Ofwel, de Commissie Mijns staat voor het streven naar meer inclusiviteit:

'Het belangrijkste is dat we geprobeerd hebben een stip op de horizon te zetten. Die stip houdt in dat de KNVB binnen 5 jaar een voorbeeldbond zou moeten zijn voor alle sportbonden in Nederland op het gebied van inclusiviteit en het bestrijden van racisme. En de Nederlandse Voetbalbond heeft een voorbeeldfunctie voor alle voetbalbonden in Europa. Aangezien de KNVB de grootste voetbalvereniging is, vinden we het als commissie belangrijk dat zij als voorbeeld voor alle verenigingen doen waar ze voor staan.'³²

Ovivi is in 2020 voor drie jaar van start gegaan. De commissie hoopt ook na 2023 door te gaan met de voornoemde werkzaamheden. Het Mulier Instituut concludeerde in ieder geval dat voortzetting van het antidiscriminatiebeleid in het voetbal nodig is ondanks veel nieuwe maatregelen.³³ De commissie baseert zich bij alle advisering zo veel als redelijk mogelijk is op feiten uit de wetenschap. Uit de wetenschappelijke literatuur blijkt dat de voetbalwereld niet inclusief is. Zo geven Peeters en Van Sterkenburg (2017) aan dat van de 477 spelers 190 spelers (40%) een minderheidsachtergrond hebben en dat 5% van de trainers en assistent-trainers een minderheidsachtergrond heeft in het professionele voetbal.³⁴ En dan hebben we het nog niet over scheidsrechters of – andere – leiderschapsposities in het Nederlandse voetbal. Dit geldt zowel voor de topsport als voor de breedtesport. Kortom: de

32 Zie de website commissiemijns.nl, bezocht in februari 2023.

33 Zie www.mulierinstituut.nl/actueel/voortzetting-antidiscriminatiebeleid-in-het-voetbal-nodig-ondanks-veel-nieuwe-maatregelen/, bezocht in maart 2023.

34 Zie www.kenniscentrumsportenbewegen.nl/kennisbank/publicaties/?etnische-en-gender-diversiteit-in-topbesturen-en-coaching-posities-in-het-nederlandse-profvoetbal&kb_id=22043.

focus van de commissie ligt naast het bestrijden van racisme en discriminatie dus ook op de voorkant. Zij heeft om die reden advies gegeven over een meer inclusief selectieproces.

Verandering schuurt

De eerste keer dat de Commissie Mijns in de media van zich liet horen, was toen gesprekken tussen Frank de Boer voor de positie van bondscoach en de KNVB in de afrondende fase zouden zijn. Bij het programma Jinek (2020) lieten Ruud Gullit en Marjan Olfers zich kritisch uit over de KNVB.³⁵ De Commissie Mijns trachtte advies te geven om het proces in opmaat naar een nieuwe bondscoach zo zorgvuldig mogelijk te laten plaatsvinden, met het oog op meer inclusiviteit. 'Kijk naar wat mensen hebben gedaan, geef mensen de kans', aldus Ruud Gullit. De KNVB gaf in een brief aan dat de commissie uit was op 'invloed op de sollicitatie'.³⁶ De Commissie Mijns gaat niet over de selectie van kandidaten, maar kan wel gevraagd en ongevraagd advies geven. Herhaaldelijk is bijvoorbeeld aangegeven dat bijvoorbeeld een meer inclusieve selectiecommissie ook kan leiden tot meer inclusieve kandidaten, ongeacht de functie.³⁷ Hoewel werd verwacht dat de commissie op zou stappen, heeft zij ervoor gekozen om juist – ook als het schuurt – door te zetten. Kort en goed: de Commissie Mijns is van mening dat talentvolle mensen een kans moeten krijgen, ongeacht afkomst, gaardheid, gender enzovoort. Humberto Tan heeft zich – op persoonlijke titel – op 10 maart 2023 ook laten horen. Na het vertrek van Alfred Schreuder bij Ajax kreeg assistent Reiziger niet de kans om hoofdtrainer te worden. Reiziger speelde bij Ajax, won onder meer de Champions League en Wereldbeker. Hij werd als trainer van Jong Ajax kampioen van de eerste divisie en werd vervolgens assistent van Ten Hag en later Schreuder. Nu vertrekt Reiziger bij Ajax. *De Volkskrant* citeerde Reiziger: 'Om zwarte spelers kunnen trainers niet heen, maar later in de staf weten ze niet door te dringen tot de top' (Vissers 2023). De Commissie Mijns gaat – vanzelfsprekend – niet over het beleid van de clubs, zo geeft Tan aan in het artikel. Ver-

35 Jinek, 22 september 2020, Ruud Gullit & Marjan Olfers.

36 Jinek, 22 september 2020, Ruud Gullit & Marjan Olfers.

37 Zie www.ser.nl/-/media/ser/downloads/thema/diversiteitinbedrijf/publicaties/2021/divers-werven-selecteren.pdf.

volgens spreekt hij zijn verbazing uit over het feit dat Reiziger als opvolger van Ten Hag en Schreuder niet eens werd genoemd. ‘Dat vinden we niet raar, alleen maar heel bijzonder’, aldus Tan.

Het gaat de commissie niet alleen om Reiziger. Het gaat breder om meer inclusiviteit onder trainers. Voetbaljournalist Willem Vissers geeft aan dat Pascal Jansen (AZ) de enige donkere trainer is in de eredivisie; Adil Ramzi (jong PSV) is van Marokkaanse afkomst en is trainer in de eerste divisie (Vissers 2023).

OneLove

Een tweede keer dat het flink schuurde, was tijdens de actie OneLove. Het gaat om het dragen van de aanvoedersband die staat voor OneLove. Deze campagne staat voor liefde voor iedereen. Door de campagne wordt aandacht gevraagd voor discriminatie van mensen van kleur, maar ook van mensen met een lhbtq+-achtergrond. Orkun Kökçü (Feyenoord) en Redouan El Yaakoubi (Excelsior) weigerden de band te dragen.³⁸ De boodschap raakte beschadigd. Er ontstond ophef nadat werd aangekondigd dat de aanvoedersband niet nog een speelronde zou worden gedragen.³⁹ Bij het televisieprogramma *Voetbal Inside* gaf Chris Woerts (een professional in de sportmarketing, die geregeld aanschuift bij het programma *Voetbal Inside*) aan dat er niet meer met de aanvoedersband gespeeld zou gaan worden. De angst was dat de discussie zich ging richten op wie wel of niet de aanvoedersband zou gaan dragen en dat daarmee de boodschap teniet zou gaan. Hoewel de KNVB aan de Commissie Mijns heeft aangegeven dat het nooit met de campagne had willen stoppen, ontstond door de communicatie wel dit beeld. Gullit gaf aan dat dit een blunder was, echt een gemiste kans. Gullit legde de vinger op de zere plek:

‘Het gaat er niet zozeer om dat ze de commissie hebben gepasseerd [de Commissie Mijns was niet gekend in het besluit de campagne te stoppen; MO & JL], maar om het feit dat veel mensen bij de KNVB het niet voelen. Zij voelen niet aan den lijve wat het is om buitengesloten te zijn. Daarom is het meer voor de bühne, om te laten zien: kijk ons eens even dit doen.

38 NB Excelsior besloot de aanvoedersband met OneLove aan een andere speler te geven, toen speler El Yaakoubi weigerde de aanvoedersband te dragen (28 maart 2023).

39 NOS, 17 oktober 2017.

Maar ze voelen de urgentie niet, ze kunnen zich niet inleven. Dan krijg je dit soort dingen.⁴⁰

Het gaat om de feiten. Er is nauwelijks inclusiviteit. Vaak wordt daartegen ingebracht dat het moet gaan om kwaliteit. Daarin schuilt echter de valse veronderstelling dat er onder bijvoorbeeld mensen van kleur geen kwaliteit bestaat. Dit werd ook lang over vrouwen gezegd: we willen ze wel, maar we willen wel kwaliteit ... Het gaat uiteindelijk om het creëren van kansen voor talenten, om het steunen, opleiden en trainen, en daartoe moet binnen de organisatie de wil bestaan, ongeacht kleur, gender, geardeerdheid enzovoort. Het blootleggen van het onbewuste en het automatisme waarmee aannames ontstaan, ligt aan de basis van verandering.

Tot slot

Op dit moment is het een feit dat de afgelopen jaren wel op sleutelfuncties binnen de KNVB is gestuurd op meer inclusiviteit. Denk aan de benoeming van Marianne van Leeuwen (CEO betaald voetbal), de benoeming van Nigel de Jong als directeur topvoetbal binnen de KNVB, of aan de benoeming van Clarence Seedorf in de raad van commissarissen van de KNVB.⁴¹ Hierdoor ontstaat langzaam maar zeker een betere afspiegeling van de leden van de KNVB. De KNVB speelt daarbij een voortrekkersrol. Bij de clubs is nog een wereld te winnen en zeker op sleutelposities binnen het voetbal zelf. Het vrouwenvoetbal krijgt steeds meer grond onder de voeten. Neem alleen het feit dat het vrouwenvoetbal niet langer de status heeft van amateursport. Daarnaast zagen op 4 maart 2023 meer dan 30.000 mensen vol enthousiasme en zonder een wanklank de vrouwenvoetbalwedstrijd Ajax-Feyenoord. Is dit dan een juichverhaal? Nee, zeker niet. Er heerst een dominantie van *unconscious bias* in het voetbal (en de samenleving). Er is nog steeds een onbalans binnen alle geledingen van de voetbalerij als het gaat om kleur, iedere speler die uit de kast komt is nog steeds een mediasensatie, voor vrouwen is het zeker niet altijd veilig in de voetbalerij, enzovoort.

40 Zie www.ad.nl/nederlands-voetbal/ruud-gullit-ergert-zich-aan-knkvb-in-onelove-campagne-een-blunder-echt-een-gemiste-kans~ac70e604/, bezocht in maart 2023.

41 Zie www.knkvb.nl/nieuws/organisatie/berichten/67471/clarence-seedorf-beoogd-lid-rvc.

Het moet bovendien mogelijk zijn om tickets uitsluitend op naam te kopen, te controleren dat die persoon ook in het stadion aanwezig is, deze persoon geen stadionverbod is opgelegd, op die plaats in het stadion zit waar die hoort te zitten, en gestraft kan worden indien die zich wangedraagt. Het is daarbij van belang dat de club leiderschap toont en dit in gang zet. De clubs kunnen, als zij de moed en de wil hebben, hieromtrent striktere regels stellen (bijvoorbeeld in het licentiereglement) en daarnaast in jaarverslagen en andere communicatiemiddelen aandacht besteden aan het bestrijden van spreekkoren en ander wangedrag, en alle negatieve gevolgen daarvan belichten voor hun spelers en zich niet misdragende supporters.

Wij als commissieleden hebben als team besloten door te gaan, ook tegen de stroom in. Het start bij een harde normstelling: racisme en discriminatie zijn in de (voetbal)sport en samenleving onacceptabel. Er moet – dus – iets veranderen. Wij blijven deze normstelling herhalen en duwen daarnaast op meer inclusiviteit, op inclusieve selectiecommissies. En bovenal leggen we de *unconscious bias* bloot, laten we het schuren. Opleiden en trainen moet ook betekenen het inzichtelijk maken van vooroordelen. Zoals Maya Angelou zei: 'Prejudice is a burden that confuses the past, threatens the future and renders the present inaccessible.' Ofwel: vooroordelen vormen een last die het verleden in verwarring brengen, de toekomst bedreigen en het heden ontoegankelijk maken. Het zijn in eerste instantie de leiders in de sport op wie de plicht rust uit te dragen dat racisme en discriminatie nergens thuishoren en een wil tot verandering in actie om te zetten.

Literatuur

Auditteam Voetbal en Veiligheid 2022

Auditteam Voetbal en Veiligheid, *Incidentevaluatie van de ongeregelheden in seizoen 2021-2022. Een analyse naar de aard en omvang van de incidenten tijdens het eerste deel van het seizoen 2021-2022*, 14 april 2022.

CCV 2022

CCV, *Allemaal gelijk* (documentaire), 2022.

CIDI 2012

CIDI, *Monitor anti-semitische incidenten in Nederland*, 2012.

Keppel 2022

P. Keppel, *De laatste man*, Amsterdam: Thomas Rap 2022.

Peeters & Van Sterkenburg 2017

R. Peeters & J. van Sterkenburg,
*Etnische en gender diversiteit in
topbesturen en coaching posities
in het Nederlandse profvoetbal*,
Erasmus Universiteit Rotterdam
2017.

Vissers 2023

W. Vissers, 'Assistent Reiziger
vertrekt, waarom is hij eigenlijk
niet geschikt als Ajax-hoofd-
trainer?', *de Volkskrant*
10 maart 2023.

Buit en spel

Handel in voetbaldromen

*Judith van Heems en Nick Romeijn**

Miljoenen kinderen wereldwijd dromen ervan: een bestaan als profvoetballer. Daarbij denken zij aan titels winnen voor hun favoriete club, geadoreerd worden door fans en het luxueuze leven van hun idolen leiden. Voor slechts een enkeling is deze droom ook daadwerkelijk weggelegd. Zowel talentvolle jonge voetballers als profs zijn vaak bereid ver te gaan voor het najagen van hun droom. Niet zelden worden zij daarin aangemoedigd door hun club, voetbalschool, trainer, scout, spelersmakelaar, ouders of vrienden. Het najagen van persoonlijke dromen is iets moois. Het kan er echter ook toe leiden dat jonge talenten in kwetsbare posities belanden, hun belangen ondergeschikt raken, of zelfs ongezonde afhankelijkheidsrelaties worden aangegaan met derden die beweren succesvol bij te kunnen dragen aan hun ambities. De vraag hoe de 'handel in dromen' van jonge voetballers, bij scouting, begeleiding en belangenbehartiging, kan worden voorkomen, staat centraal in dit artikel, dat niet voor niets de titel buit en spel heeft. De titel is gebaseerd op wellicht een van de meest besproken – en bediscussieerde – spelregels in het voetbal en bestaat daarnaast uit twee woorden die centraal staan in ons pleidooi: de buit en het spel.

Het artikel brengt in beeld hoe verschillende partijen uit het voetbalstelsel inspelen op de voetbaldroom van kinderen, en hoe deze partijen elkaar in stand houden en versterken, vanuit andere belangen dan die van het kind. Het beschrijft hoe het gehanteerde mechanisme van selecteren veelal in dienst staat van het doel winst te behalen (financieel dan wel competitief) en laat zien dat zowel middel als doelen ten koste kunnen gaan van het welzijn van een kind. Het artikel eindigt

* Mr. drs. J. van Heems is werkzaam bij het Openbaar Ministerie, de expertgroep Voetbal & Veiligheid en de werkgroep Weerbare BVO's. Drs. N. Romeijn is beleidsadviseur bij de Sportraad Amsterdam en buitenpromovendus aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

met een beschrijving van een aantal recente initiatieven die dit belang beter beschermen en enkele aanvullende aanbevelingen.

De voetballer als product

De afgelopen decennia is het professionele voetbal gegroeid tot een miljardenindustrie. Alleen al in Europa werd € 28,9 miljard omgezet in het seizoen 2018-2019.¹ Het totaal aan inkomsten van de twintig grootste clubs in Europa in 2021-2022 was € 9,2 miljard.² Deze inkomsten komen voornamelijk voort uit sponsor- en mediacontracten, merchandise en prijzengeld. Echter, in het hedendaagse voetbal zijn het ook de voetballers die een flink financieel kapitaal vertegenwoordigen voor hun werkgever. Volgens de website Transfermarkt zijn de selecties van Premier League-clubs Manchester City en Chelsea FC alleen al goed voor een waarde van ruim € 1 miljard.

De voetballer is daarmee een verdienmodel geworden, niet alleen voor clubs, maar ook voor familie, vrienden, belangenbehartigers en andere commerciële en voetbalgerelateerde organisaties. In de zoektocht naar dat ene toptalent en in de hoop een graantje mee te pikken bij die gewilde megatransfer wordt er steeds méér gespeculeerd op steeds jónger voetbaltalent. De vraag is of we daarbij de mens, het kind, achter de voetballer niet uit het oog zijn verloren.

Je hoeft de serie *Voetbaldroom*³ maar te kijken om te zien dat jonge spelers en hun ouders tot veel bereid zijn om de top te bereiken. De artikelen uit de reeks over de handel in voetbaldromen van Joris Kooiman en Enzo van Steenberg in het *NRC* bevestigen deze geestdrift.⁴ Ook de derde aflevering van de podcast *De coup van Qatar*⁵ over het grootste scoutingprogramma ooit en de artikelen in *Voetbal International* van Stef de Bont over kindermakelaars⁶ zijn illustratief wat betreft de industrie die hierachter schuilgaat. Het toont manieren waarop dromen van kinderen worden aangewakkerd, vergroot of

1 Zie <https://mtsprout.nl/persbericht/de-voetbal-industrie-hoeveel-wordt-er-mee-verdiend>.

2 Deloitte Football Money League 2023, zie www2.deloitte.com/uk/en/pages/sports-business-group/articles/deloitte-football-money-league.html.

3 Zie www.2doc.nl/documentaires/2021/05/voetbaldroom.html.

4 Zie www.nrc.nl/nieuws/2022/03/11/de-lucratieve-handel-in-voetbaldromen-van-kinderen-en-hun-ouders-a4100631.

5 Podcast, zie www.nrc.nl/nieuws/2022/10/24/aflevering-3-voetbaldromen-a4146074.

6 Zie www.vi.nl/pro/het-verhaal-achter-de-agressieve-kindermakelaars-het-is-een-grote-jungle.

uitgebuit, waar zoveel (al dan niet goed bedoelende) betrokkenen, zoals voetbalscholen, scouts, makelaars, jeugdopleidingen van betaald voetbalorganisaties (BVO's) en amateurclubs, een aandeel in hebben, maar waarbij de belangen of het welzijn van het jonge talent niet altijd centraal staan.

Rekening houden met de belangen van het kind betekent in algemene zin dat bij besluiten die een kind raken, rekening wordt gehouden met persoonlijke context, situatie en behoeften van het desbetreffende kind. Factoren die daarbij meewegen zijn volgens het Verdrag inzake de rechten van het kind onder meer de mening van het kind, de identiteit van het kind, het behoud van de gezinsomgeving, het recht op zorg, bescherming en veiligheid, gezondheid en onderwijs.⁷ In de specifieke sportcontext wordt ten aanzien van kinderen gewezen op het belang niet alleen te focussen op sportieve prestaties, maar in plaats daarvan te richten op brede ontwikkeling en ontplooiing (Jolles 2021). Precies dit staat onder druk in een wereld waar veel draait om winst.

Betrokken partijen en hun belangen

Ook vanuit ons eigen werk, bij respectievelijk het Openbaar Ministerie en de Sportraad Amsterdam, zien en horen we regelmatig hoe het belang van kinderen in het gedrang komt door speculatie op jong voetbaltalent. Zo liet de Amsterdamse Sportraad, mede in opdracht van de gemeente Amsterdam en de Koninklijke Nederlandse Voetbalsbond (KNVB), de Universiteit Utrecht in 2022 een onderzoek uitvoeren naar commerciële voetbalscholen. Aanleiding voor het onderzoek was een aantal incidenten dat had plaatsgevonden tussen amateurverenigingen en voetbalscholen in de stad. De aard van de incidenten liep uiteen, van onenigheid over het gebruik van velden of faciliteiten tot inmengingen in het bestuur of beschuldigingen van grensoverschrijdend gedrag. Tot dat moment was weinig bekend over de omvang, organisatiekenmerken, succes- en risicofactoren, consequenties en (ethische) dilemma's die samenhangen met commerciële voetbalscholen en de verwevenheid met voetbalverenigingen (Roest & Brommers 2022).

7 Verenigde Naties, CRC/C/GC/14, Verdrag inzake de rechten van het kind, 29 mei 2012.

De onderzoekers constateerden op basis van de uitgezette enquête onder amateurverenigingen en hun deskresearch dat officieel circa 80 commerciële voetbalscholen actief zijn in Amsterdam. Ter vergelijking: de stad telt 58 voetbalverenigingen. De Sportraad stelt dat de vercommercialisering van het amateurvoetbal daarmee doorslaat. De KNVB deed eerder verkennend onderzoek naar de landelijke opkomst van voetbalscholen, waarbij het concludeerde dat het gevaar van verminderde toegankelijkheid op de loer ligt door prijsverschillen in trainingen. Volgens onderzoek van de KNVB rekenen commerciële voetbalscholen gemiddeld € 13,16 per training tegenover een gemiddelde van € 1,88 per training – op basis van contributie – bij de amateurclub, maar liefst zeven keer zoveel dus.⁸

Dat neemt niet weg dat de vraag vanuit zowel ouders als kinderen naar kwalitatief betere trainingen lijkt te zijn gegroeid. En waar verenigingen met vrijwilligers werken en de organisatiekracht daarmee beperkt is, kan de voetbalschool dan een mooie aanvulling zijn op hetgeen een vereniging kan bieden.

De Sportraad waarschuwt echter wel voor de explosieve groei van commerciële voetbalscholen, omdat zij – veelal in hun communicatie – inspelen op de dromen van kinderen – en hun ouders – om profvoetballer te worden. Het onderzoeksrapport stelt dat bij voetbalscholen op basis van de belofte de vaak ‘onrealistische voetbaldromen’ waar te maken, sneller en in groteren getale ‘onwenselijke afhankelijkheidsrelaties’ tussen trainers/eigenaren en kinderen kunnen ontstaan.⁹ Een kind bevindt zich automatisch in een ondergeschikte machtsrelatie ten opzichte van een trainer, coach, begeleider, alleen al door het leeftijdsverschil. Hoe groter daarnaast het geloof in de voetbaldroom in combinatie met het geloof in de potentiële bijdrage van trainer of coach daaraan, hoe groter de afhankelijkheidsrelatie. Het talent denkt (terecht dan wel onterecht) afhankelijk te zijn van de voetbalschool voor een succesvolle profcarrière.

Voornoemde voetbalscholen opereren daarnaast steeds vaker als verkapt scoutingsapparaat, zaakwaarnemer, agent of makelaar(skantoor), zoals ook bleek in het onderzoek van de Universiteit Utrecht (Roest & Brommers 2022). De voetbalschool is op die manier een vehikel voor

8 Zie www.knvb.nl/info/64484/onderzoek.

9 Zie het advies van de Sportraad Amsterdam, Stop de handel in voetbaldromen, www.sportraadamsterdam.nl/advies/stop-de-handel-in-voetbaldromen/.

spelersmakelaars in de zoektocht naar jong talent op de amateurvel-
den, dat zij vervolgens hopen te begeleiden.

Waar de rol en regulering van voetbalscholen vaak onduidelijk zijn,
kan hetzelfde gesteld worden over de rol van een deel van de zaak-
waarnemers en makelaars in het systeem. Tot op heden kon iedereen
zich inschrijven als zaakwaarnemer/spelersbegeleider en waren daar
in Nederland, naast het betalen van een fee en het overhandigen van
een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG), geen verdere voorwaarden
of kwaliteitseisen aan verbonden. Hier gaat de recent veranderde
FIFA-regelgeving ten aanzien van agents verandering in brengen,¹⁰
een belangrijke stap in een industrie waarbinnen immense transferbe-
dragen omgaan en waarin regulering en transparantie ontbraken. Dit
werd schrijnend duidelijk in onder meer de documentaire *Het verhaal
van Dejan Veljkovic* van Pano, waarin te zien is dat onophoudelijk met
spelers wordt geschoven vanuit enkel financiële belangen. Ook Nelen
(2022) neemt het aandeel dat agenten spelen onder de loep in zijn
boek *Ostrageous*. Zo wijst hij op het feit dat een groot aantal spelers
wordt gekocht, verkocht en doorverkocht naar verschillende clubs in
een relatief korte periode: een handel die extreem winstgevend kan
zijn. Een analyse van het zelfbeeld van agenten en de perceptie van
hun rol en morele verantwoordelijkheid in dit systeem – nota bene
specifiek gerelateerd aan zware financiële criminaliteit – laten een
somber beeld zien: de meeste intermediairs knijpen structureel een
oogje dicht (Nelen 2022). De vraag lijkt dan ook gerechtvaardigd of zij
het mentale welzijn van (jonge) spelers wél onder hun (morele) ver-
antwoordelijkheid vinden vallen.

Scouts, voetbalscholen, makelaars en zaakwaarnemers dienen zich
over het algemeen al vroeg aan bij jeugdselectieteams. Er hoeft
immers maar één jong talent tussen te zitten dat doorbreekt en de buit
is binnen. Een makelaar verdient zijn geld vaak op basis van percenta-
ges van transfers, tekengelden en/of spelerssalaris, zowel nu als in de
toekomst.

'Officieel worden nog geen contracten met jeugdige spelers gesloten, maar
door het geven van cadeautjes aan speler en familie – bijvoorbeeld door
het regelen van een woonruimte of baan voor een van de ouders – wordt

10 FIFA Football Agent Regulations, 2023, zie <https://digitalhub.fifa.com/m/1e7b741fa0fae779/original/FIFA-Football-Agent-Regulations.pdf>.

de speler al wel aan het makelaarskantoor vastgeklonken, waardoor mogelijke toekomstige inkomsten worden veiliggesteld.' (Nelen 2020)

Ook wij tekenden vanuit ons werk bij het Openbaar Ministerie en tijdens onderzoek voor de FIFA en FIFPro meerdere zorgelijke verhalen op over jonge talenten en hun ouders, die soms onophoudelijk en zelfs agressief benaderd worden door zaakwaarnemers (via Snap, Insta of LinkedIn) met de belofte dat zij het talent groot zullen maken en naar een grote club 'kunnen brengen',¹¹ terwijl – als er al een profcarrière in zit – dat eerder door de krochten van het (mondiale) profvoetbal is. Want om de droom levend te houden zijn jongvolwassenen die een carrière als profvoetballer ambiëren dikwijls bereid – voor een relatief laag salaris – op het tweede of derde professionele niveau in een buitenlandse competitie te spelen (Hawkins 2016), waarbij dit internationale aspect van een voetbalcarrière direct weer andere uitdagingen met zich meebrengt. Uit interviews en een enquête onder professionele voetballers blijkt dat met name voor de leeftijdsgroep van jongvolwassenen de overstap naar het buitenland een behoorlijke impact heeft (Romeijn 2022). Niet alleen laten zij familie en vrienden achter op een moment in hun leven waar het hebben van een sterk sociaal vangnet van groot belang is (Van Yperen 2009), ook krijgen zij op jonge leeftijd te maken met (psychische) uitdagingen zoals het ervaren van een taalbarrière, een cultuurshock, eenzaamheid of gevoelens van heimwee. Uit hetzelfde onderzoek (Romeijn 2022) blijkt dat het overgrote deel van de spelersbegeleiders nauwelijks spelers voorbereidt of ondersteunt bij de aanpassing in een vreemd land en de eventuele obstakels die daarbij komen kijken. Vanuit contractueel of juridisch oogpunt valt dit type begeleiding (meestal) ook niet onder de verantwoordelijkheid van een zaakwaarnemer. Maar gesteld kan worden dat een belangenbehartiger die het belang van zijn speler centraal stelt hier wél aandacht aan besteedt en open over is, omdat spelers, zeker als zij nog niet zijn doorgebroken, afhankelijk zijn of zich afhankelijk voelen van een makelaar om in beeld te komen bij een (betere) profclub.

Naast genoemde voetbalschool en makelaar hebben ook de jeugdopleidingen van BVO's een aandeel in de zoektocht naar dat zeldzame

11 Opgetekend uit gesprekken met ouders, hoofden jeugdopleiding en (ex-)spelers over dit onderwerp.

toptalent. Een talent uit de eigen opleiding kan immers potentieel veel waarde gaan vertegenwoordigen en wordt soms zelfs gezien als ‘reddingsboei’ voor de balans van een club. Het is dan ook niet ongewoon dat een jeugdopleiding van een BVO werkt met jeugdteams voor spelers onder de 8 jaar. Kinderen in die leeftijdscategorie worden opgeroepen door verenigingen of voetbalscholen om hun kunsten te vertonen in het bijzijn van scouts van BVO’s op een talentendag. Jonge voetballers (en hun omgeving) geven daaraan graag gehoor, in de hoop hun droom om profvoetballer te worden te kunnen verwezenlijken. Verschillende BVO’s laten bovendien kinderen toe (of gaan er zelfs actief naar op zoek) uit allerlei plaatsen en regio’s verspreid over het land, wat met zich mee kan brengen dat een kind (en/of ouders) flinke afstanden moet reizen, minder tijd met vriendjes uit de directe omgeving kan doorbrengen en lang van huis is. Zeker bij hele jonge kinderen kan de vraag worden gesteld of dit wel in het belang van het kind is, hoe graag hij of zij ook voetbalt, en helemaal wanneer dit gepaard gaat met de continue druk om te presteren, terwijl onderzoek laat zien dat juist de focus op plezier in plaats van prestatie ten goede komt aan de ontwikkeling van kinderen (Koning & Van Schagen 2021). De laatste hier beschreven partij in het geheel van betrokkenen waarvan kinderen in meer of mindere mate afhankelijk zijn, is de amateurvereniging. Bij verreweg de meeste amateurverenigingen vindt selectie ver onder de 12 jaar – soms zelfs al onder 8 jaar – plaats. Dit maakt dat jonge kinderen niet alleen bezig zijn met winnen, maar ook met beter presteren dan de rest, om zo geselecteerd te worden. Indirect en soms ook direct wekt dit de suggestie dat geselecteerde jeugdspelers een reëlere kans maken om prof te worden (Koning & Van Schagen 2021). Bovendien kunnen zij gebruik maken van betere faciliteiten en krijgen ze training van de beste trainers binnen de club, een keuze die onbedoeld en ongewenst tot gevolg kan hebben dat een grote groep jeugdspelers de top van hun potentie niet kan bereiken en daarmee ingaat tegen de belangen van een kind. Daar wil de KNVB dan ook graag verandering in aanbrengen met het project Gelijke Kansen. Dit project wil op basis van praktijkervaring en wetenschappelijke kennis een opleidingsmodel creëren dat meer recht doet aan de complexe voetbalontwikkeling van jeugdspelers.¹²

12 Zie www.knvb.nl/assist-trainers/de-voetbalvisie-van-de-knvb/gelijke-kansen-en-gemengd-voetbal/verdieping-gelijke-kansen.

Selectie op basis waarvan?

Bovendien is het de vraag waarom en op basis waarvan selectie eigenlijk plaatsvindt. In onder meer Zweden stelt men zich inmiddels de vraag of selecteren van kinderen niet ingaat tegen het VN Verdrag inzake de rechten van het kind. Want waar kinderen worden geselecteerd, worden tegelijkertijd kinderen afgewezen. Sommige kinderen mogen meedoen, andere niet. Dit raakt aan in- en exclusievraagstukken, zéker wanneer de gronden waarop dit gebeurt discutabel zijn (Redelius 2020).

Talent herkennen vóór de leeftijd van 12 à 13 jaar blijkt namelijk zeer moeilijk, zo niet onmogelijk, wat inmiddels is aangetoond in veel onderzoeken (Platvoet e.a. 2020). Ook onderzoek onder 125 Nederlandse voetbalscouts van professionele voetbalclubs en de KNVB bevestigt hoe moeilijk het is om op zo'n jonge leeftijd in te schatten of iemand de kwaliteiten bezit om het betaald voetbal te halen (Bergkamp e.a. 2022). Een groot deel van de scouts in het onderzoek erkent spelers onder de 12 jaar te selecteren, terwijl zij tegelijkertijd van mening zijn dat de potentie van een voetbaltalent pas vanaf 14 jaar goed is te ramen. Recent onderzoek uit Engeland toont bovendien aan dat 97% van de spelers die actief waren in een professionele jeugdopleiding in Engeland het niet schopt tot een eerste elftal in de Premier League.¹³

Omdat niet duidelijk is waaraan talent op jonge leeftijd afgemeten kan worden, wordt dit veelal toegekend aan kinderen die fysiek en psychisch voorlopen in ontwikkeling op andere kinderen. Dit zijn logischerwijs vaak de oudere kinderen uit een jaarlichting, waardoor kinderen geboren in de eerste maanden van het kalenderjaar zwaar oververtegenwoordigd zijn in selectie-elftallen, het relatieve geboortemaandeffect (Wattie e.a. 2015). Vaak wordt dit verschil niet meer goedgemaakt; van de profspelers in de Nederlandse competitie was in seizoen 2021/2022 62% geboren in de eerste helft van het jaar en slechts 16% in het laatste kwartaal.¹⁴

13 Zie <https://inews.co.uk/sport/football/premier-league-academy-players-figures-appearances-numbers-1387302>.

14 Data opgevraagd bij KNVB d.d. 5 april 2023.

Recente initiatieven en aanbevelingen

Kortom, het systeem waarbinnen het voetbal plaatsvindt, is een industrie waarin ongelooflijk veel geld omgaat. Daarbinnen draait veel om het toch al discutabele selecteren/deselecteren. Automatisch ontstaat dan het risico dat voetbaldromen worden ‘verhandeld’ of geëxploiteerd, of erger, dat kinderen in dusdanige afhankelijkheidsrelaties terechtkomen, dat dit ten koste gaat van ‘het recht van het kind zijn belangen de eerste overweging te laten zijn’.¹⁵ De vraag is wie oog heeft voor deze risico’s en welke drempels op te werpen zijn om de risico’s te verkleinen. Het meest voor de hand liggende antwoord is dat het een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid is, waarin iedere belanghebbende partij of organisatie een rol speelt om vanuit maatschappelijke verantwoordelijkheid én verantwoordelijkheid naar de speler dit proces zorgvuldig te organiseren. Een aantal recente initiatieven lijkt hier antwoord op te geven. Daarnaast worden enkele aanvullende aanbevelingen gedaan.

Zo heeft de gemeente Amsterdam naar aanleiding van het advies van de Sportraad Amsterdam aangekondigd met een Amsterdamse voetbalagenda te komen. Enerzijds is de gemeente voornemens om de voetbalverenigingen te versterken, zodat zij beter in staat zullen zijn om hoogwaardige trainingen te verzorgen aan een zo groot mogelijke groep kinderen. Anderzijds zal van voetbalscholen worden gevraagd om – net als verenigingen en andere samenwerkingspartners – te voldoen aan de basiseisen sociale veiligheid. Dit houdt in dat bij voetbalscholen die een samenwerking met de gemeente Amsterdam hebben of die gebruik willen maken van gemeentelijke sportaccommodaties zoals verenigingsvelden:

- alle trainers en begeleiders die met jeugd tot en met 17 jaar of andere kwetsbare groepen werken, een VOG moeten hebben;
- alle trainers en begeleiders de gedragscode sociale veiligheid moeten ondertekenen;
- een vertrouwenscontactpersoon (VCP) moet worden aangesteld.¹⁶

Omdat een aantal voetbalscholen gebruik maakt van verenigingsvelden zonder een commercieel tarief te betalen, maar dit wel doorbere-

15 Art. 3 lid 1 van het Verdrag inzake de rechten van het kind, algemeen commentaar nr. 14 (2013), over het recht van het kind zijn belangen de eerste overweging te laten zijn.

16 Zie www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/college/wethouder/sofyan-mbarki/persberichten-nieuws-sofyan-mbarki/gemeente-amsterdam-gaat-commerciele/.

kent aan haar leden, wil de gemeente meer handhaving, transparantie en duidelijkere tarieven voor deze aanbieders. Daarnaast zou er meer aandacht moeten zijn voor (of een verbod moeten komen op) voetbalscholen die tegelijkertijd werken als begeleidings- of spelersmakerskantoor.

De aandacht voor en gewijzigde regelgeving ten aanzien van Amsterdamse voetbalschooltjes vormen een drempel om ongezonde afhankelijkheidsrelaties en exploitatie van voetbaldromen van kinderen tegen te gaan. De ervaringen die hiermee worden opgedaan, kunnen dienen als voorbeeld voor de rest van het land.

Naast de voetbalschool is, zoals gezegd, ook de spelersmakelaar een belangrijke partij in het geheel. Onlangs is door de mondiale voetbalbond FIFA, met de FIFA Football Agent Regulations,¹⁷ de nieuwe regelgeving voor belangenbehartigers van professionele voetballers gepresenteerd. Dit zal tevens gevolgen hebben voor de werkwijze van spelersmakelaars actief in Nederland. Belangrijkste wijzigingen zijn dat met deze nieuwe regulering de FIFA vanaf 2023 de licentie-eisen voor de beroepsgroep herintroduceert, dat wil zeggen:

- een verplichte FIFA-licentie om als belangenbehartiger actief te zijn in de voetbalwereld;
- exameneisen om de FIFA-licentie te verkrijgen;
- eisen aan een blijvende professionele ontwikkeling van zaakwaarnemers;
- een ‘cap’ (plafond) voor de betaling van services die intermediairs in het voetbal leveren;
- voor elke transactie (geschreven) overeenstemming over wie welke belangen behartigt; en
- de belangen van een minderjarige mogen alleen vertegenwoordigd worden door een intermediair die de speciale opleidingsmodule ten aanzien van minderjarigen heeft gevolgd.

De FIFA beoogt hiermee meer financiële transparantie en betere bescherming van de rechten van spelers bij internationale voetbaltransfers en kinderen in het bijzonder te bewerkstelligen. De toekomst zal moeten uitwijzen of en hoe de veranderde regelgeving effect gaat sorteren binnen het Nederlandse jeugdvoetbal.

¹⁷ Zie <https://digitalhub.fifa.com/m/1e7b741fa0fae779/original/FIFA-Football-Agent-Regulations.pdf>.

Naast toegenomen aandacht voor en regulering van voetbalscholen en spelersbegeleiders, biedt het verdienmodel rondom transfers en de inkomsten van makelaars mogelijk ook aanknopingspunten om de machts- en afhankelijkheidsrelaties van met name jeugdspelers te verminderen en hun belangen beter te beschermen. Inkomsten van intermediairs zijn op dit moment veelal afhankelijk van het salaris en/of de transfersom van een speler (nu en in de toekomst), waardoor het erg verleidelijk is het financiële belang te laten prevaleren.

De diensten die een spelersbegeleider levert, zouden echter ook op basis van 'uurtje-factuurtje' in rekening kunnen worden gebracht. Aan de hand van dat model wordt voor de geleverde diensten (goed) betaald, maar worden géén afspraken meer gemaakt over toekomstige verdiensten aan volgende transfers, tekengelden, portretrechten of anderszins. Door de inkomsten van (en dus betalingen aan) de makelaar enkel te laten plaatsvinden op basis van gemaakte uren worden de betalingsconstructies minder onduidelijk en diffuus. De makelaar heeft in dit model geen eigen financieel belang meer bij transfereren naar de (voor hem) best betalende club. Behoeften en belangen van een speler kunnen centraal staan, waarmee hij minder 'product' en 'handelswaar' wordt. Bijgevolg zou het daarmee minder aantrekkelijk kunnen worden jeugdspelers al zeer vroeg te contracteren. Aanbevoelen wordt deze mogelijkheid verder te onderzoeken.

Een volgende aanbeveling is in de richting van de BVO's in Nederland die zich vanuit hun maatschappelijke rol en betrokkenheid nog meer bewust kunnen zijn van de uitwerking van hun (selectie)beleid op het totale systeem. Door de selectieleeftijd te verhogen, maar ook door zeer kritisch te zijn op het weghalen van kinderen uit hun woon-, school- en leefomgeving, kunnen zij laten zien oog te hebben voor het welzijn en de belangen van hun spelers. Wanneer een kind bij een BVO binnenkomt, zou met ouders en kind gekeken en besproken moeten worden wat belangrijk is voor dit kind, dit gezin, de opleiding, vrienden én het voetbal. Daarbij kan worden geleerd van partijen die veel te maken hebben met het nemen van beslissingen over kinderen. Zo heeft de Kinderombudsman een toolkit ontwikkeld om tot het beste besluit voor een kind te komen door het belang van het kind voorop te stellen.¹⁸ En gelukkig zijn er al veranderingen zichtbaar. Zo stelt FC Den Bosch, naar het voorbeeld van de Zweedse voetbalclub

18 Zie www.kinderombudsman.nl/publicaties/brochure-het-beste-besluit.

AIK, de jongste teams in de jeugdopleiding – tot 12 jaar – open voor inschrijving voor iedereen, ongeacht niveau, voor zowel meiden als jongens. Zij werken niet meer met selecties. Plezier moet op deze leeftijd centraal staan volgens deze clubs, specialisatie komt later.

Ook amateurverenigingen kunnen in navolging van de goede voorbeelden en/of de BVO overwegen niet meer met selectieteams te spelen, zeker tot de leeftijd van 13 jaar. Een veelgehoord argument is dat kinderen die talent hebben – waarbij deze definitie dus eigenlijk niet mogelijk is – uit zichzelf graag extra willen trainen met kinderen die net zo fanatiek zijn. Een vereniging zou deze extra training echter ook open kunnen stellen voor iedereen die dat wil. Dan wordt niemand uitgesloten en kan een grotere groep kinderen gebruik maken van de geboden faciliteiten, die anders slechts bij een klein deel terecht zouden komen. Daarmee kan het geboortemaandeffect slinken en blijft uiteindelijk, op latere leeftijd, een eerlijkere afspiegeling over in selectieteams. Daarnaast hoeft het kind dan niet het stempel ‘talent’ te krijgen en kunnen alle bijkomende mechanismen van selecteren, het willen opvallen en de dynamiek tussen ouders, trainers, staf en scouts achterwege blijven. Dientengevolge zal er nauwelijks sprake kunnen zijn van ongewenste machts- en afhankelijkheidsrelaties.

Tot slot: oog voor systeem van winstgedrevenheid

In dit artikel is geschetst hoe commerciële voetbalscholen, spelersmakelaars, BVO's en amateurverenigingen alle een aandeel hebben in de ratrace naar jong talent, hoe dit met elkaar samenhangt en hoe het elkaar in stand houdt. Het laat zien hoe kinderen met een voetbal-droom zich afhankelijk kunnen voelen van derden die niet altijd het belang van het kind voorop hebben staan, waardoor risico op misbruik of exploitatie van voetbaldromen ontstaat.

Inherent aan sport is de drive te willen winnen. Zeker bij topsport is de winstgedrevenheid groot, en dat wil wel eens blind maken. Als ook ten aanzien van kinderen de winstgedrevenheid in prestaties versterkt wordt door winstgedrevenheid in geld, kan het systeem veel perverse prikkels krijgen. Indien bovendien de grond op basis waarvan geselecteerd wordt onjuist blijkt – omdat talent herkennen voor 12 jaar nagenoeg onmogelijk blijkt – en de gevolgen van deze selectie/deselectie

ingrijpend nadelig kunnen zijn voor de ontwikkeling, de belangen en het welzijn van het kind, is het de vraag of we dit moeten willen.

Om de titel nog even terug te laten komen: met te veel focus op de buit en te weinig op het spel zetten we het kind buitenspel. Het is noodzakelijk hier meer aandacht voor te hebben, zodat voetbal aan het eind van de dag niet op gespannen voet staat met het welzijn van het kind. De geschetste initiatieven en aanbevelingen zijn een aanzet daartoe. Gelukkig is een aantal initiatieven in gang gezet om de vercommercialisering en de focus op prestaties in het jeugdvoetbal enigszins in te dammen. Zo heeft de gemeente Amsterdam nieuwe regelgeving ingevoerd voor commerciële voetbalscholen in de stad en heeft de FIFA licentie-eisen voor belangenbehartigers in het betaald voetbal geïntroduceerd. Wij zijn echter van mening dat het te makkelijk is om alleen te kijken naar de verantwoordelijkheid van deze partijen. Zowel professionele als amateurclubs kunnen zich meer bewust zijn van de uitwerking van hun (selectie)beleid op het totale systeem en het jeugdvoetbal op alle niveaus.

Hét antwoord is er (nog) niet en zal ook niet in slechts regels of procedures te vatten zijn. Erkennen dat het systeem zoals het ontstaan is risico's met zich meebrengt, zou daarbij al helpend zijn. Zodat we het er met elkaar over kunnen hebben, en niet alleen over uitspattingen in negatieve zin, die inherent zijn aan dit systeem, maar ook over de mooie kanten. Want al het bovenstaande lezend, zou de indruk gewekt kunnen worden dat voetbal, en met name profvoetbal, een ongewenst of gevaarlijk carrièrepad is. Dat is echter niet wat wij betogen. De nadruk ligt in dit artikel op de negatieve kanten en risico's voor kinderen die een dergelijke carrière ambiëren. Dit neemt echter geenszins weg dat wij beiden overtuigd zijn van de kracht en het potentieel van sport, en voetbal in het bijzonder.

Literatuur

Bergkamp e.a. 2022

T. Bergkamp, W. Frencken, A. Niessen, R. Meijer e.a., 'How soccer scouts identify talented players', *European Journal of Sport Science* (22) 2022, afl. 7, p. 994-1004.

Hawkins 2016

E. Hawkins, *The lost boys. Inside football's slave trade*, Londen: Bloomsbury Publishing 2016.

Jolles 2021

J. Jolles, *De jonge voetballer en zijn ontplooiing* (adviesrapport aan de KNVB), 2021.

Koning & Van Schagen 2021

T. Koning & M. van Schagen, *De talent formule*, Nieuwegein: Arko Sports Media 2021.

Nelen 2020

H. Nelen, 'Woekeren met ander-mans talent. Over de handel en wandel en het zelfbeeld van spelersagenten', *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit* 2020, afl. 2, p. 85-98.

Nelen 2022

H. Nelen. *Ostrageous. How professional football erodes by greed and crime and we all look the other way*, Den Haag: Eleven International Publishing 2022.

Platvoet e.a. 2020

S. Platvoet, K. Opstoel, J. Pion, M. Elferink-Gemser e.a., 'Performance characteristics of selected/deselected under 11 players from a professional youth football academy', *International Journal of Sports Science & Coaching* (15) 2020, afl. 5-6, p. 762-771.

Redelius 2020

K. Redelius, 'This is why it is problematic to select children', *Idrottsforum.org* 26 oktober 2020.

Romeijn 2022

N. Romeijn, *Moving across borders. Towards a better support system for football expatriates*, Neuchâtel: FIFA Research Scholarship 2022.

Van der Roest & Brommers 2022

J. van der Roest & D. Brommers, *Voetbalscholen in (Groot-)Amsterdam*, Utrecht University 2022.

Van Yperen 2009

N. van Yperen, 'Why some make it and others do not. Identifying psychological factors that predict career success in professional adult soccer', *The Sport Psychologist* (23) 2009, afl. 3, p. 317-329.

Wattie e.a. 2015

N. Wattie, J. Schorer & J. Baker,
‘The relative age effect in sport. A
developmental systems model’,
Sports Medicine (45) 2015,
p. 83-94.

Kickboksen 2.0

Over de positieve doorstart van een vechtsport

*Frank van Gemert**

Op 4 december 2015 vond in de Amsterdamse RAI een groot kickboks-gala plaats, Glory 26. Er was veel media-aandacht en 'Kickboxing is coming home' was een van de oneliners waarmee het evenement werd aangeprezen. Na een periode van ruim vier jaar, waarin men grote gala's in Nederlandse steden niet toestond, pakte men luidruchtig de draad weer op. Daags ervoor, op 3 december, organiseerde het Amsterdamse debatcentrum De Balie onder de titel 'Osu; een ode aan de vechtsport' een bijeenkomst, die aan de hand van vraaggelassen en voordrachten het rijke verleden van de Nederlandse vechtsporten, in het bijzonder kickboksen, onderstreepte.¹ Een scala aan beoefenaars en bewonderaars bracht onder woorden wat ze mooi vinden aan deze vechtsport. Beide evenementen verwijzen naar een positieve doorstart. Kickboksen was dan weliswaar onderdeel van een bloeiende entertainmentindustrie, maar tegelijkertijd ging deze vechtsport gebukt onder een slecht imago vanwege incidenten en hardnekkige links met het criminele milieu. Verandering was geboden.

Dit artikel gaat over ontwikkelingen die zich de afgelopen decennia in en om de wereld van het kickboksen afspeelden. Waar ging het verkeer en wat is er nadien veranderd? Na een korte uitleg over de methode, komen drie niveaus aan de orde: de nationale en internationale samenleving (macro), de gym en het criminele milieu (meso) en de vechter en de consument (micro). Kickboksen wordt, behalve als vechtsport, ook gezien als een product dat wordt aangeboden en geconsumeerd.

* Dr. F.H.M. van Gemert is universitair docent bij de Afdeling Criminologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

1 Zie www.youtube.com/watch?v=NyGPe-FNdHI.

Een korte terugblik

Nederlandse kickboksers hebben in de loop der jaren veel successen geboekt. Ramon Dekkers, Rob Kaman en Lucia Rijker waren bekend ver buiten Nederland en Peter Aerts, Ernesto Hoost, Remy Bonjasky en Semmy Schilt domineerden jarenlang de Japanse K-1-toernooien (Brunekreef 2007; Dee & Ten Haaf 2010). Tegelijkertijd bestond in Nederland een link tussen kickboksen en criminaliteit en had de sport dat slechte imago. Bij conflicten in de onderwereld lieten meer dan twintig vechters het leven, onder wie André Brilleman, Miloud El Guebli, Nordin Ben Salah, Tarik El Idrissi en Hans Nijman (Van Gemert 2015, p. 57-62; Loef & Lagendijk 2015, p. 10-13). De politie betitelde de wedstrijd gala's als 'netwerkbijeenkomsten van de onderwereld'. Die gala's konden ontaarden in vechtpartijen en in 2011 in Hoorn en 2012 in Zijtaart werd daarbij geschoten en viel een dode. De gala's kenden soms een schimmige administratie (RIEC 2012; Werkgroep Handhaving 2014) en er waren hardnekkige aanwijzingen voor links met georganiseerde misdaad (Van Dongen 2010; Lensink & Husken 2010; Vugts 2010; Werkgroep Handhaving 2014; Van Gemert 2019a). Verschillende gemeenten zagen daarin genoeg reden om voorlopig geen vergunningen meer te verstrekken. Badr Hari is een formidabele kickbokser, maar hij trok lange tijd vooral de aandacht vanwege het overschrijden van geweldgrenzen binnen en buiten de ring en door openlijke flirts met personen uit de onderwereld, zoals Gwenette Martha. In een manifest uitten vooraanstaande vechters en trainers hun bezorgdheid en ze bepleitten een reorganisatie van binnenuit.² Er volgde onderzoek (Werkgroep Handhaving 2014), een conferentie vond plaats en een discussie over regulering kwam op gang. De wereld van full-contact vechtsporten was echter gefragmenteerd (Werkgroep Handhaving 2014; Asscher 2015; Dortants & Van Bottenburg 2013; Loef & Lagendijk 2015), het lukte dan ook niet het Nederlandse kickboksen zichzelf te laten reguleren en de discussie dreigde te verzanden (Dortants e.a. 2016).³ Na Kamervragen volgde een opdracht van de minister van Sport aan NOC*NSF om een plan van aanpak op te stellen. Een stuurgroep onder voorzitterschap van burgemeester Van der

2 'De kickboksport is een bedreiging voor de samenleving geworden', *de Volkskrant* 26 november 2012, www.volkskrant.nl/sport/manifest-de-kickboksport-is-een-bedreiging-voor-de-samenleving-geworden~a3353544/.

3 'Kickboksen verloedert door geruzie', *de Volkskrant* 17 februari 2015, www.volkskrant.nl/sport/pamflet-kickboksen-verloedert-door-geruzie~a3853581/.

Laan voerde dit uit (Van Koolwijk e.a. 2014). Een van de uitloeiselen van deze inspanningen was de instelling van de Nederlandse Vechtsportautoriteit. Deze nieuwe toezichthouder, die officieel bestaat sinds september 2017, positioneert zich tussen bonden, (vooral lokale) overheid en sporters.⁴ Het Nederlandse kickboksen was controversieel, maar velen zagen potentie en wilden de negatieve episodes afsluiten. Wie nu, begin 2023, de balans opmaakt, ziet grote veranderingen. De berichten over betrokkenheid van kickboksers bij zware criminaliteit zijn vrijwel uit de kranten verdwenen.⁵ De organisatie van de Nederlandse bonden werd gestroomlijnd en gala's kennen nauwelijks incidenten.⁶ Nog steeds is er veel Nederlands succes in de ring en Rico Verhoeven is daarvan het meest duidelijke voorbeeld. Deze zwaargewicht is niet alleen een succesvol sporter, hij is ook een innemende persoon, die met regelmaat verschijnt in de media. Kickboksen is momenteel een populaire mainstream sport met veel beoefenaars. Het slechte imago lijkt te zijn losgeweekt.

De afgelopen jaren is met bestuurlijke middelen ingegrepen. Maatregelen waren gericht op de links met criminaliteit en op het verkleinen van veiligheids- en gezondheidsrisico's. Dit kreeg gestalte in organisatorische kwesties rond regulering. Vergunningen voor gala's met kickboks wedstrijden werden in veel Nederlandse steden niet meer verstrekt en dat heeft vier jaar geduurd. Dit heeft geldstromen doen opdrogen en voor (semi)professionele sporters en hun management betekende het een pas op de plaats of zij verlegden hun activiteiten naar het buitenland. De oude gang van zaken is doorbroken en er kwamen nieuwe regels. Van organisaties en bonden die nadien wilden doorstarten, verlangde men dat ze die nieuwe regels volgden en inzage gaven in de boeken. Toen in december 2015 na lange tijd weer het genoemde gala van Glory plaatsvond, had ook die grote organisatie de opgedragen aanpassingen doorgevoerd. Er waren controles aan de deur, er werd geen alcohol geschonken en vanwege betrokkenheid bij een cocaïnetransport verdween de naam van Hesdy Gerges van het affiche (Van Gemert 2020). De coronapandemie viel samen met het

4 Zie www.vechtsportautoriteit.nl.

5 De afgelopen jaren is de Belgische zwaargewicht Jamal Ben Saddik in het nieuws geweest omdat hij betrokken zou zijn bij een handel in 'cryptotelefoons', die vaak door criminelen zouden worden gebruikt.

6 Glory 80 in het Belgische Hasselt op 19 maart 2022 was een uitzondering, toen zich tijdens het gevecht tussen Badr Hari en Arkadiusz Wrzosek buiten de ring ernstige ongeregeldeheden voordeden.

eind van deze ontwikkeling en zorgde ervoor dat zowel de trainingen in de gyms als de gala's met de wedstrijden voor een lange tijd onmogelijk waren.

Bestuurlijke maatregelen zijn niet per definitie voldoende voor ingrijpende veranderingen, zelfs niet wanneer ze vergezeld gaan van een pandemie. Om te kunnen overzien en duiden welke ontwikkelingen hebben plaatsgevonden en hoe het negatieve imago van het Nederlandse kickboksen evolueerde in de richting van een beduidend positiever beeld, is een breder perspectief nodig.

Methode

De data waarop dit artikel is gebaseerd zijn verzameld in een kwalitatief onderzoek dat hoofdzakelijk in Amsterdam is uitgevoerd. Het omvat participerende observatie, interviews en de bestudering van literatuur en van berichten in klassieke media en op internet.

Vanaf april 2014 tot heden heeft de onderzoeker wekelijks een of twee kickbokstrainingen gevolgd, deze reeks werd onderbroken door de coronapandemie. Deze trainingen vonden plaats in tien verschillende gyms door meer dan twintig verschillende trainers. Daarnaast zijn trainingen van wedstrijdvechters bijgewoond onder leiding van diverse gerenommeerde trainers. De onderzoeker was aanwezig bij vijf kickboks gala's: twee keer een groot gala van Glory (galanummer 26 en 31) in Amsterdam, twee gala's in Almere en een gala in Driemond. Van al deze gebeurtenissen zijn uitgebreide fieldnotes gemaakt.

In de loop van het onderzoek werden ruim veertig interviews afgenomen met trainers, (gewezen) wedstrijdvechters en enkele recreatieve kickboksers. De interviews zijn opgenomen en steeds een dag later uitgewerkt tot uitgebreide verslagen, een beperkt aantal is volledig getranscribeerd. Tenzij anders aangegeven, stammen de quotes in de volgende paragrafen uit deze interviews.

Specifiek over kickboksen is weinig wetenschappelijke literatuur beschikbaar. Op internet is daarentegen een grote verzameling berichten en video's te vinden, vaak zijn die gekoppeld aan sites van een bond of gym. Vooral op YouTube staan veel video's van wedstrijden of

korte documentaires over vechters en gyms (o.a. Harinck 1994; AVAF 2013).⁷

De dataverzameling beslaat een periode van meer dan vijf jaar en er was ruime gelegenheid om specifieke gebeurtenissen of uitspraken aan diverse personen voor te leggen of te vergelijken met wat in andere bronnen wordt gemeld. Deze mogelijkheden van herhaling en triangulatie verhogen de validiteit van het onderzoek (Decorte & Zaitch 2016).

Belangstelling voor het kickboksen werd bij de onderzoeker gewekt toen hij werkte aan de biografie van Said Bensellam, in wiens leven deze vechtsport een belangrijke rol speelde (Van Gemert 2015). Een tweede biografie over kickbokser Hesdy Gerges (Van Gemert 2020) is een spin-off van het onderzoek waar het in dit artikel om gaat.

Macro

Oosterse vechtstijlen

De traditionele oosterse vechtstijlen, zoals karate, judo, kungfu, muay thai en taekwondo, werden na de Tweede Wereldoorlog bekend buiten nationale grenzen en van de soms spectaculaire technieken ging een grote aantrekkingskracht uit. In het bijzonder de films met Bruce Lee hadden dat effect (Bowman 2013). Beoefenaars vroegen zich af welke vechtstijl het meest effectief is en in films en documentaires, zoals *Enter the dragon* uit 1973, *Kings of the square ring* uit 1977 en *Bloodsport* uit 1988, vormden confrontaties tussen verschillende vechtstijlen het hoofdbestanddeel. Er ontstonden nieuwe vormen en zo is kickboksen een combinatie van muay thai en karate, die in 1966 voor het eerst werd beoefend in Japan (Brunekreef 2007, p. 224). Japan is het thuisland van diverse traditionele vechtstijlen, maar het was ook het land waar nieuwe commerciële mogelijkheden aan het licht kwamen. De Japanse K-1-kickboksvedstrijden werden in 1993 voor het eerst georganiseerd. Acht zwaargewichten moesten het in één avond in een afvalstelsel tegen elkaar opnemen, tot er één winnaar overbleef. Tien jaar lang vulde dit spektakel stadions in Japan en via

7 Zie ook *AVRO's Sportpanorama*, AVRO 3 december 1977, www.youtube.com/watch?v=Y1HQmoquvZ8 en *Chakuriki* (documentaire VARA Sport '80), VARA 2 januari 1981, www.youtube.com/watch?v=v1Ra8XWIAm4.

televisie bediende men een mondiale markt. Deze toernooien leverden de genoemde reeks Nederlandse successen op.

De opzet was uiterst commercieel en naast topsport bood K-1 vooral ook entertainment. Dat was te zien aan de matchmaking, die behalve grote namen van gerenommeerde zwaargewichten, ook rare outsiders kende zoals de kolossale American football-speler Bob Sapp. Met hoge kijkcijfers en uitgekiende merchandising groeide K-1 uit tot een enorm commercieel succes (Brunekreef 2007; Olde Kalter 2011, p. 77-79; Dee & Ten Haaf 2010, p. 199-217). In 2005 verdween K-1 omdat organisator Ischii vanwege belastingontduiking de gevangenis in moest, maar ook omdat er steeds maar geen Japanse deelnemers konden aansluiten. In 1999 haakte Simon Rutz als promotor in op het Japanse succes en begon met het organiseren van grote kickboksgala's in Nederland. De eerste gala's met de naam 'It's Showtime' vonden plaats in Haarlem en vervolgens werden er in 2003, 2004 en 2005 drie georganiseerd in de Amsterdam ArenA. In 2012 wisselde de onderneming van eigenaar om verder te gaan onder de naam Glory. Momenteel is dit een van de belangrijkste organisaties voor internationale kickboks wedstrijden. Naast gala's van deze grote commerciële onderneming, vinden in Nederland regelmatig wedstrijd gala's plaats van kleine bonden. Voor de pandemie waren dat er jaarlijks meer dan tweehonderd (Vechtsportautoriteit 2019).

Afkeuring

Twee pioniers van het Nederlandse kickboksen, Thom Harinck en Jan Plas, gingen afzonderlijk midden jaren zeventig respectievelijk naar Thailand en Japan om nieuwe technieken te leren. Zij hadden beiden een achtergrond in karate, maar maakten naar eigen inzicht gebruik van wat ze er opstaken toen ze in Nederland vechters gingen trainen en wedstrijden organiseerden. Hun gyms Chakuriki en Mejiro markeerden het begin van het Nederlandse kickboksen (Brunekreef 2007; Olde Kalter 2011; Harinck & Punch 2016; Van Gemert 2019a).

In Nederland sloeg kickboksen aan, zij het aanvankelijk bij een select publiek. Vanaf het begin riep de nieuwe vechtsport ook veel weerstand op, omdat het harde full-contact gevecht als veel te gewelddadig werd gezien. De gala's waren heel anders dan de ordelijke wedstrijden die inmiddels bekend waren van karate of judo. 'Dit was echt vechten.' De bestaande vechtsportbonden, karate voorop, keurden kickboksen af

en karateka's kregen te horen dat ze de overstap niet moesten maken. De technieken zouden zich niet laten combineren, maar nog belangrijker was dat men afstand wilde houden tot het publiek en de straatvechters die zich bij het kickboksen profileerden. 'Kickboksen was absoluut niet salonfähig. Het was gajes en je moest erbij vandaan blijven.' 'Mijn vader was judo trainer. Hij had niets met kickboksen, keurde het sterk af. "Iemand trappen, hoe kun je dat nou doen?"' Onder verschillende benamingen, zoals 'valetudo', 'free fight' of 'kooigevecht', werden in diverse landen gevechten georganiseerd die vanwege het brute karakter attractief bleken, maar ook veel verzet opriepen. Ook aan Nederland ging dit niet voorbij en pionier Charles Dumerniet organiseerde deze gevechten al in de jaren zeventig (Van Bottenburg & Heilbron 1996, p. 39). Midden jaren negentig laaide een discussie op waarbij staatssecretaris Erica Terpstra zich opwierp als pleitbezorger en ervoor zorgde dat gemeenten vergunningen voor dergelijke gevechten konden weigeren (Donk 1996). Waar van kickboksen nog wel gala's werden toegelaten, stak men van hogerhand bij kooigevechten een spaak in het wiel.

Kooigevechten worden sindsdien niet meer georganiseerd in Nederland, maar het is duidelijk dat Mixed Martial Arts (MMA), de vechtsport die nu wereldwijd een enorme populariteit geniet, veel lijkt op deze gevechten, maar is ontdaan van de rauwe onaangepaste buitenkant. Er zijn diverse internationale organisaties met grote competities, zoals UFC en Bellator, waar momenteel veel geld in omgaat.

Media-aandacht

Als in dag- en weekbladen berichten over kickboksen verschenen, hadden die tot enkele jaren geleden in meerderheid betrekking op de link met criminaliteit. De aanleiding was vrijwel steeds een negatief feit, sportieve successen bleven als regel onvermeld (Van Bon 2014). Pas na 2015 is daar verandering in gekomen.

Op de Nederlandse publieke televisie werd lange tijd heel weinig aandacht besteed aan kickboksen. Er waren incidentele items in nieuwsprogramma's,⁸ enkele documentaires over Chakuriki van

⁸ Bijvoorbeeld AVRO's *Sportpanorama*, AVRO 3 december 1977, www.youtube.com/watch?v=YHQmoquvZ8.

Thom Harinck⁹ of over de misstappen van Badr Hari.¹⁰ Op commerciële zender Eurosport werden K-1-wedstrijden uitgezonden, maar dat bereikte geen groot publiek. In 2000 en 2001 volgde het programma *Mylene knokt door* op RTL5 de Nederlandse vechters bij de K-1-toernooien in Japan. Dat waren eerder sfeerreportages met een centrale rol voor de presentatrice dan pure wedstrijdverslagen. De Nederlandse K-1-kampioenen konden in Japan niet over straat, maar in Nederland hadden weinigen van hen gehoord (Olde Kalter 2011).

Later kwamen belangrijke kickboks wedstrijden op televisie en ook de aanloop naar die gevechten kwam soms ter sprake. In 2015 en 2016 zond men op RTL5 een realityprogramma uit rond vechter Niek Holzken en in 2015 en 2017 was er de dramaserie *Vechtershart* (BNN). Rico Verhoeven werd in januari 2018 door studenten bevraagd in het programma *College Tour* en Remy Bonjasky schuift met enige regelmaat aan bij talkshows of sportprogramma's. Wedstrijden van Glory vinden tegenwoordig in grote accommodaties plaats en uitzendingen op televisie hebben plaatsgemaakt voor internet, waar ze tegen betaling te volgen zijn. Dat levert nu kennelijk meer op. Bij de grote MMA-organisaties is het verdienmodel al eerder in die richting omgebogen. Daar gebruikt men kleinere zalen en rekent op een veel grotere afname via 'pay per view'.

Meso

Kickboksen is momenteel toegankelijker en beter zichtbaar dan voorheen, de sport is mainstream geworden. Maar waar ging het dan verkeerd in het verleden en wat heeft men geprobeerd daaraan te doen?

Versnipperd

Bij kickboksen was het in de beginjaren gebruikelijk dat trainen en organiseren van gala's in handen waren van één persoon, de sport-schoolhouder. Hij had een direct financieel belang en was concurrent van andere sportschoolhouders (Dortants & Van Bottenburg 2013;

9 *Chakuriki* (documentaire VARA Sport '80), VARA 2 januari 1981, www.youtube.com/watch?v=v1Ra8XWIAm4; *Vechtershart*, IKON 16 december 2006.

10 *De storm van Badr Hari* (serie Profiel), KRO 27 juni 2011, www.documentaire.net/nl/review/de-storm-van-badr-hari/.

Loef & Lagendijk 2015). Deze eigenzinnige ‘vrije jongens’ die in Nederland met kickboksen begonnen, konden het niet makkelijk eens worden (Van Gemert 2019a). ‘Ik heb een school en mijn buurman ook. We vechten tegen elkaar en ik win. Dan wil de buurman niet meer tegen mij vechten, want als hij weer verliest lopen de vechters over naar mij. Hij gaat dus partijen zoeken aan de andere kant van het land. Hij wil ook winnen, want hij moet ook verdienen.’ Dat heeft in de loop der jaren geleid tot een wildgroei van bonden, die allemaal hun regels hadden en met eigen organisaties een interne markt bedienden. Sinds de jaren tachtig groeide dat aantal in Nederland naar veertien in 2017. Deze versnippering stond regulering in de weg, maar het aantal bonden is sindsdien afgenomen en onderhandse constructies die het daglicht niet verdragen verdwenen. Momenteel telt de Vechtsportautoriteit negen ‘convenantpartners’ die, onder andere aan de hand van een systeem met licenties, dezelfde regels hanteren.¹¹

Onderwereld

De goegemeente keurde kickboksen af, maar ‘knokkers van de straat’ wisten het full-contact element wel te waarderen. Vechters kwamen in aanraking met anderen die het niet zo nauw namen met de letter van de wet. In de gym werd zowel de fysieke als de morele afstand tot deze personen tijdens harde trainingsarbeid verkleind en kwamen juist overeenkomsten naar boven. Er ontstond een ambigue situatie waarin criminelen geen gevaarlijke vreemden waren, maar geschikte trainingsmaten of bewonderaars met wie een vertrouwensband kon groeien (Van Gemert 2019a).

In de vroege episode van het Nederlandse kickboksen bewogen trainers zich ook in het milieu van penoze op de Amsterdamse Wallen. Hier bestond belangstelling voor het harde full-contact vechten. Omdat reguliere sponsors geen interesse hadden voor de nieuwe vechtsport, kwamen er mogelijkheden voor bedrijven als The Bulldog, Casa Rosso en Yab Yum, die de vroege gala’s gingen ondersteunen. Dit illustreerde het maatschappelijk isolement van kickboksen in die periode en het toonde tegelijkertijd de geringe afstand tot de onderwereld. In het uitgaansleven troffen de vechters vriendelijke passanten die hun waardering lieten blijken en aanlokkelijke voorstellen deden.

¹¹ Zie www.vechtsportautoriteit.nl.

In december 2012 vond in de Amsterdamse Staatsliedenbuurt een ongekend heftige schietpartij met zware wapens plaats, met twee doden als gevolg. Deze gebeurtenis getuigt van een nieuwe werkelijkheid. In de onderwereld worden conflicten voortaan met bruut vuurwapengeweld openlijk uitgevochten en veel spelers blijken een Marokkaanse achtergrond te hebben. Het zijn niet langer ervaren vechters die gerekruteerd worden door Amsterdamse penoze uit het Wallengebied, maar jongeren op zoek naar snel geld, die liquidaties uitvoeren voor internationaal opererende criminele organisaties (Van Gestel & Verhoeven 2017).

Micro

Waar ging het verkeerd met de vechtsporter en welke veranderingen zijn aan te wijzen op het individuele niveau?

De vechter

Voor de wedstrijdvechter was het moeilijk om werk te vinden dat te combineren was met de vele uren trainingsarbeid. Het werken als portier in het nachtleven vormde daarop een uitzondering en in de gyms waren zeer geschikte kandidaten te vinden. Vechters met grote namen, zoals André Mannaart, Jan Oosterbaan, Joop Gottmers, Peter Aerts en Rick van de Vathorst, hebben aan de deur gestaan. Dat geldt ook voor trainers Thom Harinck en Jan Plas, die deze optie ook faciliteerden voor hun pupillen.

Dit werk was stressvol, omdat er onherroepelijk geweld bij kwam kijken. Vanwege druggebruik in het nachtleven bekleedden portiers een strategische positie. De onderlinge concurrentie kon hoog oplopen, want 'aan de deur' was veel geld te verdienen. In Amsterdam woedde enige tijd een 'portiersoorlog', waarin de sterksten probeerden anderen deuren 'te nemen'. In de jaren negentig werden van overheidswege strengere richtlijnen opgelegd. Portiers worden sindsdien gescreend, ze moeten over een diploma beschikken en mogen geen strafblad hebben (Ten Voorde & Van Gemert 2008; Van Gemert 2015, p. 71-100).

Via de gyms en in de uitgaanswereld kwamen vechters tot begin deze eeuw in aanraking met het criminele milieu. Een deel van hen ging

erin mee, want de inkomsten en waardering in de uitgaanswereld waren aantrekkelijk. Inmiddels is de route niet meer zo makkelijk te bewandelen en men onderkent de verlokkingen waar vechters aan blootstaan. ‘Types met dure klokkies’ die naar de training van een kampioen komen kijken, probeert men buiten de sportschool te houden.

In de gyms waar veel jongeren met een Marokkaanse achtergrond trainen, is men zich zeer bewust van de geschiedenis van deze vechtsport. Pupillen wordt duidelijk gemaakt dat zij hun vechtvaardigheden uitsluitend in de ring mogen gebruiken. Nog belangrijker is de boodschap dat sociale mobiliteit in de eerste plaats wordt bereikt door onderwijs en dat kickboksen, net als elke sport, een bijzaak is (Van Gemert 2019b; Perdijk e.a. 2022). De ambiguïteit die in de vroege gyms de afstand naar de onderwereld verkleinde, maakt plaats voor ondubbelzinnige afwijzing. Van hogerhand opgelegde richtlijnen jaagden verandering aan, maar de harde lessen die vechtsporters leerden en die ze in de gyms met elkaar deelden, hadden minstens zoveel gewicht.

De consument

De eerste kickboksers vormden in een gym een hecht collectief met sektarische trekjes (Van Gemert 2019a). De trainer uit die tijd, die doorgaans ook eigenaar was van de gym en als manager van de wedstrijdvechters opereerde, was onbetwist de hoogste in de hiërarchie. De wedstrijdvechters die in de belangrijke competities uitkwamen, werden betaald voor deelname en de trainer/manager kreeg daarvan een percentage. Wist hij veel goede vechters lang aan zich te binden, dan was dat een belangrijke bron van inkomsten.

In de gyms van nu is de hiërarchie veel minder strikt en de relatie tussen trainer en vechter is veranderd. De sporter die het niet naar zijn zin heeft, gaat gewoon naar een andere plek om te trainen. Dit betreft zowel recreatieve als wedstrijdvechters. ‘Bij vechters van nu heeft het te maken met hoe ze hun eigen skills zien. Mijn trainer was goed, maar dat heb ik nu wel geleerd. Ik ben nu beter dan hij.’ Trainers verliezen het monopolie en hun verdienmodel verschuift. De meesten zijn tegenwoordig in de eerste plaats uitbaters van een sportschool. Een internationale organisatie als Glory doet rechtstreeks zaken met vech-

ters en legt hen contractueel vast. Op dat hoge niveau wordt de trainer ingehuurd door de vechter.

Deze gang van zaken sluit aan bij een breder verschijnsel van veranderend lidmaatschap in de sport (Smits e.a. 2018; Van der Roest 2015). De structuur van verenigingen die individuen voor een lange periode konden binden, wordt in toenemende mate vervangen door een lidmaatschap dat op elk gewenst moment kan worden opgezegd. Ook wedstrijdvechters bewegen zich tegenwoordig meer dan voorheen tussen verschillende gyms en verbinden zich meestal niet meer aan een enkele trainer. De sporter is een 'shoppende' consument geworden en de gym is een duiventil waar sporters naar believen in en uit vliegen.

Hoewel sportscholen al langere tijd werken met abonnementen, is er toch sprake van een verandering. Kickbokstrainingen worden momenteel in allerlei vormen aangeboden. Ook in 'gewone' gyms geeft men lessen of 'zaktrainingen' en personal trainers bieden maatwerk, bijvoorbeeld in het park. Gyms van nu hebben een breder aanbod en een ruimer instrumentarium. Behalve kickboksen worden ook trainingen voor andere vechtsporten aangeboden. Apparaten voor krachttraining en loopbanden verschenen al eerder en een recente uitbreiding is een kooi, die samenhangt met de groeiende populariteit van MMA.

Slot

In dit artikel draaide het om ontwikkelingen in en om de wereld van het kickboksen. Na een schets van wat er de afgelopen decennia verkeerdt is gegaan, is op drie niveaus beschreven wat ertoe heeft geleid dat het negatieve imago kon verdwijnen.

Kickboksen was in Japan zeer populair en daar werd een grote commerciële markt bediend, maar in Nederland bestond aanvankelijk reserve voor full-contact vechtsporten en in het geval van kickboksen werd dat versterkt door een reeks incidenten en doordat verknoping met serieuze criminaliteit zichtbaar werd. Kickboksen kwam in een niche terecht en het gevolg was dat sportschoolhouders naar eigen goeddunken konden handelen en hun inkomsten veiligstelden, want strikte kaders van een overkoepelende organisatie ontbraken. De naar binnen gekeerde markt die zij bedienden stond verandering in de weg.

Om de situatie te doorbreken stopten gemeenten met het verlenen van vergunningen voor gala's. Later werden ook andere bestuurlijke maatregelen doorgevoerd die door bemoeienis van de inmiddels opgerichte Vechtsportautoriteit tot een nieuwe gestroomlijnde organisatie moesten leiden.

Kickboksen geniet tegenwoordig ruime aandacht en kent een brede beoefening. Marktwerking en toegenomen individualisme speelden mee in de ontwikkeling naar de huidige situatie. De vechtsport die zich aanvankelijk in een isolement bevond, kreeg meer media-aandacht, met als gevolg dat bij een breder publiek fascinatie groeide en de afkeuring verdampte. De sporter van nu is consument, zijn band met de gym is losser. Sektarische elementen rond oosterse codes verdwenen en een mainstream vechtsport, die is gemodelleerd naar actuele behoeften, is het resultaat.

Links met criminaliteit zijn goeddeels verdwenen. Professionalisering van portiers dwarsboomde de al te gemakkelijke toestroom van vechters naar de lucratieve economie van het nachtleven. Het penoze-milieu dat de vechters verlokte, maakte plaats voor het vuurwapenge-weld van nieuwe organisaties die jonge aanwas anders rekruteren. In de gyms zijn lessen geleerd en de grens met de onderwereld wordt tegenwoordig nadrukkelijk bewaakt.

Literatuur

Asscher 2015

G. Asscher, *Vechtersbazen. Een cultureel-criminologische analyse van criminaliteit en full-contact vechtsporten*, Utrecht: Rijksuni-versiteit Utrecht 2015.

AVAF 2013

AVAF, *Thom Harinck. Decades of pride* (documentaire), 2013, www.youtube.com/watch?v=URg7VY95XPk.

Van Bon 2014

J. van Bon, *Entering the world of martial arts. Different perspectives on full contact martial arts and crime in the Netherlands*, Utrecht: Utrecht University 2014.

Van Bottenburg & Heilbron 1996

M. van Bottenburg & J. Heilbron, *De verharding van het wedstrijd-vechten*, Amsterdam: Diopiter 1996.

Bowman 2013

P. Bowman, *The treasures of Bruce Lee*, Londen: Carlton Books 2013.

Brunekreef 2007

W. Brunekreef, *The golden Kyokushin and K-1 encyclopedia*, Knoxville: MAproductions 2007.

Decorte & Zaitch 2016

T. Decorte & D. Zaitch, *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (3e druk), Leuven: Uitgeverij Acco 2016.

Dee & Ten Haaf 2010

D. Dee & K. ten Haaf, *K-1. Van de schoonheid en de kracht*, Groningen: Passage 2010.

Van Dongen 2010

M. van Dongen, 'Het immer duistere imago van het vechtsportgala', *de Volkskrant* 16 september 2010.

Donk 1996

P. Donk, 'De vechtsporten verharder en verinnerlijken', *Elsevier* 27 april 1996.

Dortants 2017

M. Dortants, *Power and truths in combat sports. The impact of societal and policy changes on governing practices in sport*, Utrecht: z.u. 2017.

Dortants & Van Bottenburg 2013

M. Dortants & M. van Bottenburg, *Aanzien en overleven in een sport vol passie. Over regulering van full-contact vechtsporten*, Nieuwegein: Arko Sports Media 2013.

Dortants e.a. 2016

M. Dortants, A. Knoppers & M. van Bottenburg, 'Challenges in regulating full contact martial arts and combat sports', *International Journal of Sport Policy and Politics* 2016, DOI: 10.1080/19406940.2016.1170717.

Van Gemert 2015

F. van Gemert, *Straatkrediet. Biografie van Said Bensellam*, Meppel: Just Publishers 2015.

Van Gemert 2019a

F. van Gemert, 'Knokkers en vrije jongens. Het criminele verleden van het Nederlandse kickboksen', *Proces* (98) 2019, afl. 3, p. 166-183.

Van Gemert 2019b

F. van Gemert, 'Kickboksen, een Marokkaanse route naar succes?', *Tijdschrift voor Veiligheid* (18) 2019, afl. 3-4, p. 56-74.

Van Gemert 2020

F. van Gemert, *Fighterheart Hesdy Gerges*, Meppel: Just Publishers 2020.

Van Gestel & Verhoeven 2017

B. van Gestel & M.A. Verhoeven, 'Liquidaties nieuwe stijl. Verruwing en professionalisering bij liquidaties in Nederland', *Justitiële verkenningen* (43) 2017, afl. 5, p. 9-28.

Gottmers & Stoorvogel 2010

J. Gottmers & H. Stoorvogel, *Knock-out*, Utrecht: Uitgeverij Voorhoeve 2010.

Harinck 1980

T. Harinck, *Chakuriki. De ontleende kracht*, Amsterdam: Dojo Chakuriki 1980.

Harinck 1994

T. Harinck, *Born to fight* (instructiefilm van Chakuriki, gemaakt in eigen beheer), 1994,

www.youtube.com/watch?v=oNoOMtfTYmI.

Harinck & Punch 2016

T. Harinck & J. Punch, *Thom Harinck. Godfather of muay thai kickboxing in the west*, Amsterdam: Amsterdam Publishers 2016.

Van Koolwijk e.a. 2014

M. van Koolwijk, E. Lagendijk & H. van Egdom, *Eindrapportage regulering full-contact vechtsporten. 'Regulering vechtsport is samenspel'*, z.p.: NOC*NSF 2014.

Lensink & Husken 2010

H. Lensink & M. Husken, 'Amsterdam ziet vechtsportgala's als onderonsjes van de onderwereld en wil ze aanpakken. Goed idee?', *Vrij Nederland* 8 september 2010.

Loef & Lagendijk 2015

L. Loef & E. Lagendijk, *Bad boys network. Over de relatie tussen full-contact vechtsport en criminaliteit*, Amsterdam: DSP-groep 2015.

Olde Kalter 2011

J. Olde Kalter, *Kickbokser*, Amsterdam: Prometheus 2011.

Perdijk e.a. 2022

K. Perdijk, F. van Gemert, L. Malaihollo, B. van Nierop, M. Pegge & J. Rijnbende, *Vechtende jongeren. Veerkrachtiger door kickboksen*, Tilburg: Fontys Hogeschool Pedagogiek 2022.

RIEC 2012

RIEC, *Verwevenheid in de ring bij kickboksen, MMA, freestyle en K1. Een onderzoek naar de aard en omvang van georganiseerde criminaliteit in relatie tot vechtsport-evenementen in Noord-Holland*, z.p.: Regionaal Informatie- en Expertise Centrum Noord-Holland 2012.

Van der Roest 2015

J. van der Roest, *From participation to consumption? Consumerism in voluntary sport clubs*, Utrecht: Utrecht University 2015.

Smits e.a. 2018

F. Smits, J. Janssens & N. de Vos, *Veranderende lidmaatschappen in de sport*, Amsterdam: Uitgeverij SWP 2018.

Vechtsportautoriteit 2019

Vechtsportautoriteit, *Jaarverslag juni 2017-2018*, Amsterdam: Nederlandse Vechtsportautoriteit 2019.

Ten Voorde & Van Gemert 2008

H. ten Voorde & F. van Gemert, 'Van ingehuurde vuisten tot beroepsgroep. Een etnografisch onderzoek naar portiers in een Nederlandse stad', *Tijdschrift voor Criminologie* (50) 2008, afl. 4, p. 372-383.

Vugts 2010

P. Vugts, 'Avondje kickboksen, avondje politiefuik', *Het Parool* 18 oktober 2010.

Werkgroep Handhaving 2014

Werkgroep Handhaving, *Rapport werkgroep handhaving martial arts ringcontactsporten*, Amsterdam: z.u. 2014.

Summaries

Justitiële verkenningen (Judicial explorations) is published four times a year by the Research and Documentation Centre of the Dutch Ministry of Justice and Security in cooperation with Boom juridisch. Each issue focuses on a central theme related to judicial policy. The section Summaries contains abstracts of the internationally most relevant articles of each issue. The central theme of this issue (no. 1, 2023) is *Sports and integrity*.

Modern sport's integrity challenge as a 'learning journey'

Sandra Meeuwse

How to comprehend modern sport's integrity issues in a different way? And what complementary strategy is needed to enrich the currently dominant legislative approach? This article describes the evolution of sports ethics, followed by a systemic understanding of sport's integrity issues. From this analysis, a recipe towards sustainable solutions will be presented.

Burying our heads even deeper in the sand? Financial malpractices in professional football and their systematic denial

Hans Nelen

This article follows from the 2022 publication of a book by the same author on financial malpractices in the world of professional football, titled *Ostrageous*. As the title suggests, that book both covered the *outrageous* business patterns and habits – and the associated financial crime risks – that have manifested themselves in this line of industry and our inclination to turn a blind eye to these developments (portrayed by the image of the *ostrich*). The article focusses on the aftermath of the publication of the book and addresses the main reasons why the image of the ostrich has turned out to be even more powerful than the author thought at first sight. While the book has led to a vivid debate in the academic world on the future of professional football, the professional football industry itself remained reluctant in accepting invitations to discuss the crime problems in the sector more in depth. In the second part of the article, the author suggests some strategies that may contribute in making the market of European professional football more receptive to a constructive debate about the

astronomical transfer fees, the ease in which extremely wealthy investors can buy their way into clubs, the schemes used to evade tax or launder illegal assets, and a number of other structural problems facing the industry.

Compliance and money laundering in professional football: (not) a Belgian panacea?

Niels Appermont and William Bull

In recent decades, football has evolved from a purely sporting activity into a global economic phenomenon. Along with this metamorphosis, questions of corporate governance and compliance have come to the fore when it comes to the governance of (professional) football clubs. A good example is the consequences of, and efforts to prevent, criminal activities in the form of money laundering. In recent years, the risks of money laundering activities through the professional football sector have often been highlighted by, for example, European Union institutions. In Belgium, an alleged money laundering scandal in professional football led to legislative measures. This contribution considers the application of Belgium's preventive anti-money laundering framework to professional football. It concludes that this legal framework is not a miracle solution to the problems facing the sector, and furthermore, the application of this framework raises several questions.

The consequences of the 'Ye-system'. A scientific analysis of the harm caused by one of the largest fraud scandals in the history of football.

Lucie Vanwersch and Wim Hardyns

The Zheyun Ye case is a well-documented football scandal in Belgium in which a Chinese businessman gained influence over professional football clubs in the years 2004-2006 for the purpose of fixing matches and betting on the outcomes of these manipulated matches. Ye and more than thirty others involved were prosecuted for private bribery related to match-fixing and complex financial constructions linked to money laundering. In this contribution, the authors discuss the implications of the Ye case from the perspective of the Harm Assessment Framework. This theoretical framework allows to map the consequences of crime from the perspective of the *bearers* of the resulting harm. Additionally, the authors use social network analysis to analyze the

financial exchanges between Ye and other involved actors. By doing so, they hope to show the breadth of the consequences of this case and thereby create more (political) awareness around the urgency of the problem.

Nothing will change if you don't face it

Marjan Olfers and Jacinta Liewes

In this article the authors briefly consider how to deal with racism and discrimination in practice and with the social response to racism in football. They briefly look back at the institution and commitment of the Mijns Committee as well as ahead to the future. The authors do this as much as possible on the basis of concrete examples and by referring to research, for example in the field of unconscious stereotyping. They also address the question of whether the Mijns Committee should have withdrawn, using the decision not to wear the OneLove band (a captain's armband that stands for inclusiveness in football) as one of the examples. It is primarily the leaders in sport who have a duty to propagate the fact that racism and discrimination have no place, and to turn a desire for change into a desire for action.

The football dream business

Judith van Heems and Nick Romeijn

The profit-driven nature of contemporary football, a global billion-dollar industry, leads to children with dreams of becoming professional footballers sometimes finding themselves in a vulnerable position. When dreams become 'business', children can fall into unhealthy dependency relationships and decisions can be made where the best interests of the child are not the primary concern. Selection teams prove to be a dubious tool in this regard. Commercial football schools, player's agents, professional football organizations and amateur clubs, all have a share in this – intentionally or unintentionally. It is therefore up to them jointly to pay attention to the interests of the child in this system, so that football is not at odds with the well-being of young people.

Kickboxing 2.0. On the positive relaunch of a martial art

Frank van Gemert

Kickboxing has undergone a remarkable transformation in the Netherlands in recent decades. The maligned full-contact combat sport with

links to the criminal underworld changed into a mainstream activity serving a broad market. This article outlines the background against which this change took place and mentions three levels: national and international society (macro), the gym and the criminal scene (meso), and the fighter and the consumer (micro). In addition to being a martial art, kickboxing is looked upon as a commodity that is put on the market and consumed.

